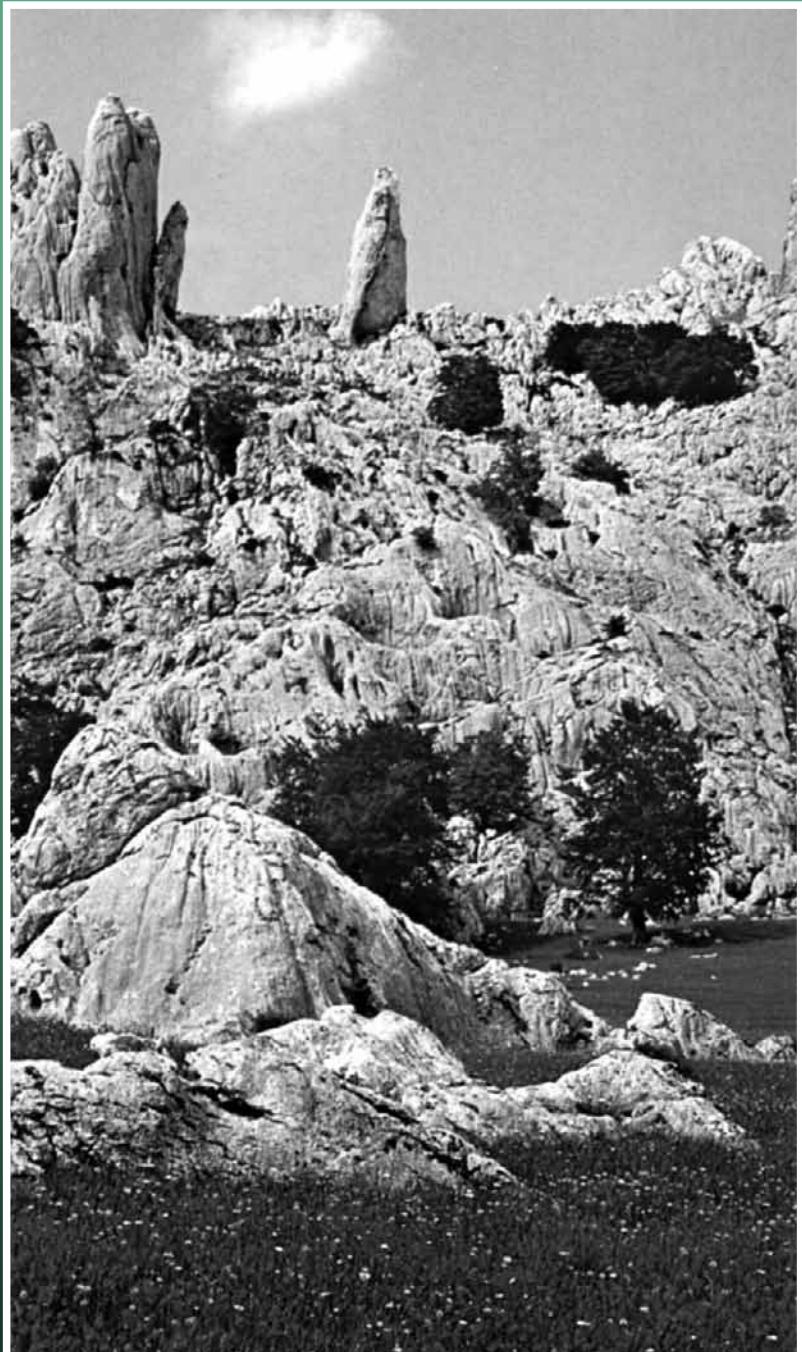

politicke
ZATVORENIK

GODINA XXIII. - SRPANJ/KOLOVOZ 2014.

BROJ **259**

**Predsjednik Hrvatske
ili predsjednik nove
Jugoslavije?**

**Je li Dejan Jović
savjetnik Josipoviću
ili Josipović
savjetuje Jovića?**

**SRP: partizanski je
rat jedno, a
Domovinski nešto
sasvim drugo**

**Logorski bonovi
Dokumenti, sjećanja
i svjedočenja**

PREDSEDNIKOV POGODAK U SRIDU!

Predsjednik kanadske vlade Stephen Harper krajem svibnja ove godine priredio je donacijsku večeru, a prikupljeni novac namijenio je izgradnji spomenika žrtvama komunističkog režima. Naravno, pozvao je kanadske Hrvate kao jednu od nacija najugroženijih od ovog totalitarnog režima!

Njemačko pravosuđe podiglo je optužnicu protiv Josipa Perkovića i Zdravka Mustaća zbog sudjelovanja i pomaganja u ubojstvu emigranta Stjepana Đurekovića, a njihovi kolege i suradnici koji su dali iskaze u Münchenu, potvrđuju da to nije bio jedini "eksces", nego način i kontinuitet njihova rada u tadašnjoj jugoslavenskoj UDB-i, tj. Službi državne sigurnosti.

Osjećam se jadno, prazno i porazno, bespomoćno, gotovo ponižavajuće, kad živim u državi čiju čast i čisti obraz provodi sud strane zemlje, dajući primjer našem pravosuđu kako to treba činiti s ostalima u nizu, jer zločina je bilo, i oni i zločinci su poznati, oni su među nama i ne samo da se slobodno kreću, nego u svojoj bahatosti uče nas "kako voljeti Hrvatsku"!

Anto Nobilo ide korak dalje u svojoj aroganciji, rugajući se kako obranu ovih udbaša treba platiti iz državnog proračuna, jer se pred njemačkim sudom tobože brane djelatnici hrvatskih službi!

I nikomu ništa! A i magarcu je jasno da su ubijali i zatvarali u ime jugoslavenske "bezbednosti" sve one koji su htjeli, željeli i voljeli Hrvatsku! To je vjerojatno i razlog prikazivanja loše finansijske situacije njegova odvjetničkog ureda, ne bi li se smilovali oni koji odlučuju o odrješivanju kese, jer njemu je ionako svejedno koga će braniti, jer on ima isključivo jedan svjetonazor, samo jednu svetinju, a to je novac!

Ono što je u ovim vrućim ljetnim danima kulminiralo otvorenom manifestacijom drskosti i bahatosti je ponašanje ("inače finog i uglađenog gospodina") predsjednika Republike Ive Josipovića! Na Sinjskoj alci postaviti tik do sebe Sašu Perkovića, sina koji je na radnome mjestu naslijedio svog oca i koji simbolizira jednu politiku koju upravo ovih dana osuđuje cijela Europa! Kako taj prkos drugačije objasniti, nego kao demonstraciju sile i bezobzirnosti! Što "oni" u ovoj i ovakovoj državi mogu sebi dopustiti i gdje je kraj?

Nevjerojatno, ali istinito! Naša djeca, djeca hrvatskih političkih uznika, nisu ništa kriva, ali na žalost, za razliku od "Saše", u ovoj i ovakovoj Hrvatskoj nose negativnu stigu, po kojoj su opet na začelju svih dodjela bilo kakvih "koncesija", jer kriterije određuju opet neki novi Mustaći, Perkovići i njihov podmladak! Zato se ne ćemo umoriti ili dati uvjeriti da smo zakasnili s lustracijom, i tražiti nove kriterije vrednovanja, a strankama i savezima stranaka poručujemo da u svojim programima pomaknu točku lustracije s 11. ili nekog većeg broja na početnu poziciju, jer ćemo u protivnome doživjeti da u skoroj budućnosti budemo građani drugog reda (skupa s braniteljima), a našoj će djeci biti neugodno priznati da su im se roditelji žrtvovali za Hrvatsku!

Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREĐENIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

POLITIČKA I ONA DRUGA KORUPCIJA

Ništa ne razara društvo kao korupcija. Tamo gdje se sve može kupiti (kao i tamo gdje se ništa ne može kupiti normalnim putem), suvišni su naobrazba, znanje, struka, zalaganje i rad; tamo se ljudima koji tek ulaze u život šalje poruka da se moraju baviti korupcijom ili tražiti bolje mjesto za život, mjesto na kojem će biti važnije što znaju, nego koga poznaju, i na kojem je ulaganje u sveučilišnu diplomu isplativije od pribavljanja partijskih knjižica. A politička je korupcija majka sviju korupcija: ona generira kriminal i nemoral na svim razinama – od predsjedničkog ureda do zadnje periferije, od nacionalne vlade do posljednje seoske sakristije; od najvišega do najnižega suda u državi. Ona postavlja načelnike i gradonačelnike, predsjednike i direktore, ona nije bez utjecaja ni na položaje vozača tramvaja i cestara, a kamoli sveučilišnih nastavnika, sudaca i liječnika: na svakom od tih područja znade se onaj staljinski aksiom: jedina prava politika je kadrovska politika.

Nama nisu potrebne nikakve statistike niti raspiti javnoga mnjenja, nikakvi indeksi niti terenska istraživanja za ono što svi znademo i s čim se susrećemo iz dana u dan: na razočaranje svih onih koji su željeli hrvatsku državu, Republika Hrvatska je danas korumpirana u svim društvenim slojevima, na svakome koraku. Ništa na tome nije promijenila činjenica da je u kontekstu pregovora s Europskom unijom „zatvoreno“ i ono poglavljje kojemu se diči na tadašnji ministar vanjskih poslova ni u službenome susretu nije mogao sjetiti ni broja ni naziva (a nije se mogao sjetiti baš zato što je hrvatsko društvo korumpirano, pa se i ministarski položaji dodjeljuju partijskim poslušnicima, ljudima kojima ozbiljan seljak ne bi povjerio par krava na čuvanje, i koji su uslijed nedostatka kralješnice nepodobni da služe čak i kao vješalica za odlaganje odjeće). No, narod je – štono reče jedan naš nekad popularni književnik – u biti krotka životnjica: možeš ga gaziti i pljuvati, ali ako mu pred izbore ponudiš obećanja za koja i sam znade da su laž, eto ga opet na istome mjestu, spremna da ga se opet gazi i pljuje.

Ni uzroci naše nevolje nisu nepoznati. Da je naše okretanje prema Balkanu 1918. dovelo do balkanizacije naših društvenih normi i konvencija, prodora pravne nesigurnosti i orijentalizacije čitavoga našeg života, znade svatko tko išta znade o našemu pravnom poretku prije nastanka Jugoslavije, i svatko tko znade beknuti o hrvatskoj književnosti, arhitekturi, likovnoj i glazbenoj umjetnosti u predjugoslavensko doba. Umjesto da od predgrađa Beča postanemo grad, postadosmo periferijom palančice na ušću Save u Dunav; naše napredovanje bilo je napredovanje u primitivizam i vulgarizaciju svih vrijednosti.

A da je komunizam bio jedan od razloga naše dodatne moralne rastrojenosti, svjesni su svi koji pamte to doba u kome je cvao dvostruki moral, i u kojem su prava pojedinca bila svedena na pravo da bude prisluškivan, uhićen, premlaćen, osuđen na tamnicu i na smrt, a po potrebi smaknut i bez osude. Nismo u tome bili usamljeni: to je sudbina sviju kojima je u ime slobode uskraćena elementarna sloboda. Svima je pogled svraćen u Krležinu Moskoviju, nama još i u kojekakve prijestolnice nesvrstanih, u Idi Aminove dvore i Gadafeve čadorove.

Istok je izgubio alternativu, a u društvu u kojem su apsolutne i vječne vrijednosti kao mjera svih stvari postale zabranjene ili nepočudne, korupcija se nije mogla izbjegći. Zato je prvi korolar krilatice „Proleteri svih zemalja, ujedinite se!“ glasio onako kako su nas učili u dječjim vrtićima i u prvim danima školske izobrazbe: „Snađi se, druže!“ Nije nas učilo da učimo i radimo, nego da se – snalazimo. Zato je u nas lupeština nazivana spretnošću, kriminal snalažljivošću, i zato i najnovije raščlambe pokazuju da se „istočni Nijemci“ neusporedivo lakše odlučuju na „snalaženje“ od svojih „zapadnih“ sunarodnjaka: jedan je totalitarni režim i nakon svoje smrti, za mnogo naraštaja, unakazio i podijelio jedan snažni narod.

Nismo mi u boljem, nego u gorem položaju, i zato nam je svakodnevno potrebna lustracija: ona koju možemo provoditi na sebi i među sobom i u ono vrijeme dok od vlasti uporno, skoro i bez ikakve nade, zahtijevamo da je provede u državnoj upravi, školstvu i gospodarstvu...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

ZAŠTO PREDSJEDNIKIVO JOSIPOVIĆ NE SLUŽI SVOME NARODU? 4

Alfred OBRANIĆ

TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠĆANSTVA 7

Dr. Vjeko Božo JARAK

NAŠ NUTARNJI SVIJET (20.) 10

Maja RUNJE, prof.

SAVJET LIJEČNIKA 10

Dr. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ

ODLUKA O UKLANJANJU GROBALJA I GROBOVA „OKUPATORA“ I „NARODNIH NEPRIJATELJA“ MINISTARSTVA UNUTARNJIH POSLOVA DF JUGOSLAVIJE OD 18. SVIBNJA 1945. (III.) 12

Dr. sc. Vladimir GEIGER,

OD BLEIBURGA DO VRŠCA (II.) 18

Ante ČELAN GAGANIĆ

STRAHOTE HRVATSKOGA KRIŽNOG puta: SVJEDOČENJE SUDIONIKA IVANA HEĆIMOVIĆA 26

Ivan VUKIĆ

ZATOČENICI SRPSKOG LOGORA U KNINU (II.) 30

Ivan VUKIĆ

BONOV RADNOG LOGORA ZEMUN MUP-A FNR JUGOSLAVIJE IZ 50-IH GODINA XX. STOLJEĆA 34

Dr. sc. Vladimir GEIGER,

NA OBADINAMA KRAJ BRINJA OTKRIVEN SPOMENIK HRVATSKIM ŽRTVAMA IZ 1943. GODINE 37

SVJEDOČENJE O MENTICIDU U JUGOSLAVENSKIM ZATVORIMA 38

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

TOMISLAV JONJIĆ - STJEPAN MATKOVIĆ: IZ KORESPONDENCIJE DR. MILE BUDAKA (1907.-1944.) 40

Dr. sc. Mislav GABELICA

SVJEDOČENJE MILANA KOVAČA S HRVATSKOGA KRIŽNOG puta 43

Ivica KARAMATIĆ

IN DIESER AUSGABE 47

IN THIS ISSUE 48

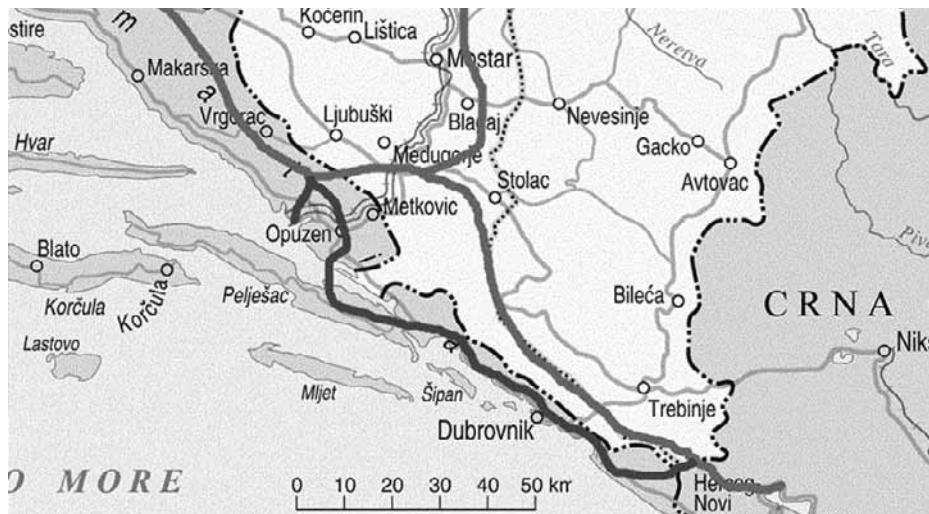
A ŠTO S TITOVIDIM MOSTOM?

Prema najnovijim vijestima, Dubrovnik i krajnji jug Hrvatske ne će biti povezani s ostatkom države autocomom koja prolazi teritorijem današnje Republike Hrvatske, nego će do tog povezivanja doći za par desetljeća u sklopu izgradnje jadransko-jonske autoceste koja će od ušća Neretve prema jugoistoku ići preko teritorija današnje

Bosne i Hercegovine. Hrvatska će i nadalje biti presječena na dva dijela, zahvaljujući „oslobodenju” i našim „rodoljubima” i „antifašistima” koji su iz nje isjekli ne samo Bosnu i Hercegovinu, nego i Boku kotorsku, i istočni Srijem i još ono malo po Istri, Dalmatinskoj zagori i drugdje, gdje je trebalo „bratskim republikama”.

Bosna i Hercegovina je nakon pobjede „antifašista”, dakako, izgubila izlaz na more u Sutorini – gdje je, uostalom, i prirodno i prometno bio opravdani, a povjesno jednako utemeljen kao onaj kod Neuma i poluotoka Kleka – ali ga je zato zadržala na štetu Hrvatske, pa je onda tamo gdje tisućljećima nije moglo opstati ništa osim ribarskog seoca, izgradila umjetni grad u kome je boljevička nomenklatura sebi podijelila vile kojima se je mogo pristupiti samo s teritorija današnje Republike Hrvatske. No, kad je na štetu Hrvatske, sve je dopušteno i sve je moguće.

A najnovije odluke o izgradnji jadransko-jonske autoceste reaktualiziraju potrebu izgradnje mosta Pelješac-kopno kojem, ponavljamo, treba dati ime kumrovečkog bravara (ili ga, eventualno, nazvati mostom ZAVNOH-a), kako bi se mlade naraštaje stalno podsjećalo na protute i izdajice kojima imamo zahvaliti tu katastrofu... (S. L.)

STOPAMA POBIJENIH – 13. BROJ

Rjeđe nego što časopis zaslužuje sjetimo se glasila *Vicepostulature postupka mučeništva Fra Leo Petrović i 65 subrače*, koje pod naslovom *Stopama pobijenih* već sedmu godinu izlazi u Širokome Brijegu pod sigurnom rukom vicepostulatora fra Miljenka Stojića.

U srpnju je svjetlo dana ugledao novi broj, trinaesti po redu. Uz obilje vijesti o aktualnim zbivanjima skopčanima uz postupak mučeništva hercegovačkih franjevaca kao i o srodnim temama koje su zajedničke i *Političkom zatvoreniku*, u ovom se je broju dr. fra Radoslav Vukšić pozabavio postankom širokobriješke franjevačke gimnazije, a fra Ante Marić piše o toj gimnaziji uoči pada Širokoga Brijega, donoseći i popis članova profesorskog zabora. Ivana Karačić piše o izgradnji širokobriješkoga vodovoda, a s. Natalija Palac autorica je teksta o s. Berislavi (Ivi) Marić, pripadnici školskih sestara franjevki i hrvatskoj političkoj uznici, osuđenoj 1948. godine da je pomagala škripare odnosno što se je s jednom navodnom škriparkom „pozdravila, ali je vlastima nije prijavila”.

O političkome okviru te o ustroju tijela Komunističke partije Jugoslavije na dalmatinskom području u vrijeme otvorenog obračuna s katoličkim svećenstvom piše Tomislav Đonlić, a Damir Šimić nastavlja podlistak o Titovoj odgovornosti za likvidacije političkih neistomišljenika. Portretiranjem fra Andelka Nuića (1908.-1945.) dr. sc. fra Robert Jolić nastavlja svoj već standardni niz znanstvenih studija o pobijenim hercegovačkim fratrima, a Krešimir Šego je s gospičko-senjskim biskupom i predsjednikom Komisije Hrvatske biskupske konferencije i Biskupske konferencije BiH za hrvatski martirologij, dr. Milom Bogovićem, razgovarao o projektu Crkve hrvatskih

mučenika i o mnogim drugim temama koje su vrijedne biti pamćene... (N. B.)

**STOPAMA
POBIJENIH**

Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrače«

Godina VII., broj 2 (13). Široki Brijeg, srpanj – prosinac 2014., cijena 3 KM (12 kn)

Iz tame su pozvani na svjetlo

Pronašli smo i pokopali tijela
fra Martina Sopte i
fra Slobodana Lončara

Molimo za naše pobijene

OPET: PREDSJEDNIKOVA PORUKA

Nema baš nikakva problema u tome da **Dejan Jović** smatra Jugoslaviju najboljim rješenjem za male južnoslavenske narode. Čovjek ima pravo misliti što god hoće, i za svoje misli birati argumente, pa i prešućivati i ignorirati one činjenice koje te njegove misli i ocjene ne podupiru. Pogotovo to pravo ima čovjek kojemu je Jugoslavija – utjelovljena u **Stipi Šuvaru**, političaru kojemu su, u kontekstu rasprava o književničkim slobodama, na um padale ne samo bijele knjige, nego i kojekakve čete, naoružane što batinama, što strojnicama – u najranijoj mladosti otvorila vrata omladinskih medija koji su znali biti ne samo neobvezni forum zaljubljenika u umjere (i odmjerene!) doze zapadnjačke popularne kulture, nego su, uz SUBNOR, nerijetko bili čelična pesnica revolucije. Jer, upravo su u tim medijima, na babunskim njihovim granama, stasali stručnjaci za hrvatski *klerofašizam* poput **Nina Pavića** i partijski pouzdani eksperti za jednačenje po jugoslavenu, poput **Denisa Kuljiša**, **Stipe Oreškovića**, **Dejana Jovića** i njima sličnih.

A kad je Dejan Jović posrijedi, on se i u ljudskome i u akademskom smislu zapravo ponaša korektno i pošteno: nikad nije zatario da mu je Jugoslavija bila prirasla srcu, i uvijek je pokušavao naći razloge za to svoje uvjerenje. Slično je, uostalom, bilo i sa Šuvarom koji je pokazao da ništa ne zaboravlja, niti je kadar što naučiti. Zato problem nije u Joviću, nego u činjenici da je predsjednik hrvatske države čovjeka s takvim uvjerenjima imenovao svojim glavnim analitičarom: to je imenovanje već samo po sebi jasna poruka. Jer, činjenice imaju to nezgodno svojstvo da postoje i onda kad ih netko negira. Jedna od takvih činjenica je i ona, da je hrvatski nacionalni osjećaj u posljednjih stoljećima i pol presudno determiniran odnosom prema jugoslavenu. Ne treba se zavaravati: bilo je među Hrvatima puno pristaša jugoslavenske ideologije, i nisu svi pritom polazili od uvjerenja da time izdaju Hrvatsku. Jedni su u jugoslavenu vidjeli primarno jezičnu odnosno kulturnu

nu dimenziju, drugi su – zbog ovih ili onih razloga, nerijetko i zbog prijetnji koje su dolazile s drugih strana – imali i drugačije predozbe, pa je bilo i onih koji su se odricali i samoga hrvatskoga imena kao svraba.

Jedni su bili samo budale i slijepci, drugi – izdajice i zločinci. A kao što smo uvijek morali suditi, mi moramo suditi i danas. Ne spada sve u toj našoj etičkoj i nacionalnoj presudi u prostor racionalnoga, ali nam i racionalni čimbenici daju za pravo da svaku jugoslavensku i balkansku koncepciju proglašimo neprijateljskom. Ništa u tom pogledu ne mogu promijeniti tradicionalne prijetnje koje su doista dolazile s drugih strana, jer i tu su činjenice rječite: hrvatske su granice na zapadu i na sjeveru uglavnom stalne i nepromijenjene već desetak stoljeća, na istoku neprekidno uzmičemo i u državopopravnom, i u demografskom i u gospodarskome i u kulturnom smislu.

K tome je svaka postaja hrvatske jugoslavenske zablude obilježena nasiljem i krvljom. Do stasanja jugoslavenske ideologije Hrvati su i Srbi živjeli bez sukoo-

ba, od tada stalno krvare: od protusrpskih demonstracija 1895. i 1902., preko svjetskoga rata i leševa u Odesi, prosinačkih žrtava 1918. i skoro tri tisuće hrvatskih katolika i muslimana pobijenih od 1918. do travnja 1941., i onda preko strahovitoga krvoproljeća u Drugome svjetskom ratu, do Zrina i Španovice, Dakse i Bleiburga, do raseljavanja stotina tisuća, do mnoštva političkih uznika i pobijenih hrvatskih političkih emigranata. I Domovinski je rat izraz borbe između hrvatstva i jugoslavstva: otvoreno velikosrpstvo nikad na hrvatskoj strani ne bi našlo dovoljno pristaša da nam postane realnom prijetnjom i da nametne Jugoslaviju od koje smo se dva puta u krvi morali oslobodati.

Drugim riječima, posve racionalnim, mjerljivim argumentima, matematičkom se preciznošću može dokazati da je svako jugoslavstvo smrtna prijetnja hrvatstvu i Hrvatima, pa je takva prijetnja hrvatstvu i suvremenim oblik jugoslavstva, tobože motiviran strahom od lonca za taljenje naroda i surovoga, doista brutalno nemilosrdnoga kapitalizma koji dolazi s današnjega Zapada. Nijedan od tih problema ne može se riješiti izdajom niti napuštanjem hrvatstva i odricanjem od hrvatske države.

A ne bi bilo nikakvo čudo da predsjednik neke jugoslavenske izbjegličke vlade ili novoga Jugoslavenskog odabora tvrdi drugačije, i da bira savjetnike i suradnike koji će tu njegovu tvrdnju i perom i činom potvrđivati.

Zapanjujuće je da to čini predsjednik hrvatske države, kao što bi bilo zapanjujuće da ukrajinski predsjednik svojim savjetnikom imenuje zagovornika obnove federacije s Rusijom, da se škotski separatisti oslanjaju na želje i procjene unionista ili da kosovska vlast sluša savjete srpskih nacionalista ili jugoslavenskih integralista. Svagdje osim u Hrvatskoj, jedno bi isključivalo drugo.

Zato nije Dejan Jović na krivome mjestu, na krivom je mjestu – Ivo Josipović.

(T. J.)

DEJAN JOVIĆ
GLAVNI ANALITIČAR PREDSJEDNIKA
IVE JOSIPOVIĆA, CRVENA KRPA
HRVATSKIH DESNIČARA:

I dalje smatram da je Jugoslavija bila najbolje rješenje za male narode

'Budimo potpuno iskreni, njegovim kritičarima u prvom redu smeta to što je Dejan Jović po nacionalnosti Srbin. Stotice njegovih stavova, oni su potpuno legitimni čak iako se ne slazeamo s njima jer - a što je posao savjetnika i analitičara nego iznositi prijedloge i ideje', kazu u Uredu predsjednika Republike. Pise Robert Bajruši'

ZAŠTO PREDSJEDNIK IVO JOSIPOVIĆ NE SLUŽI SVOME NARODU?

Znao sam da se ove godine, pet mjeseci prije predsjedničkih izbora, ne će pojavit u Srbu. Poslao je svog prethodnika da trabunja već svima poznate mudrosti o antifašizmu. Poslao je čovjeka koji nema što izgubiti, da održi govor koji je sadržajno sličan njegovim govorima, samo malo manje učen i manje prefrigan. Naime, on je sa sličnom retorikom nastupao u Srbu već nekoliko puta, ali s dovoljnim vremenskim odmakom do izbora za predsjednika. Hrvati, poznati po kratkom pamćenju mogli bi 2014. njegove riječi zadržati u glavi do konca godine, što bi moglo našteti predsjedničkom kandidatu **Ivi Josipoviću**, koji već dvije godine provodi predsjedničku kampanju nastojeći se dopasti svim stanovnicima Republike Hrvatske.

Ivo Josipović nije površan i neuk, pa itekako dobro zna što se 1941. doista dogodilo u Srbu i okolici. Naime, u vrijeme komunističke Jugoslavije objavljena su brojna sjećanja (**Gojko Polovina, Stevo Babić, Đoko Jovanić** i drugi) četničko-partizanskih sudionika tih događaja, u kojima su opisana zlodjela počinjena prema hrvatskom i muslimanskem pucanstvu tog dijela Like i zapadne Bosne. Spomenutu literaturu predsjednik može vjerojatno i danas pronaći u kućnoj knjižnici svog oca i saznati što se je dogodilo 27. srpnja 1941.: da su ustanici na postaji Vaganj zaustavili vlak kojim su putovali hodočasnici iz Knina u Drvar, predvođeni drvarske župnikom **Waldemarom Maksimilijanom Nestorom**, te da su sve putnike iz vlaka likvidirali i pobacali u jamu Golubnjača. Istoga dana, bila je nedjelja, s mise je odveden i zvјerskoi ubijen pred članovima svoje obitelji grahovski župnik **Juraj Gospodnetić**.

Samo nekoliko dana poslije, 2. kolovoza 1941. pobijeni su gotovo svi stanovnici

Piše:

Alfred OBRANIĆ

hrvatskog sela Krnjeuša. Spasilo se svega nekoliko žena i djece, među njima i moj pokojni prijatelj **Tomo Matijević** koji je tada imao godinu dana. Nakon rata preživjelima nije bilo dopušteno vratiti se u

sovnim likvidacijama civilnoga hrvatskog puka donosilo bodove za napredovanje, pa su uz generalske činove proglašavani i narodnim herojima. Zašto ne vjerovati njima koji su u zločinu sudjelovali, umjesto današnjeg prepričavanja samozvanog povjesničara **Slavka Goldsteina**, kako su u partizanima strijeljali svoje suborce za jednu ukradenu šljivu?

Kapa partizanka koja je ganula predsjednika Republike

svoje selo, tako da danas nema traga da su u Krnjeušu bilo kada živjeli Hrvati. U isto vrijeme sličnu sudbinu doživjelo je selo Boričevac, gdje su se mlađi pred tzv. "antifašistima" spasili bijegom, dok su starci u svojim kućama platili glavom a selo i crkva sravnjeni su sa zemljom.

Sjećanja sudionika pisana su u vrijeme kada su ti klasični teroristi bili promicani u generale JNA, kad je sudjelovanje u ma-

Ako je pak predsjednik nepovjerljiv prema spomenutim sudionicima tih događaja s četničko-komunističke strane, mogao se je poslužiti literaturom, koja je objavljena posljednjih dvadesetak godina. O stradanju Hrvata i muslimana u srpnju i kolovozu 1941. objavljeno je nekoliko knjiga i dokumenti koji bez rezerve potvrđuju da se radi o zločinu čistom kao suza. U vrijeme komunizma taj strašan zločin proglašen je činom antifašizma, a danas kada bi svakomu na svijetu trebalo biti jasno što je zločin i terorizam, Josipović i pratnja, protivno poznatim činjenicama, zločin opet nazivaju ustankom protiv fašizma.

Koga bi od nekoliko stotina pobijenih ličkih seljaka mogli proglašiti fašistima, a da proslava u Srbu dobije atribuciju proslave antifašističkog ustanka?

Zašto danas, nakon više od 70 godina, zločinački pokolj proglašiti antifašističkim ustankom i tu laž proslavljeni, umjesto da se takvi pokušaji kažnjavaju?

President Ivo Josipović

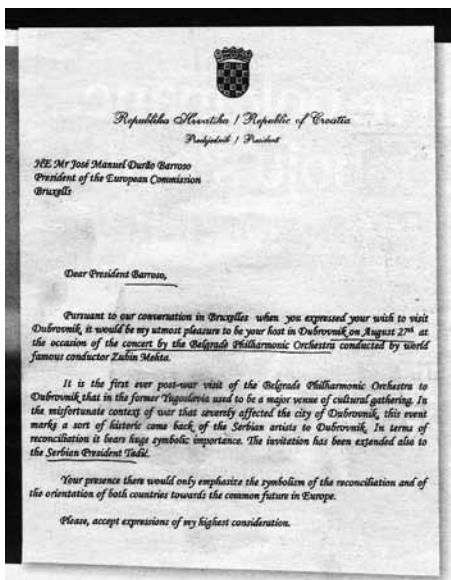
President: Ivo Josipović

Social Democrat Ivo Josipovic was elected for a five-year term in January 2010. He pledged to fight corruption and help Croatia achieve EU membership.

The role of the president is largely ceremonial. He proposes the prime minister but it is for parliament to approve the nomination.

The president can dissolve parliament and call elections.

Freudov sindrom na BBC-u: Josipović okićen srpskom zastavom

Kako je Ivo Josipović zaboravio tko je razarao Dubrovnik

I još nešto, sve to činiti novcem države Hrvatske uz nazočnost predsjednika Republike Hrvatske.

Pročitavši knjigu **dr. Savke Dabčević-Kučar**, „71: hrvatski snovi i stvarnost“ (prepostavljam da je tu knjigu svakako pročitao) i predsjednik je saznao kako su proslave ustanka u Srbu bili u stvari mitinzi velikosrpske mržnje prema hrvatstvu i Hrvatskoj. Tako je jednu od proslava doživjela dokazana antifašistkinja Savka Dabčević-Kučar sudjelujući u tom događaju s komunističkom vrhuškom tadašnje SR Hrvatske.

Srb je test koji nažalost naš predsjednik Josipović nije položio. Srb je bez sumnje mjesto srbovanja, upereno protiv Hrvata i hrvatske države, jer treba se podsjetiti da je u vrijeme stvaranja neovisne i demokratske Hrvatske, 25. srpnja 1990., opet u Srbu održan miting pobunjenih Srba na kojem je aklamacijom prihvaćena „Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj“ u nazočnosti 150.000 Srbu i uz parole „Živio Milošević“, „Zaklat ćemo Tuđmana“, „Ovo je Srbija“.

Ukratko, da su predsjednički izbori za dvije godine, predsjednik Josipović bio bi i ove godine 27. srpnja u Srbu bio okružen „simbolima mira i ljubavi“, pun pohvala za trorogu „kapu partizanku“.

Pitam se zašto, kada svatko barem malo istinoljubiv može saznati da se tamo nije dogodio antifašistički ustanak, već su udruženi četnici i komunisti uz logističku potporu Talijana počinili zločin nad civilima. Da nam se više nikad ne bi događao Srb i druga za četnike sveta mjesta – nova vlast koja će, vjerujem, zamijeniti sadašnju – moralu bi zakonom zabraniti četničke proslave i doslovce zabraniti simbole

svih totalitarnih režima, ali doista svih, radilo se o običnim značkama ili nazivima trgova i ulica.

Nakon četiri godine Josipovićevo predsjednikovanja ne mogu se sjetiti niti jednog područja života u kojem bih boljšak pripisao njegovu zalaganju. Gospodarski smo neprekidno tonuli, a predsjednik Republike je to ravnodušno promatrao, sastajući se s tisućama građana kojima je izražavao sućut i razumijevanje što svakim danom žive u sve većoj bijedi i siromaštvo. Na područjima gdje je suodgovoran – oružane snage i vanjska politika – različito uspešan. Oružane snage

slijede trend gospodarstva, pa smo i tu blizu bankrota. Ustvari najviše je postigao u vanjskoj politici, izdigao se iznad okvira države gdje je izabrani predsjednik, pa je tako u međunarodnim nastupima nastojao biti predsjednik „Regiona“ i ponekad ono što de facto jest predsjednik Republike Hrvatske.

Kao takav ispričavao se je u parlamentu Bosne i Hercegovine za politiku Republike Hrvatske iz 90-ih godine – što će reći da smo učinili krivo prvi se organizirajući i pružajući otpor JNA i četnicima (da nismo, za nekoliko bi dana čitava BiH bila okupirana), što smo zbrinuli 600.000 boš-

DOKUMENTI

SRP: DOMOVINSKI RAT NIJE BIO NASTAVAK ANTIFAŠISTIČKE BORBE!

„Prošle su 73 godine od kada je politbiro Komunističke partije Jugoslavije pod predsjedavanjem **Josipa Broza Tita** u Beogradu donio povjesnu odluku o pokretanju općenarodnog ustanka protiv okupatora i njihovih domaćih slugu. Bio je to najznačajniji događaj i kruna ukupnih aktivnosti, koje je Partija provodila nakon okupacije zemlje, od strane sila Trećeg Reicha. A posebnu povjesnu dimenziju daje mu činjenica u vidu jedinstvenog modela pružanja otpora na okupiranim teritorijima.

Evocirajući uspomenu na taj događaj, mi ne umanjujemo nijednu aktivnost, koja je doprinosila zajedničkom cilju, oslobođenju zemlje.

Međutim, da nije bilo ovog događaja i spomenute odluke, sasvim je izvjesno da bi tok oslobođilačke borbe i otpor neprijatelju bio potpuno drugačiji.

Vrlo je vjerojatno da bi se ona vodila neorganizirano, nekoordinirano i razjedinjeno po pojedinim dijelovima zemlje, poput otpora razjedinjenih indijanskih plemena. Teško je zamisliti da bi u takvim uvjetima bila izvediva i socijalistička revolucija, a izostala bi i vlastita pobjeda te bi sloboda bila donesena na bajonetima tudi vojski. Stoga je ovaj događaj prirodno značajan i svim autentičnim ljevičarima i antifašistima.

Revizija povijesti i restauracija retrogradnih poraženih ideja koja traje od secesije 90-ih, može samo na određeno vrijeme odložiti rezultate, povjesne poruke i društvene vrijednosti proizišle iz događaja koje slavimo, ali ih ne može izbrisati, ni zaustaviti njihovo povjesno poslanje.

Zato u jeku klero-fašističke regeneracije na širem prostoru, raduje svaka pojava koja odudara od tog trenda.

S time u vezi treba istaknuti hvale vrijednu odluku slovenske vlade iz 2011. godine, koja je povodom 100. godišnjice rođenja španjolskog borca, partizanskog generala i narodnog heroja Jugoslavije **Franca Rozmana-Staneta**, emitirala prigodnu kovanicu od dva eura s likom heroja Rozmana i stiliziranom petokrakom zvijezdom, ‘kao simbolom pokreta, kojemu je komandant Rozman pripadao’, kako stoji u obražloženju, koje je tom prilikom objavljeno.

Istovremeno s indignacijom odbijamo svaki pokušaj usporedbe i povezivanja Narodno oslobođilačke i antifašističke borbe s kontrarevolucijom provedenom 90-ih godina prošlog stoljeća, u vidu međuetničkog i konfesionalnog oružanog sukoba. Pa s time i vrlo česte izjave predstavnika hrvatskog establišmenta na svim nivoima i u svim prilikama, kako je ‘Domovinski rat bio nastavak antifašističke borbe’.

Pri tome dotična gospoda tu tvrdnju ne potkrjepljuju nijednim argumentom iz jednostavnog razloga što argumenata za to naprsto nema.

Oružani sukob iz 90-ih je bio sušta suprotnost i negacija antifašističke borbe.

Njime su ukinuta sva dostignuća antifašističke borbe i poslijeratne izgradnje društva, u tom sukobu nije zapjevana nijedna antifašistička pjesma, ali jesu ustaške; u tom sukobu nije istaknut nijedan antifašistički simbol, ali jesu ustaški i u tome je sukobu i nakon njega uništeno između 3000 i 4000 spomen-obilježja koja su podsjećala upravo na antifašističku borbu, što znači da je izostala svaka poveznica između tva dva događaja.“

(Socijalistička radnička partija, predsjednik Vladimir Kapuralin)•

njačkih izbjeglica, što smo u hrvatskim bolnicama liječili tisuće bošnjačkih ranjnika i što smo oslobođilačkom akcijom „Oluja“ spriječili ponavljanje Srebrenice u Bihaću.

Predsjednik Josipović poznat je i po tome da se nikada ne obraća hrvatskom narodu njegovim imenom, nego se obraća „građanima ove zemlje“ ili „našem narodu“. Ne sjećam se da je bilo kada za na-

cionalnu državu hrvatskoga naroda rekao „moja domovina Hrvatska“, a građane pozdravio s „Hrvatice i Hrvati“, i ostala celjad, razumije se.

Malo je udruga čiji predstavnici nisu u protekle četiri godine bili ugošćeni kod predsjednika na Pantovčaku. U te malobrojne spada i naša udruga. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika nije udruga koja djeluje lokalno, već na čitavom prostoru Republike Hrvatske i BiH gdje živi hrvatsko stanovništvo. Mi već 25 godina izdajemo svoj časopis „Politički zatvorenik“ ocijenjen od Međunarodne asocijacije bivših političkih zatvorenika kao najkvalitetniji u Europi s tematikom političkih uznika (a posljednjih godina časopis izlazi bez makar jedne lipe potpore iz proračuna Republike Hrvatske), naši članovi robijali su u kaznionicama komunističke Jugoslavije za ideju slobodne Hrvatske i tako trasirali put ostvarenju današnje neovisne države Hrvatske.

Dakle, po referencama nas je predsjednik trebao pozvati već u prvoj godini svog mandata, a pogotovo zato što mu redovito šaljemo svaki broj našega časopisa „Politički zatvorenik“ (makar ne plaća pretplatu!). No, prelistavajući naše glasilo, vjerojatno je zaključio da smo manje-više u svemu na suprotnim pozicijama. Za nas je crvena zvijezda petokraka simbol zločinstva, za njega simbol mira i ljubavi; za nas je Tito zločinac, za njega pozitivna ličnost naše novije povijesti; za nas je nasilno uvođenje ciriličnog pisma u Vukovar nagrada zločincima i dodatna rana žrtvama, za nj briga za pravdu i zakonitost; on je za savjetnike uzeo dokazane protivnike slobodne Hrvatske, a mi bismo

im lustracijom zabranili javno djelovanje; za razliku od nas, predsjednik Josipović glasovao je protiv definicije braka kao zajednice muškarca i žene; nas su udbaši proganjali, zatvarali, premlaćivali i ubijali, a predsjednik ih štiti od bilo kakve odgovornosti; za razliku od nas, predsjednik je Domovinski rat doživio kao građanski rat, dakle, nije prepoznao agresora, već dvije zaraćene strane; mi znademo tko je bombardirao i razarao Dubrovnik, predsjednik ne zna; predsjednik drži da „ustaška zmija“ sikče po Hrvatskoj, dok mi u Miloradu Pupovcu ne prepoznajemo takvu osobu; mi od predsjednika očekujemo da svim srcem i znanjem zastupa interes Republike Hrvatske, a on troši energiju za nekakav „Region“ ili, još gore, lobira kako bi država koja je izvršila agresiju na Hrvatsku što prije uz povlastice ušla u društvo demokratskih zemalja Europe; za razliku od nas, predsjednik Republike Hrvatske zalagao se je za povlačenje tužbe za genocid i oprost Srbiji za ratne štete; za razliku od predsjednika, mi smo se borili protiv svake Jugoslavije, jer su obje ustrojene neprijateljski prema hrvatskom narodu, zato mi jugoslavenstvo, za razliku od predsjednika, smatramo najvećim neprijateljem Hrvatske.

Mi jesmo nacionalisti, ali nismo šovinisti. To znači, da najviše volimo svoj narod i svoju domovinu Hrvatsku, jer držimo kako je prirodno da svaki čovjek voli svoje roditelje više od tuđih, svoju djecu više od tuđih i svoj dom više od tuđih. Zašto bi to jednomu pametnomu i naobraženom čovjeku kakav je predsjednik Josipović smetal? A ako mu ipak smeta, to znači da se je našao na krivome mjestu, i da s toga mjesta treba što prije – otići...•

BANAC O HRVATSKOME NEOKOMUNIZMU

„...U Hrvatskoj tijekom i nakon Drugog svjetskog rata nije bilo pobjede nikakvog ‘antifašizma’. U Hrvatskoj, kao i u drugim dijelovima okupirane Jugoslavije, pobijedila je Komunistička partija (KPJ), lokalna predstavnica staljiniziranog komunističkog pokreta. Zahvaljujući politici okupatora i njihovih domaćih suradnika, kao i pasivnosti većinske Hrvatske seljačke stranke, brojčano neznatan ali kadrovska agilan KPJ uspio je stvoriti i potpuno ovladati oružanim partizanskim pokretom, kojim je uz savezničku pomoć preuzeo vlast i onda u kratkom roku od svega nekoliko godina potpuno i u svakom detalju sovjetizirati zemlju. Možda Josipović doista vjeruje da su ljudi iz brezovačke šume ‘ustali za slobodu, ustali i za demokraciju’, ali komunisti nikad nisu štedjeli na retorici slobode i demokracije, s tim što je njihovo nazuže vodstvo istovremeno pripremalo diktaturu i neslobodu ne samo za nekomuniste, nego i za članove vlastite partije.

Štoviše, hrvatski karakter partizanskog pokreta u NDH krajnje je upitan. Točno je da su komunisti na razne načine pokuša-

vali osporiti razne bojazni glede komunističkih intencija, pa su povremeno pravili ustupke srpskom i hrvatskom nacionalnom osjećaju. No, uspostavljanje hrvatske državnosti naspram NDH nije bio cilj KPJ/KPH niti je federalizam kao takav bio posebno cijenjen u komunističkom pokretu. Riječ je o polugama za ovladavanjem masama, koje su s lakoćom pohranjene u pučkofrontašku ropotarnicu čim se KPJ osjetila sigurnom za koramilom vlasti. Zato se ne može tvrditi da su komunisti ostvarili preduvjete za hrvatsku slobodu i nezavisnost. Upravo suprotno, oni su bili dodatna prepreka na tom putu. Razlog tomu bila je spremnost zapadnih saveznika da, kao jamstvo trajnog uklanjanja nacističkog totalitarizma, ali i iz straha od obnove njemačke imperialističke politike, prihvate Sovjete za partnera u podjeli Njemačke i Europe, što je za istočnoeuropeiske zemlje, pa i za Hrvatsku, koju su bez ikakve demokratske provjere ostavili unutar Jugoslavije, značilo više od četiri desetljeća diktature, nacionalne neravnopravnosti i stagnacije...“

(Dr. Ivo Banac, Vrijenac, br. 531-533, 10. srpnja 2014.)

TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠĆANSTVA

APOSTOL PAVAO (IV)

Pojava kršćanstva na zemlji javila se je kao zamišljena i svjetlošću obasjana divna zvjezdana noć; anđeli su ispunili obzorje nebeskom pjesmom, a pastiri svojom beskrajnom radošću – punim ustima pripovijedali su što su čuli i vidjeli. Okrenemo li se sada povijesnim napisima tom događaju te unaprijed spomenemo još neumorne tragače za istinom, recimo mudrace s istoka, susrest ćemo roditelje Ivana Krstitelja i Isusovu majku Mariju. Mudraci nas upozoravaju kako čovjek u svim prilikama i neprilikama ne smije biti djetinjast i olako vjerovati – postoje zli ljudi koji siju zlo, pa se valja istinski radovati radosnim vijestima, ali se valja i pritajiti te izbjegći podmukla podmetanja sebičnih vlastodržaca i okorjelih ubojica. S druge pak strane valja se zaustaviti kod istinskih junaka koji se kriju pod oblijem mladosti, siromaštva, društvene ugroženosti – svaki je čovjek jedan, jedincat i lako postane nenaoknadi u svojoj jedincatosti i veličini.

Zbog toga bi ovdje prijeko bila potrebna Isusova majka. Bila je to posve mlada seoska djevojka, siromašna i ugrožena, ali neopisivo hrabra. Ona se, rekli bismo u svojoj ugroženosti, isprsila i prizivala Boga; ona mu pjeva: „Gospode, Ti koji silnike zbaciš s prijestolja, uzdižeš skromne!“ Nju dočekuje njezina teta Elizabeta govoreći kako joj je dijete zaigralo od radoći u utrobi čim je čulo Marijin glas! A njezin muž Zaharija radosno zapjeva: Bog pohodi narod svoj i upravi naše korake na put mira - spasenja!

Nije drugačije bilo ni kod apostola Pavla. I on je pred Damaskom doživio pojavu Isusa Krista kao prodor silna svjetla. Bijaše on čovjek utjelovljenje triju velikih kultura - grčke, rimske i židovske; svaku je on cijenio i u životu se njom bogato služio, ali kada je upoznao čovjekoljublje Isusa Krista, sve je to više-manje za nj postalo mrtvo slovo na papiru; na stranu svi mudri zakoni i sve birane riječi, ali Isus Krist - njegov susret s ljudima, njegova beskrajna ljubav u životu i u smrti, nešto je neusporedivo i jedino pravo poželjno: „Tko će nas rastaviti od ljubavi Kristove? Nevolje? Tjeskoba? Progonstvo? Glad? Golotinja? Pogibao? Mač? ... Uvjeren sam doista ni smrt ni život ... ni ikoj drugi stvor neće nas moći rastaviti od ljubavi Božje u Kristu Isusu“ (Rimljanima 8, 15-16; 38-39).

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

Nije to uvjerenje bilo u životnoj zbilji tako jednostavno, ali je nedvojbeno bilo ispunjeno istinskom životnom radošću posve neovisno o životnim okolnostima što dolažahu izvana.

Njegova pisma vrve prodorima radosnih pokliča: „Budite velikodušni!... Uvijek se radujte!... Promičite dobro jedni prema drugima!“ (1 Solunjanima 5, 15-16). A sve to u zajedništvu Isusa Krista: „Uistinu, svi ste vi sinovi Božji po vjeri u Isusu Kristu! Nema više: rob - slobod-

sobom vodili i svoje žene, koje im bijahu u svemu pomoćnice. Kršćanska je pak zajednica preuzimala na sebe svu brigu oko njihovih neizbjježnih izdataka. I to se odvijalo normalno. Pitanje se pak otvorilo kad su se pojavili Pavao i njegov suradnik Barnaba. Oni su se željeli brinuti sami za sebe. Nisu htjeli biti glasnici i promicatelji kršćanstva na štetu pojedinih vjerskih zajednica. Željeli su raditi i priskrbiti sebi sredstva za misijska putovanja i djelovanja. Tada je nastao spor. On je tu i tamo znao prerasti u pravi problem: što treba učiniti? Pavao je u zaoštrenu obliku odgovarao: Korinćani - pa valja nam zbog toga ne treba zabraniti naviještanje evan-

Sveti Pavao pred atenskim Areopagom (prema Rafaelu)

njak. Nema više: muško - žensko! Svi ste vi jedan u Kristu Isusu!“ (1 Solunjanima 3, 28).

U tom raspoloženju krenuli su prvi promicatelji kršćanstva iz dva onodobna najmoćnija žarišta – iz Jeruzalema i iz Antiohije (Sirijske). Slijedila su ih, dakako, druga mjesta u Maloj Aziji, Makedoniji i Grčkoj, a na drugoj strani u Rimu, otocima u Sredozemnom moru pa Egiptu, posebice u Aleksandriji.

Prvi misionari bijahu iz najužeg kruga Isusovih učenika na čelu s Petrom, a zatim Gospodinova braća; svi su oni sa

delja? (1Kor. 9,3-11). Jasno! O tome i nije bilo govora. Pavao je zajedno s Barnabom nastavio svoj način rada, a kada je Barnaba otišao u svoj rodni kraj, Pavao je tražio i pronalazio više drugih suradnika i nastavio raditi, pa je napisao: „Ne izazivajmo jedni druge, ne zavidajmo jedni drugima“ (Galaćanima 5, 26). A potom je slijedio opetovani zaključak u raznim oblicima: „Ali bili smo među vama nježni kao majka što hrani i njeguje svoju djecu. Tako puni ljubavi prema vama htjedosmo vam predati i svoje duše jer ste nam omiljeni. Sjećate se doista, braćo, našega truda i na-

pora. Propovijedali smo vam evanđelje Božje i radili noću i danju da ne bismo opteretili koga od vas. Svjedoci ste i vi i Bog kako smo se sveto, pravedno i besprijeckorno vladali prema vama, vjernicima. Kao što znate, svakoga smo od vas kao otac svoju djecu, poticali, sokolili i zaklinjali da živite dostoјno Boga koji vas pozva u svoje kraljevstvo i slavu“ (Solenjanima 2, 6-12).

U takvu Pavlovu raspoloženju i kršćansku ozračju koje je on sa svojim suradnicima i suradnicama stvarao, bijaše shvatljivo kako je on uspijevaо pronalaziti izvrsne suradnike i suradnice, muževe i žene, kao i mlađe i još slobodne ljude. Nakon Barnabina i Markova-Ivanova odlaska na otok Cipar, u svoj rođni zavičaj, Pavao je pronašao divna suradnika u mladom Silvanu. Kad su stigli u Derbe, pristupio im je drugi izvrstan suradnik Timotej. U Efezu su se sprijateljili s mlađim vrlo učenim Apolonom, jednim od Pavlovih najdragocjenijih pomoćnika. Kad je Pavlovo drugo putovanje bilo pri kraju, on je u Korintu primio izaslanstvo mnogih crkava iz okolnih krajeva. Bilo je gotovo nevjerojatno koliko je niklo kršćanskih zajednica u tako kratku razdoblju!

Posebno bijaše značajna Pavlova otvorenost: u svoj najuži izbor suradnika bijahu primani i muževe i žene, muškarci i žene, i to s raznovrsnim sposobnostima i obvezama, zadacima i punom sviješću odgovornosti. Posebno vrijedan i zanimljiv bijaše par Akvila i njegova žena Priscila, Židovi iz Rima koji bijahu postali kršćani prije apostola Pavla. Kad je pak rimski car Klaudije 49. protjerao Židove iz Rima, bijahu izgnani Akvil i Priscila. U Rimu bijaše njihova kuća sastajalište kršćana, a kad su se našli u Korintu, učinili su isto s novim prebivalištem. Po zanimanju bijahu obrtnici – izrađivali su šatore, a ujedno bijahu i dobri poznavatelji i promicatelji kršćanstva. Tu ih je upoznao i apostol Pavao. Bio je čovjek njihova obrta i započeo je s njima raditi i predvoditi kršćansku zajednicu u Korintu. Bijaše njihov dom rasadnik vjere i okupljanje kršćana. A Korint bijaše tada vele-grad: imao je oko pola milijuna stanovnika, ali od toga bijahu dvije trećine robovi! Pavao se sa svojim prijateljima zadržao u Korintu oko

Sveta obitelj (B. van Orley, 1522.)

godinu i pol dana, a zatim su zajedno otišli u Efez, dakako sa zadacima i obvezama istim kao u Korintu. U Efezu je i učeni Apolon usavršio svoje znanje kršćanstva. Nakon smrti cara Klaudija 54. vratili su se Akvila i Priscila u Rim nastavljajući svoje apostolsko djelovanje; dakako s novim zadatkom – iščekivali su u Rimu dolazak apostola Pavla i vršili obimne priprave. Planirani susret, kako ga oni bijahu pripremali, nije se zbio, ali se ipak u izmjerenim okolnostima dogodio. A Pavao je prije toga u svom pismu Rimljanim napisao: „Pozdravite Priscilu i Akvilu, suradnike moje u Kristu Isusu. Oni su za moj život podmetnuli svoj vrat; zahvaljujem im ne samo ja nego i sve crkve pogana! Pozdravite i crkvu u njihovoj kući!“ (Rimljanim 16, 3-5).

Sličnih primjera bijaše u Pavlovu životu. Jedan se od njih zbio za njegova prvo pohoda Makedoniji. Bijaše to značajan događaj – Pavlov prvi prijelaz u Europu, i susret sa ženom koja je odigrala veliku ulogu u njegovu navijenju kršćanstva. Zbio se u mjestu zvanom Filipi. Tu je bilo vrlo malo Židova i oni nisu imali svoje sinagoge, pa su se subotom sastajali po privatnim kućama (Djela apostolska 15, 40). Tako se dogodilo i pri Pavlovu prvom

susretu. Tu se on susreo s nekoliko židovskih žena, među kojima bijaše i Lidija - prodavačica grimiza iz Tiatire (Mala Azija). I tada se dogodilo te je ona, i cijeli njezin dom s njom, prihvatio kršćanstvo; svoju kuću stavila je na raspolaganje kršćanskoj zajednici, te nastavila pomagati siromašne kršćane i plaćati troškove misijskih pothvata. Tako je bilo dok se Pavao nalazio u Korintu (vjerojatno u jesen 57-58). Tijekom tri mjeseca primao je izaslanstva kršćanskih zajednica iz Makedonije i Grčke; bijaše ih uistinu mnogo i s raznih strana. Među njima pristigla su i dvojica njegovih najbližih suradnika - Silvan i Timotej. Oni bijahu došli iz Makedonije. Razveselili su Pavla lijepim vijestima iz pojedinih kršćanskih zajednica i ujedno darovima, koje nije bilo teško prepoznati: jedni bijahu od Jazona iz Soluna, a drugi od Lidiye iz Filipa. Pavao bijaše čovjek velikoga sreća i uviјek se silno radovao kad su se njegovi vjernici sjećali jedni drugih i užajamno se pomagali. Tako je bilo i sada! Silno se radovao, i to se, dakako, ponavljalo, ali ni s jednom zajednicom nije imao tako osjećajne odnose kao za zajednicom vjernika u Filipima: „Bog mi je svjedok - pisao im je Pavao - koliko žudim za vama srcem Isusa Krista! ... Znam obilovati i oskudjevati ... Ipak, lijepo je od vas što sa mnom podijelite moju nevolju“ (Filipljanim 1, 8;4, M2 12;4, 14).

*

Navedeni primjeri bude – nikada posve zaspalo pitanje: zašto je ipak došlo do potiskivanja žene iz kršćanskog javnog života? Pitanje je bez imalo sumnje posve opravданo, premda odgovor nije jednostavan, ali ovdje treba naglasiti: prijeko je potreban odgovor iscrpan, istinit i nadavne usklađen Kristu i njegovu ponašanju.

Nažalost! Ozbiljan pristup tome pitanju, u cjelini gledano – a pogotovu kad je riječ o naslućivanju poželjna odgovora – još nije zaživio!

- Ako se zaustavimo na izvješću Biblije o stvaranju čovjeka, vidjet ćemo snažno istaknutu jednu misao: Bog je stvorio čovjeka, a to jasno znači muškarca i ženu,

na svoju sliku! Pritom nema nikakva spomena kako bi ta slika bila „donekle“ drugačija! Postoji samo čovjek - čovjek slika Božja! I kod te živodajne spoznaje treba stati! Ništa što se dalje bude spominjalo, razvijalo i usavršavalo, ne može ni povećati ni umanjiti *bitno živodajno obilježe čovjeka!* - Eto, može se reći kako je „najprije“ stvoren muškarac, ali to nije *kvalitetna razlika*; ona u konačnici ne igra nikakvu ulogu!

- Uzmemo li sada Novi zavjet i u njemu se susretnemo s Isusom Kristom, živom i živodajnom slikom živoga Boga u čovječjem liku, što zapažamo: *on je utjelovljenje beskrajne Božje ljubavi, Božjeg čovjekoljublja* posve jednako je li posrijedi muškarac ili žena!

Smijemo li mi tu *jednakost* rastanjavati sukladno onodobnim društvenim shvaćanjima!? Možemo li olako postupati s Kristovim riječima kao da nam posreduju neke teoretske društvene već ustaljene spoznaje - saznanja ili su posrijedi živodajne smjernice za ljudi svih naroda i vremena!?

Prisjetimo li se jedne takve živodajne smjernice koja se očituje pri izboru Judina nasljednika, pri biranju „dvanaestoga“ Isusova apostola. Jasno se kaže: „Jedan od onih ljudi što bijahu s nama za sve vrijeme što je među nama živio gospodin Isus ... treba da bude svjedok njegova uskrsnuća?“ (Djela apostolska 1, 21-23).

Je li moguće odmah isključiti žene? Zar i one nisu ljudi? Zar i one nisu bile od početka uz Isusa? Zar i one nisu bile na Kalvariji (ili su se možda, razbjezale?). Zar one nisu bile prvi svjedoci Isusova uskrsnuća!?

Zasada možemo prešutjeti kako su navedeni tekstovi o apostolima OLAKO tumačeni i ondje gdje u njima za ta tumačenja nema ama baš nikakva oslonca!?

Ili: nije uputno olako mimoizlaziti dvojbene umetke u Pavlovinim pismima (kao na primjer: 1 Kor 14, 34) kad su oni u očitoj suprotnosti s cjelokupnim njegovim kršćanskim osvjedočenjem i živodajnim djelovanjem. To na izuzetan način postaje jasno kad se prati daljnji razvoj navedenih pojava u kršćanstvu te se olako prizivaju u pomoć podaci u pismima Pavlovi učenika (iz tzv. „pseudopavlovičkih“ poslanica!).

*

Nakon Francuske revolucije, a pogotovo nakon kobnih iskustava dvaju svjetskih ratova u 20. stoljeću, sazrela je bila misao kod velikoga broja kršćanskih mislilaca diljem Europe kako se cjelokupno ustrojstvo „kršćanskoga školstva“ mora iz temelja obnoviti. To nije učinjeno!

To su najbolje osjetili kršćanski propovjednici nakon Prvoga svjetskog rata. Najprije se osjećala ta potreba kod velikana kršćanske misli poput Karla Bartha, Rudolfa Bultmanna i Paula Tillicha. Uskoro se u tom smjeru počela razvijati i katolička teologija. Na prvo mjesto treba staviti Karla Rahnera koji je dubinom i širinom svoje misli stvarao „pukotine“ i otvarao vidike cjelokupnom onodobnom kršćanskom poimanju teološko-filosofske misli. Uslijedili su veliki katolički teolozi kao što bijahu Eduard Schillebeeck, Hans Küng te Eugen Drewermann, za kojega možemo žaliti kako je doživio nerazumijevanje i ujedno jednostranu osudbu – nalič onoj koja nekoć, u ono davno minulo doba, bijaše doživio Martin Luther i Jan Hus, što je žalobno obilježe razvojnoga puta sveukupne misli čovječanstva.

Cjelokupno pak toj, u sebi veoma velikoj o dalekosežno važnoj, pojavi u našoj

duhovnoj kulturi premalo je posvećeno pažnje, a najmanje ozbiljna napora kako bi se mogli dobro vidjeti i pravo prosuditi zdravi plodovi tih uistinu velikih mislilaca.

Ako bismo pak svratili pozornost na naše ključno pitanje, kao što je uloga žene u kršćanskom djelovanju, onda bi bilo dobro svratiti pažnju na kršćansku živodajnu praksu na njemačkom jezičnom području. Tu bi bilo poželjno istaknuti dvije osobe koje su obilježile kršćansko svjedočanstvo druge polovice 20. stoljeća. To su Christa Meves i Doroteja Sölle.

Christa Mevez bijaše liječnik, psiholog i psihijatar te stručnjak za dječje bolesti i ujedno dobar i nadaleko poznat pisac stručnih knjiga.

Dorotea Sölle bijaše pisac - književnik, a uz to profesor teologije. Pisac brojnih stručnih radova.

Obje poznate diljem Europe i Amerike! Obje uzorne majke i veoma voljene bake.

Samom svojom pojavom, posebice pak svojim predavanjima i objavljenim knjigama bijahu živo svjedočanstvo temeljne vjerske istine kako je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, bio on muškarac ili žena. Njihovo se djelovanje i životno svjedočanstvo širilo kao zrake svjetlosti i ono nije onamo dopiralo gdje su mu ljudi svjesno i namjerno postavljali zapreke. Ali ne zadugo.

Kod toga valja istaknuti temeljnu misao:

Razvoju ljudske osobe nema mjere; ona može u nedogled rasti, ali je prijeko potrebno imati u vidu prirodna obilježja koje svako ljudsko biće nosi u sebi. Njih treba prvenstveno otkrivati i njegovati. To vrijedi za muškarce i za žene! Nije dobro u težnji za svestranim razvojem, zanemariti one osobine koje su izrazito svojstvene ženi ili pak muškarcu!

*

Nekoć davnih dana bijaše negdje napisano: „Dok se množi broj po sposobnostima upadno ograničenih, čak i mentalno zaostalih svećenika kojima se povjeravaju sva žarišta kršćanskoga navještanja, dotle i nadprosječno, tu i tamo genijalno, nadarene i plemenite žene moraju u kršćanskoj zajednici šutjeti, samo zato što su žene.“ (Vjeko Božo Jarak, Evanđelje po Luki, Ljubljana 1985.)•

Glavosijek sv. Pavla, detalj vratnice crkve sv. Petra u Rimu
(A. P. Averlino Filarete, 1455.)

NAŠ NUTARNJI SVIJET (20.)

OPRAŠTANJE

Znamo za važnost opraštanja – zbog vlastitoga nutarnjeg mira i zbog većeg mira među ljudima. Ipak, gotovo u svakome od nas postoji crna kutija u kojoj su događaji za koje osjećamo da ih drugima ne možemo oprostiti. Na popisu su povrede zbog postupaka prijatelja, suradnika ili znanaca, ali i one koje smo doživjeli u obitelji, sa strane roditelja, braće ili vlastite djece. Dok ih se sjećamo, doživljavamo ljutnju ili čak i mržnju. Oprost često uskraćujemo zato jer zamišljamo da udarac na taj način dijelom uzvraćamo. Želimo da počinitelj osjeti patnju sličnu onoj koju smo sami doživjeli. Pridržavamo si i vrstu moralne nadmoći jer osjećaj dijelom umanjuje bol.

Posebno područje je opraštanje u braku. U naravi je čovjeka da uvihek ponovno grijesi i drugome nanosi povrede, a u godinama blizine i zajedničkoga života prilička je puno. Svako razočaranje jako боли, jer je osobito teško prihvati da nas ranjava netko koga volimo i s kime dijelimo

Piše:

Maja RUNJE, prof.

život. Istodobno, žena i muž znaju da se ne mogu svaki puta međusobno otpisati. Dosljedno bi ih razračunavanje dovelo do razlaza. Znaju da nakon povreda moraju nastojati ustajati, kao što dijete koje je razbilo koljeno ustaje i nastavlja hodati.

Opraštanje je težak i složen intiman proces. Traži od nas da podignemo nutarnju zaštitnu branu i nadićemo urođene impulse obrane. Refleks osvete je prirodna reakcija – oko za oko, Zub za Zub! – a otklanjanje refleksa je kulturno postignuće. Naravno, za korak je potreban i kulturni ambijent. U društvenome smislu potrebno je uređeno društvo, a u privatnome osobna zrelost i ozbiljnost partnerskoga odnosa.

Prvi korak u procesu opraštanja u braku, i inače, je prepoznavanje boli i njeno izvlačenje iz područja tabua. Žena, primjerice, mora moći opisati – pa i samoj

sebi – kako ju je zaboljelo omalovažavanje u društvu. Muž mora htjeti čuti i ne smije bagatelizirati. Zajednički bi dalje trebali prepoznati razloge koji ih dovode do međusobnog povrjeđivanja, pa i one koji stoe u vezi s povredama iz vlastitih ranih biografija. Često naime najjače povrjeđuju oni koji se intimno osjećaju nedovoljno jakima, koje su drugi pretjerano povrjeđivali. Upravo je njima međutim teško govoriti o vlastitim slabostima. U takvim je slučajevima stoga prvo potrebno prekinuti začaran krug.

Posebno područje su velike laži, tajne i prevare – osobito tajne izvanbračne veze. Izvori su najvećih razočaranja. Sazna li žena, ili muž, za prijevaru, povredu ne će biti lako oprostiti i integrirati u odnos. Također je vrlo teško ako nositelj tajne / počinitelj istinu skriva i od sama sebe – primjerice, ako alkoholičar/ka ne želi priznati da pije.

Opraštanje nas može oslobođiti nutarnjega grča i dati nam prilike za slobodniji

SAVJET LIJEČNIKA NEŠTO ME UGRIZLO!

Piše:

**Dr. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

vima svijeta) ili ušiju koje su prenose titus, posebno u ratovima i zbjegovima. Ne poznajemo ni stjenice (svrabce) i bolesti koje su one prenose. No, još uvihek smo okruženi brojnim kukcima koji sišu krv ili imaju otrovni žalac, i čiji nas ubod može izložiti opasnostima.

Počnimo s krpeljima. Oni žive u travi i grmlju te napadaju, privučeni našom tjelesnom topinom. Traže mjesto za što bezboljniji ugriz, često ondje gdje nam je koža mekana, ali i u vlasisti. A krpelji su često, do u pedeset posto slučajeva, zarazeni, i to uzročnicima lajmske borelioze, a u nekim područjima i uzročnicima virusnog encefalitisa. Protiv encefalitisa se

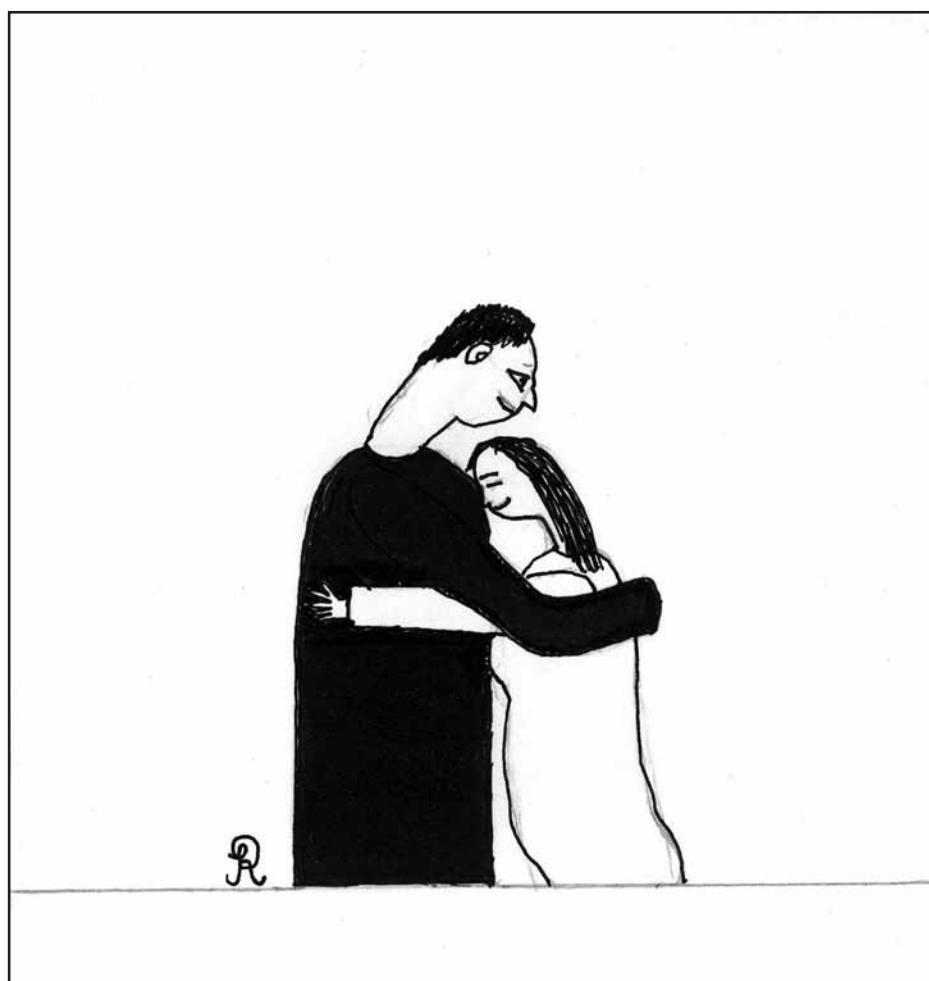
može cijepiti, ali protiv borelioze ne. Tijelo krpelja se mora oprezno odstraniti, bez gnječenja, tako da mu glava ne ostane u koži. Ako oko mjesta uboda nastane crvenilo koje se širi, treba smjesta ići liječniku i provesti terapiju antibioticima u trajanju od dvadesetak dana. Bez liječenja borelioza vrlo često prelazi u kroničnu, doživotnu sistemsku bolest, sa stalnim bolovima u mišićima i zglobovima, pa i smetnjama središnjeg živčanog sustava.

Dok boravimo u zelenilu, dobro je upotrebljavati repelente i štititi se odjećom dugih rukava i dugih nogavica, čarapama i šeširima. Nakon povratka kući tijelo uvek treba pregledati.

Ubodi žohara su rijetki, obade i stršljene također ne susrećemo često, pa niti bumbare, ali zato utoliko češće pčele, ose i komarce.

život. Ustrajavanje u bijesu često nas opterećuje više negoli samoga počinitelja, koji o događaju možda uopće više i ne misli. Osobito je razumno prijeći preko sitnih povreda, pa i šutke. Mnoge manje krivice moguće je razumjeti i opravdati – možda je počinitelj bio pod pritiskom, možda se osjetio izazvanim, možda nije razumio da prelazi mjeru. U slučaju većih povreda treba zahtijevati razjašnjenje, znak dobre volje i promjenu ponašanja. Na nama je da tada budemo velikodušni, da događaj uklonimo s popisa. Za nas je sigurno bolje – a i za druge, za cijeli svijet! – da u crnom ormariću bude što manje otvorenih događaja. Što je riješeno, ne боли. Tek ostaje za sjećanje. No, čak i sa sjećanjima ne treba pretjerivati – vrata ormarića bolje je otvarati rjeđe.

Opraštanje svakako ima svoje granice. Oprostiti uopće nije dopušteno u slučajevima u kojima smo doživjeli ozbiljno nasilje, osobito ako se napad dogodio po drugi ili treći put, a nakon što smo jednom već bili oprostili. Tada napadaču moramo okrenuti leđa. U osobito teškim slučajevima treba nepopustljivo inzistirati i na kazni – moralnoj, zakonskoj, političkoj. •

Crtež: Stipan Runje

Opnokrilci (pčele, ose i srodnici) za borbu i obranu imaju otrovni žalac sa specifičnim otrovom koji djeluje kemijski, a u nekim slučajevima i kao alergen. Posljedice stoga mogu biti toksične i(l) alergične, i to lokalne ili sistemske. Dodatna opasnost može biti i mjesto uboda. Osobito su opasni ubodi u ustima ili u ždrijelu, dok pijemo, jer u takvim slučajevima prijeti i opasnost od ugušenja. Lagane lokalne pojave se ublažuju kremama s kortikoidima ili antihistaminicima te hlađenjem, i obično prođu bez posljedica. Kod uboda pčele važno je izvaditi žalac iz kože. Ukoliko reakcija traje danima, treba misliti na pojačane reakcije kod sljedećih uboda te za takav slučaj unaprijed pripraviti lijekove protiv alergijskog šoka - kortikoid, adrenalin i antihistaminik. Kod teških alergijskih reakcija treba smjesta zvati hitnu pomoć. Ako je potrebno, nazočni trebaju početi mjerama oživljavanja, posebno trebaju pokušati osigurati dovod zraka ako su dišni putovi blokirani oteklinama. Treba znati da liječenje ACE-inhibitorma

i beta blokatorima pojačava sijtome alergije i smanjuje učinkovitost liječenja.

U set za nuždu ugroženih osoba spadaju: brzo djelujući H-1 blokirajući antihistaminik, na usta, i do četverostrukne dnevne doze; glukokortikoid, na usta, na primjer 100 miligramma prednizolona ili njegov ekvivalent; adrenalin u autoinjektoru (0,3 miligrama, za osobe teže od 30 kg).

Astmatičari ili bolesnici s plućnom opstrukcijom moraju imati inhalator s brzo djelujućim beta-2 simpatomimetikom.

Uvijek treba paziti da kukci ne budu privučeni slatkim jelima i pićima, a ose i mesom. Hranu zato uvijek treba pokrivati.

Dvokrilci (komarci i srodnici), odnosno njihove ženke, trebaju krv za razvoj jaja i to je razlog zašto bodu. Često su zaraženi, pa ubodima prenose bolesti. Ozbiljna bolest koja se prenosi ubodom komaraca je malarija, no ona se na našim prostorima sada rijetko vidi, iako je u mnogim dijelovima svijeta i dalje bitan uzrok bolesti i smrtnosti. U našim se prostorima pojavljuju međutim i egzotične vrste komaraca,

primjerice prugasti komarci. Djeluju po danu, a prenose neuobičajene bolesti, kao što je groznica Zapadnog Nila ili dengue-groznica.

Kod uboda komaraca najčešće su urtičke, lokalne reakcije svrbeža, a nekad nastaje i krastica. Mogu nastati i sistemske reakcije, pa se smatra da je izbijanje zarazne mononukleoze često posljedica aktiviranja već postojeće latentne zaraze njenim uzročnikom Epstein-Barr virusom ubodima komaraca. Lokalno se smetnje

ublažuju kremom ili tinktura s antihistaminikom, bisabolom i amonijakom.

Važna je uporaba repelenata, posebno s diethyl-toluamidom (DET), u proizvodima kao što su Dipterol ili Autan-tropic, u obliku kreme, spreja ili tinkture. Važno je i da tijelo bude pokriveno. Zbog komaraca koji reagiraju na miris znoja, dobro je tuširati se predvečer i ne rabiti parfeme. Vrlo učinkovita zaštita su i mrežice na prozorima koje sprječavaju ulazak komaraca u prostorije u kojima živimo.

Želim Vam ugodno kasno ljetno, osobito ugodan boravak u prirodi! •

ODLUKA O UKLANJANJU GROBALJA I GROBOVA “OKUPATORA” I “NARODNIH NEPRIJATELJA” MINISTARSTVA UNUTARNJIH POSLOVA DF JUGOSLAVIJE OD 18. SVIBNJA 1945. (III.)

Na provođenje odluke Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” narod je u ozračju straha negodovao, potvrđuju i dokumenti i sjećanja suvremenika događaja.

Odsjek za unutarnje poslove pri Kotarskom izvršnom odboru Rakek (Cerknica), u izvješću od 24. siječnja 1947. Ministarstvu za unutarnje poslove NR Slovenije, Ljubljana, da su postupili po odluci [Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije, Beograd od 18. svibnja 1945.] o uklanjanju vojničkih grobalja okupatora, napominje “Narod koji je bio usmijeren za naš pokret, je bio je zadovoljan, ostalo stanovništvo odnosno simpatizeri be-ga

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

[Bele garde], bili su ogorčeni i nezadovoljni. No, da bi stvarali kakve zaprjeke pri izvrševanju toga nije se moglo zapa-ziti.”

Luka Blagojević, načelnik Odsjeka javne sigurnosti kotara Vinkovci, izvještio je 7. kolovoza 1945. Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vinkovci, da je “radi širenja lažnih vjesti i omalovažavanja NOV. uhapšena” **Katica Šandorski** iz Tovarnika (Vinkovci), jer je “[...] za vreme prolaska pokraj vojničkog groblja u Vinkovcima, [...] [između ostalog] rekla sledeće: ‘Svi su križevi povađeni ustaš-

kih i Nemačkih. To su povađili partizani. Naređeno je da partizani uzoru sve groblje gde su zakopani ustaše i Nemci, što će biti uskora uzorano groblje ustaša i Nemaca. Nije trebalo groblje orati jer i oni su do-bri ljudi, zašto su partizani stavili svojim borcima križeve nisu ni oni više zaslužnih od ustaša i švaba. [...]”, te Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vinkovci prosljeđuje izvješće načelnika Odsjeka javne sigurnosti kotara Vinkovci i uhićenu K. Šandorski Kotarskom narodnom судu Vinkovci.

Prema **Romanu Tribusonu**, u Bjelovaru, “Nakon završetka rata 1945. godine, gradska je uprava naredila grobaru **Jozefu Kubjenki** da ‘poravna’ (tj. uništi) njemačko [vojno] groblje. No, on je to od-bio, unatoč prijetnji da će zbog neposlu-

Ostatci nadgrobnih oznaka na logoraškom groblju u Krndiji kod Đakova

ha izgubiti posao. Konačno su to učinili ‘gradski težaci’ (komunalni radnici) pa su tako nestali tragovi ovog groblja. Odluka o prekopavanju njemačkog groblja loše je odjeknula u krugovima građana Bjelovara (među inteligencijom i obrtnicima), radnici su se vrlo nevoljko prihvatali tog posla i dugo se radilo, a rezultat tog ‘poravnava-nja’ bio je u obliku poluzaravnanih humaka još godinama vidljiv. [...].”

Katolička crkva iskazivala je otvoreno protivljenje uništavanju grobova pognulih “neprijateljskih” vojnika u Jugoslaviji.

Zagrebački nadbiskup **Alojzije Stepinac** dostavio je 18. kolovoza 1945. predsjedniku vlade Federalne Hrvatske **Vladimiru Bakariću** predstavku u svezi skidanja križeva sa grobova ustaša i njemačkih vojnika po katoličkim grobljima: “Gospodine pretsjedniče! Stižu mi vijesti iz Varaždina, Zagreba i drugih mesta, da se po nečijem nalogu nивeliraju grobovi Ustaša i Nijemaca, uklanjaju križevi sa njihovih grobova po katoličkim grobljima, ne pitajući ni crkvene vlasti ni rođake pokojnika. Ovo je kulturni škandal prvog reda. Vi ste, gospodine pretsjedniče, pravnik, pa će Vam biti bez sumnje poznato, što pogansko rimsko pravo sudi de laesione sepulcri [lat. - o oskvruću grobova]. Zar smo pali ispod pogana? Ja kao pretstavnik Katoličke crkve energično protestiram proti ovoga divljanja i molim Vas, da izdate hitne naloge, da se poštuju katolička groblja. Na grobljima nema više prijatelja ni neprijatelja, partizana ni ustaša ni Nijemaca ni Slavena. Na grobljima su samo mrtvi, koji čekaju zadnji pravorijek vječnog Suca, koji će ih suditi samo po tome, kakovi su bili ljudi, da li su vršili Njegove zapovijedi ili ne, a ne po stračkim pripadnostima ili nacionalnim. Ja se nadam, da ćete izdati najhitnije naloge u toj stvari, da ne budem prisiljen javno upozoriti narod na obešaćivanje naših groblja.”

Katolkinje Hrvatice, majke pokojnih sinova i supruge pokojnih muževa uputile su 17. rujna 1945. pismo nabiskupu Alojziju Stepincu, u kojemu ga izvješćuju o uklanjanju nadgrobnih križeva na zagrebačkom groblju Mirogoj:

“Preuzvišeni gospodine! Za sigurno će Vam biti već poznato, da se po naređenju mjerodavnih vlasti skidaju križevi na Mirogoju sa ustaških grobova, a nakon toga imade se grobovi sravniti tako, da neće

biti vidljivo, gdje je koji od onih, koji počivaju na tom mjestu vječni san. Da je taj postupak prema mrtvima, koji su pred Božjim sudom, strašan i bolan, došlo je do izražaja prigodom posjeta nas majki i žena u nedjelju na dan 16. rujna o.[ve] g.[odine] Možete si pomisliti, Preuzvišeni, tu tešku bol jedne majke, koja dolazi iz udaljenih krajeva, da posjeti grob svoga sina, da se pomoli Svevišnjemu za pokojnikovu dušu – a da ne nađe grob jer nema križa. Ta bol je neopisiva. Majke i žene padale su na grobove moleći Svevišnjega za pomoć, zazivajući imena svojih palih pokojnika – da im se jave, no mrtvi ne govore, nema odaziva.” Katolkinje Hrvatice, majke i supruge pokojnih mole nadbiskupa Stepinca, da se zauzme kod vlasti kako bi se poštedjeli od uništenja grobovi njihovih sinova i muževa: “Preuzvišeni! Katoličke majke i žene pokojnih sinova i muževa upravljaju ovu molbu Vama, moleći Vas rascviljenih srca, da poduzmete sve što je u Vašoj mogućnosti i moći, kako bi se osujetilo ovom za kršćanstvo ne zapamćenom događaju. U koliko se ne bi moglo općenito pomoći, a to barem da se dozvoli prenos onih pokojnika, koji se mogu sahraniti u rodbinske ili druge grobove. Zar nije križ, na kojem je umro naš Spasitelj, svetinja za sve katolike, pa da se u kršćanskoj zemlji ta svetinja baca i uništava i još k tome od onih, koje je dragi Bog k sebi pozvao? Molimo Svevišnjega, da Vama kao našem dobrom pastiru, Preuzvišeni, dade jakosti, za sretan uspjeh ove naše smjerne molbe. Katolkinje – Hrvatice seljanke i građanke majke pok.[ojnih] sinova i žene pok.[ojnih] muževa.”

Na to je uslijedilo i Pastirsko pismo katoličkih biskupa Jugoslavije, izdano 20. rujna 1945. na općim biskupskim konferencijama u Zagrebu, o položaju Katoličke crkve u Jugoslavije u neposrednom poraću i odnosu novih jugoslavenskih vlasti prema Katoličkoj crkvi i vjernicima, koje ukazuje i o uništavanju grobova od strane vlasti te navodi: “Napokon, još jednu bolnu i neobičnu činjenicu moramo vam napomenuti, predragi vjernici. Ni grobovi pokojnika nisu ostali poštedjeni. Na grobljima u Zagrebu, Varaždinu, i drugim mjestima, odredbom neposredno pretpostavljenih vlasti, skidaju se križevi s grobova ustaša i njemačkih vojnika. Sami grobovi nivelirani su tako, da se ne može raspoznati, gdje je tko pokopan. Ovakav postupak mora se osuditi. Pred smrću

klanjaju se svi ljudi. I neprijatelj prestaje poslije smrti biti neprijatelj. I njemu pripada po nepisanim zakonima čovječanske uljudbe, koja izvire iz kršćanske ljubavi, pravo na pristojan grob. Poznato je, da su poslije prvoga svjetskog rata nekadašnji neprijatelji i te kako poštivali i čuvali grobove vojnika, koji su kao osvajači pali u stranim zemljama. Danas se to kod nas uskraćuje vlastitim sinovima.”

Zatim je 22. rujna 1945., završnoga dana zasjedanja na općim biskupskim konferencijama u Zagrebu, upućena i predstavka predsjednika biskupske konferencije nadbiskupa Alojzija Stepinca i katoličkih biskupa Jugoslavije **Josipu Brozu Titu** u svezi s crkveno-državnim odnosima, koja među ostalim, ukazuje i na uništavanje grobova vojnika od strane vlasti, a koja glasi: “Katolički Episkopat, sabran na plenarnim konferencijama u Zagrebu od 17.-22. rujna 1945., smatra svojom dužnošću, da se u ovim važnim danima obrati na Vas, kao na vrhovnog predstavnika državne vlasti u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji, u interesu Crkve i Države, a za opće dobro svih njezinih naroda. Katolički je Episkopat uezao u pretres i temeljito ispitivanje položaj Katoličke Crkve u Jugoslaviji. Tokom svoga zasjedanja morao je Katolički Episkopat konstatirati nekoje upravo žalosne činjenice, koje nas nukaju, da Vam, Gospodine Maršale, iznesemo svoje stanovište u pitanju daljnog odnosa Crkve i Države. [...] Nijesu poštedeni ni grobovi na katoličkim grobljima pokopanih vojnika, protivno međunarodnom pravu i europskim kulturnim tradicijama, kao i propisima kršćanstva. Analizirajući tako cjelokupni položaj došao je Gospodine Maršale, katolički Episkopat do zaključka, da je sadanje stanje u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji jednako otvorenom progonu Crkve, makar se to poricalo sa strane državnih vlasti.”

Prema mišljenju Josipa Broza Tita, Pastirsko pismo katoličkih biskupa Jugoslavije, izdano 20. rujna 1945. na općim biskupskim konferencijama u Zagrebu, (koje mu je dostavljeno preko Vladimira Bakarića), pokazuje “[...] oni su se okrenuli protiv nas, protiv naših ustanova i naših demokratskih mjeru. Skorašnje pastirsko pismo to dokazuje. Ja sam im odgovorio mirno, ali odlučno. [...]”, kako bih pokazao njihov prljav rad, kako bi narod saznao sadržinu ovog pisma i ono što žele takvi katolički svećenici: da opravdaju

Izdajnici i grobovi

Opaska da nam je „prošlost sasvim neizvesna” (Vitezović) više nije samo vič: zagovaranja narodnog praštanja kvislizima koja mesecima potresaju Jugoslaviju, kucaju, u stvari, na otvorena vrata. Izgleda, naime, da nije dovoljno što je odavno oprošteno onima koji pomazući okupatoru, nisu okrvavili ruke baš do lakata, i što su oni danas ravnopravni građani SFRJ, nego se u ime očuvanja nacije traži i ideološko izmirenje koje, kako nas iskustvo uči, vodi jedino u varijante – „Srbi na okup!”, te „Srbe ne vrbe” i tako redom – bar osam puta...

*Prošteno je grješnicima,
zulumčaru, ubojici,
prošteno je svima, svima,
samo nije izdajiči.*

po Nazoru

Da rezimiramo:
U lamentu nad stradijom grupa
belegardejaca i domobrana
koje su saveznici 1945. izručili pripadnicima
Osvobodilne fronte a ovi ih po
kratkom postupku likvidirali u Kočevskom
rogu, ljubljanski politolog Spomenko
Hribar 1984. predlaže sledeće
okajanje: „Ured Ljubljane, u njezinom
srcu, trebalo bi da stoji obelisk koji bi
urlao u nebo o tragediji malog naroda
koji je u borbi za svoj opstanak, prema
neshvatljivoj ljudskoj sudbini, postao
ujedno svoj vlastiti dželat i sudija. Na
tom obelisku trebalo bi jednostavno na-
pisati ‚Umrl za domovinu‘. Zaista su

svi umrli za domovinu. Svaki za svoju, zamišljenu".

(Nekako istovremeno ljubljansko javno, pa i političko mnenje, većinom sporadičnih glasova, medu kojima su najgromkiji pojedini ugledni borci, usprotivilo se podizanju spomenika partizanima koji su oslobodili slovenački glavni grad!)

Godinu, i nešto dana ranije, beogradski pesnik Ljubomir Simović obilazi počišće bitke između partizana i četnika na Jelovojoj gori 1944. i sa „hadžilukom“ donosi stihove: „Sirom ovih šuma i liva/da/po jarugama i po jendecima/niko ne zna koliko hiljadu/i hiljadu pogulinih ima./Al zna se da nema/ni jednog od ovih koje trave krije/ko od ruke ku-ma, oca, sina/i blata, poginu nije.“
Marširaju onda regruti iz Duvna: „Druže Tito kupiću ti fiću, a mercedes

Anti Paveliću". Pa groznička badnje večeri u Splitu gde omladinski rukovodiočki kubure s „pušenjem“ dok se čelmaestak zalutih grla iz njihove pastve na ulici natpevava o sjaju madridske grobnice „vode od Hrvata“ (nazdravljaju još i „kralju Srbina iz Knina“, a otud odziv kafanskog kvarteta: „Šta se one na Dinari sjaji, mogu taće kokardu po glavi“).

Specifičnom primjenom muzikologijom, „došlo vreme da od svirala opet pravima batinu“ bave se u pariskom časopisu s stipendista iz Beograda Milan Mladenović koji pod naslovom „Sledeći rat Draža Mihajlovića ili Solunci po drugi put među Srbima“ dokazuju da četnički lider „nije bio izdajnik, već izdan“; i predskazuje (Omen IV) da će „Draža Mihajlović Srbe uskoro slaviti rame uz rame sa Milošem Obilićem“. I na savetovanju o stvaralaštvu i kul-

rio mu je da se [Katolička crkva] "zauzima za grobove njemačkih vojnika, ustaša i domobrana", te napomenuo da je njegova "etika drukčija". Uz to, ministar Polič prigovorio je, "zašto se samo danas crkvene vlasti zauzimaju za grobove". Generalni vikar Vovk je, pak, odgovorio, da su "u smrti svi jednaki" i naveo, da "to što se događa sa grobovima kod nas [u Sloveniji], događa se i drugdje [u Jugoslaviji]." Vovk je naglasio i da je "po pitanju grobova [Katolička] crkva imala uvijek isti odnos poštovanja."

No, komunističkim vlastima u Jugoslaviji uporno protivljenje uništavanju grobova i grobalja poginulih "neprijateljskih" vojnika u Jugoslaviji, koje je iskazivala Katolička crkva bio je nedvojbeno još jedan neoprostiv krimen i povod više u represivnom odnosu i obraćunu s Katoličkom crkvom.

2

Ženevske konvencije (o postupanju s ratnim zarobljenicima) iz 1929. normirale su međunarodno ratno, humanitarno i kazneno pravo. Ženevske konvencije propisale su i "da ratni zarobljenici koji umru u zarobljeništvu budu časno sahranjeni i da na grobovima budu označeni svi korisni podaci, da grobovi budu poštovani i pristojno održavani." Uz to, strana u ratnom sukobu kojoj su pripadali umrli zarobljenici mora biti obaviještena o svim slučajevima smrti i sahranjivanja, kao i o lokacijama njihovih grobova.

No, iako je Konvenciju o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. Ministarstvo unutarnjih poslova Federalne Hrvatske početkom kolovoza 1945. dostavilo svim upravnim odjelima oblasnih i okružnih NO-a i Upravnom odjelu Gradskog NO-a za grad Zagreb, nije se postupalo po odredbama Konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima i grobovi i groblja ratnih zarobljenika su uništavana ili prepuštena propadanju, kao primjerice groblje u neposrednom poraću, tijekom 1945. i 1946., umrlih ili ubijenih

zločince i da brane svoje materijalne interese, kao i da sačuvaju svoj autoritet. Mi ih nećemo proganjati. Mi hoćemo samo da ne stvaraju nerед u zemlji, koja je već toliko propatila.” No, Pastirsko pismo katoličkih biskupa Jugoslavije, bilo je početak otvorenog sukoba između novih vlasti u Jugoslaviji i Katoličke crkve. Pastirsko pismo, koje je ponavljalo optužbe protiv komunističke represije, predsjednik vladе Federalne Hrvatske Vladimir Bakarić prozvao je, da “otežava uređenje odnosa crkve i države, puno je neistina, protuna-

rodno, odiše ustaškim duhom i hrani ko-
ljače”

Ogledni primjer stajališta komunističkih vlasti i Katoličke crkve u Jugoslaviji o odnosu prema grobovima "okupatora" i "narodnih neprijatelja" razgovor je ministra unutarnjih poslova NR Slovenije Zoran Polića i generalnog vikara ljubljanske biskupije **Antona Vovka**, 31. rujna 1945. Sutradan nakon čitanja Pastirskoga pisma u slovenskim crkvama, ministar Polić pozvao je na razgovor generalnog vikara Vovka i, među ostalim, prigovo-

Grab Name-Vorname Geburts- tag am Name - Prename natale morte	Diagnose dato d. Diagnosi	Anschrift der Hinterbliebenen Indirizzo della Famiglia
---	---------------------------------	---

Registro dei Morti dei prigionieri

Tedeschi nell' ospedale dell' campo prigionieri, in Boccajanazzo e sepolti nel loro cimitero presso il Cimitero parrocchiale di Boccajan.

Zapisnik Mrtvih njemačkih zarobljenika preminulih u logoru (bolnici) u Bokanju i pokopanih u posebnom grobištu kod župskog grobišta Bokanje.

Questo Registro fa parte integrativa del Registro Parrocchiale per i rispettivi anni di decorsi.

Ovoj Zapisniku pripada djela istog župskog zapisnika Mrtvih za obične godine preminulih.

Il Parroco
Antonio Antonelli

Zapisnik mrtvih njemačkih zarobljenika preminulih 1945. i 1946. u logoru (bolnici) u Bokanju i pokopanih u posebnom grobištu kod župskog grobišta Bokanac

stotinjak zarobljenika Nijemaca u Bokanju kod Zadra.

Postoje rijetki primjeri grobova i groblja koja nisu uklonjena po odluci MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945., odnosno MUP-a FD Hrvatske od 6. srpnja 1945., o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja".

No, i takva su groblja i grobovi (nadgrobne oznake) prepуšteni nemaru i propadanju. Ishod je bio nestanak, najčešće drvenih nadgrobnih oznaka, uglavnom križeva, sa imenima poginulih i(l) preminulih vojnika, a na takvim grobovima i(l)

grobljima ostali su očuvani samo kameni nadgrobni znakovi, najčešće zarašli.

Takav je slučaj, primjerice sa stotinu grobova (prema zabilješkama u Matičnoj knjizi umrlih) hrvatskih domobrana obojelih od tifusa pjegavca i od ožujka do lipnja 1943. umrlih i pokopanih u groblju u Garmi kod Omiša (riječ je o domobranima koje su zarobili partizani kod Livna, ali su ih zbog nedostatka hrane i pojave tifusa pustili, te su ih zarobili Talijani i doveli u logor Ravnice kod Omiša, i smjestili u karantenu). Prilikom ukapanja svaki je grob bio obilježen drvenim križem, no kasnije se nakon Drugoga svjetskog rata

nitko nije brinuo za održavanje ovih grobova. S vremenom su drveni križevi koji su označavali grobna mjesta istrunuli i nestali, i groblje u Garmi poprimilo je izgled zapuštenе pustopoljine. Jedini vidljivi trag postojanja groblja bio je kameni križ kojim je rodbina jednog pokojnog domobrana zamijenila istrunuli drveni križ.

Pojedini grobovi "okupatora" i "narodnih neprijatelja" na nekim grobljima u Hrvatskoj ostali su neuklonjeni, pa i grobovi istaknutih osoba. Na katoličkom groblju u Gospicu, gdje su u poraću sustavno uklonjeni grobovi ustaša, domobrana i njemačkih vojnika, ostao je "pošteden" ili najvjerojatnije previđen i zaboravljen grob generala hrvatskog domobranstva, viteza Mirka Zgage, zapovjednika 15. pješačke pukovnije 1. gorskog zdruga, i prisjednika Vrhovnog suda oružanih snaga NDH, koji je poginuo 9. listopada 1943. u obrani Gospicu kao zapovjednik Operativnog područja Lika.

Uništavani su ili pak krajnjem nemaru i propadanju prepуšteni i grobovi i groblja uz nekadašnja njemačka (folksdojčerska) naselja i grobovi i groblja u internaciji i na prisilnom radu u poraću umrlih folksdojčera u Jugoslaviji.

*

Nakon Prvoga svjetskog rata novonastalo političko ozračje u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji nije, unatoč uvriježenim stereotipnim navodima i mišljenjima koja danas prevladavaju u hrvatskoj javnosti, priječilo podizanje spomen-obilježja i spomenika poginulim na austrougarskoj strani u Prvom svjetskom ratu. U Kraljevini SHS/Jugoslaviji uklanjana su iz javnih prostora spomenička obilježja Austro-Ugarske Monarhije, ponajprije mnogobrojni spomenici caru i kralju Franji Josipu i spomenici i spomen-obilježja austrougarskoj vojsci podizana u mnogobrojnim mjestima u sklopu ratnih napora Austro-Ugarske Monarhije. No, nisu bila uklanjana i očuvana su, pa i ponegdje uređena austrougarska i njemačka vojna groblja iz Prvoga svjetskog rata. Štoviše, u razdoblju Kraljevine SHS/Jugoslavije u mnogobrojnim mjestima, napose na području ranije ugarskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije, uglavnom na mjesnim grobljima i uz crkve, podizana su spomen-obilježja i spomenici – kenotafi poginulim, od posljedica ranjavanja i

bolesti umrlim i nestalim austrougarskim vojnicima u Prvom svjetskom ratu.

Nebriga i uništavanje grobova i grobalja austrougarskih i njemačkih vojnika iz Prvoga svjetskog rata na području Hrvatske, i Jugoslavije, i spomen-obilježja i spomenika koji su im podignuti, učestala je 1945. nakon Drugoga svjetskog rata.

*

Nakon Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji grobovi i groblja poginulih partizana i grobovi i groblja žrtava "fašističkog terora" zakonima su bili zaštićeni i uređivani i održavani, a grobovi i groblja "neprijateljskih" vojnika i grobovi "suradnika okupatora" ostali su izvan zakona. I tako je bilo sve do raspada SFR Jugoslavije.

U Srbiji su, prema iskazima suvremenika, u neposrednom poraću, pa i kasnije, obitelji "neprijatelja" ubijenih tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, obilazile mjesta i grobišta gdje su njihovi bili pogubljeni i sahranjeni, no silom su rastjerivani. Naime, sahrana ubijenih "neprijatelja" bila je u Srbiji rodbini strogo zabranjena, kao i svaki pristup mjestu egzekucije i grobištu. Tek ponegdje u Srbiji, rodbina ubijenih "neprijatelja" upuštala se u ilegalan iskop posmrtnih ostataka i prijenos u grobnicu, najčešće uz prešutno odobrenje nekoga iz lokalne

OZN-e, kao primjerice, prema iskazima suvremenika, u Vlasotincu i Zaječaru.

U Srbiji, kao i drugdje u Jugoslaviji, žrtve "neprijatelja" sustavno su brisane iz javnog sjećanja, i uskraćivalo im se pravo na grob. Masovne grobnice, pojedinačni grobovi i žrtve "neprijatelja" jednostavno nisu smjele postojati. Groblja i grobovi "neprijatelja" bili su razorenici, uništeni i prikriveni. Na mjestima gdje su se takva groblja i grobovi nalazili često su građene gradske deponije, stambene i(l) poslovne zgrade ili auto-ceste.

U Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata iz vojnih grobalja neki pripadnici "neprijateljskih" vojska su preneseni u zavičaj i obiteljske grobnice. Postoje pouzdani podatci, da su posmrtni ostaci dvojice domobrana s Domobranskog groblja u Garmi kod Omiša u neposrednom poraću preneseni u tajnosti u zavičaj (Korčula, Klanjec).

U Đakovu su nakon "oslobođenja" 16./17. travnja 1945. pripadnici Jugoslavenske armije u središtu grada, na tzv. Parokovoj bašći, ubili oko 75 do 80 mještana. Prema iskazima suvremenika, nekoliko dana nakon likvidacije, neka tijela ubijenih (navodno osam leševa) su iskopana iz zajedničke grobnice (protutenkovskog rova) i rodbina ih je sahranila u obiteljske grobnice na gradskom groblju u Đakovu. Međutim, iako su najprije odo-

brile, vlasti su, navodno, pod prijetnjom smrte kazne zabranile daljnje iskopavanje i prenos leševa.

Kada su u Sloveniji početkom pedesetih godina 20. stoljeća iz pojedinačnih i udaljenijih grobova prenosili u skupne grobnice poginulih boraca, u većem broju posmrtnе ostatke poginulih partizana, vlast je bila posebno pozorna, da ne dođe do zloraba i prijenosa posmrtnih ostataka "neprijatelja". Naime, pomoćnik ministra za unutarnje poslove NR Slovenije, Peter Zorko, u okružnici od 8. siječnja 1953., naslovljenoj Provodenje propisa o prijenosu mrtvih (Izvajanje predpisov o prevozih mrljev), naglašava, da "organi za unutarnje poslove posebno skrbe, da organi NO-a ne izdaju dozvole za iskope i prijenos posmrtnih ostataka neprijatelja NOB, kao npr. poginulih belogardejaca, narodnih izdajnika i drugih, koji su u vrijeme rata djelovali protiv narodnooslobodilačkog pokreta." Okružnica napominje i, kako treba sve provjeravati u grobljanskim knjigama, s grobarom i drugima, te paziti, "da ne bude zloraba, da se ne bi npr. iskopao i prenio belogardejac s dozvolom koja glasi na drugo ime."

U poraću "Seznam grobov sovražnikovih vojakov padlih v času NOV. na območju občine Ilirska Bistrica" su vlasti u Sloveniji, očito je, vodile točnu evidenciju o lokacijama grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja", i onih koja su uklonjena i onih prepuštenih nemaru i propadanju. Ogledni primjer podrobni je popis 120 lokacija pojedinačnih i skupnih grobova "neprijateljskih" vojnika na području općine Ilirska Bistrica naslovlen Popis grobova neprijateljevih vojnika palih u vrijeme NOR-a na području općine Ilirska Bistrica (Seznam grobov sovražnikovih vojakov padlih v času NOV. na območju občine Ilirska Bistrica), nastao najvjerojatnije početkom šezdesetih godina 20. stoljeća, i očito na temelju ranijih zabilješki i popisa, i najvjerojatnije za potrebe MUP-a za nadzor nad grobištima.

U Sloveniji je Zakon o grobljanskoj i pogrebnog djelatnosti te o uređenju grobalja (Zakon o pokopališki in pogrebni dejavnosti ter o urejanju pokopališč) iz 1984. propisivao: "Na grobljima nije dozvoljeno postavljanje oznaka, natpisa, slika i simbola, koji označavaju pripadnost umrlih neprijateljskom pokretu, usmje-

Grob njemačkog vojnika umrlog u zarobljeničkom logoru Bokanjac

renom protiv NOV Jugoslavije odnosno njihovu neprijateljsku djelatnost protiv društvenog uređenje SFRJ.”

Poseban nadzor i brigu vodio je o takvim pojavama, među ostalima nadležnim organima očito i Savez boraca Narodno-oslobodilačkog rata.

Okružni odbor Saveza boraca NOR-a Nova Gorica, izvijestio je u studenom 1957. sve općinske odbore Saveza boraca i sve općinske narodne odbore o “neprijemnim” natpisima na nadgrobnim spomenicima na seoskim grobljima, navodeći da su rođaci nekih likvidiranih “izdajnika i pripadnika Bele Garde” upisali neprijemne natpise na nadgrobne spomenike. Kako smatraju, da natpisi na grobovima navedenih (“Naše ruke nisu umazane krvlju”, “Pao kao nedužna žrtva”, “Za Boga i za Dom je poginuo”) “blate našu narodnu revoluciju” mišljenja su, da “naša narodna vlast mora učiniti sve potrebno, da se ovi natpisi što prije odstrane.” Uz to, nalažu, da općinski NO-i pregledaju spomenike i spomen-ploče na grobljima, gdje ima vjerojatno još takvih primjera. Također, preporučuju, da rođake navedenih (likvidiranih “izdajnika i pripadnika Bele Garde”) pozovu na razgovor i daju im upute, da sami odstrane inkriminirajuće natpise. Napominju, da ako na odstranjenje natpisa pojedinci ne bi pristali, mora Općinski NO izdati odluku o odstranjenju takvog natpisa.

U Sloveniji je sve do potkraj 80-tih godina 20. stoljeća Služba državne sigurnosti u blizini neobilježenih grobišta, ponajprije onih koja su bila poznatija, pratila tko dolazi na mjesta gdje su bili posmrtni ostaci tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću ubijenih “neprijatelja”, vojnika i civila.

Uništavanja vojničkih grobova “neprijatelja” bilo je u SFR Jugoslaviji, ne samo u neposrednom poraću, nego i znatno kasnije.

U Dalmaciji, u Sinju, u ljetu 1973. dogodio se slučaj uklanjanja grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” prekopavanjem buldožerom, što je izazvalo i znatno neodobravanje tamošnjeg stanovništva. Negodovanje, zgražanje i ogorčenje zbog vandalskog odnosa prema grobovima i posmrtnim ostatcima potkraj Drugoga svjetskog rata, u listopadu i studenome 1944., ubijenih zarobljenih hrvatskih, njemačkih i talijanskih vojnika

i “narodnih neprijatelja” u Sinju, iskazao je tada otvoreno jedino napis objavljen u hrvatskom emigrantskom tisku.

No, oni koji su u Hrvatskoj nastojali zaštititi i obilježiti grobove “neprijatelja” progonjeni su i suđeni na osnovu Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.

Ogledni je primjer slučaj, kada su 1977. sinovi i rođaci nekih mještana sela Žabice i Kaniže kod Gospića, koje su netom po “oslobođenju” Like partizani početkom travnja 1945. pobili u Magudovu vrtu u Kaniži kod Gospića, ogradila njihovu skupnu neoznačenu grobnicu, prema navodu **Mile Umiljenovića** iz Žabice, “da blago ne gazi po tom svetom mjestu. Udba nas je pritvorila i danima preslušavala.” Uz to, optuženima je najprije Općinski sudac za prekršaje u Gospiću, 26. siječnja 1978., dosudio kaznu zatvora od 60 dana, “što su dana 3. 11. 1977. god. organizirali, a 6. 11. 1977. god. izveli akciju za uredjenje groba pripadnicima ustaških vojnih formacija (ustašama i domobranima), te civilima (pripadnicima ustaškog pokreta), koje su jedinice JNA 4. 4. 1945. god. zarobile u oslobođenju Gospića, te ih za počinjeni zločin strijeljali i pokopali u zajednički grob u Kaniži. Dakle, stavili ogradu neprijateljskim vojnicima. Okrivljeni su time počinili prekršaj iz čl. 3. st. 1 Zakona o prekršaju protiv javnog reda i mira, [...].” Nakon žalbe optuženih na presudu, Općinski sudac za prekršaje u Gospiću kaznu je smanjio, četvorici optuženih na kaznu zatvora od 25 dana i jednoj optuženoj na kaznu ukora.

U takvom ozračju, u jugoslavenskoj je javnosti sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća nizom napisa u srpskom tisku pokrenuta ne mala hajka po pitanju grobova vojnika, koji su kao pripadnici neprijateljskih vojska poginuli u Drugome svjetskom ratu na području Jugoslavije.

*

Ponajprije dokumenti, a i iskazi suvremenika, o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” nedvojbeno i jasno oslikavaju izrazito represivno ozračje nakon Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji, i Hrvatskoj, i najizravnije prikazuju svjetonazorska i moralna stajališta jugoslavenskih, i hrvatskih, komunista. •

Sag mir wo die Blumen sind

Sag mir wo die Blumen sind,
wo sind sie geblieben

Sag mir wo die Blumen sind,
was ist geschehen?

Sag mir wo die Blumen sind,
Mädchen pflückten sie geschwind
Wann wird man je verstehen,
wann wird man je verstehen?

Sag mir wo die Mädchen sind,
wo sind sie geblieben?

Sag mir wo die Mädchen sind,
was ist geschehen?

Sag mir wo die Mädchen sind,
Männer nahmen sie geschwind
Wann wird man je verstehen?
Wann wird man je verstehen?

Sag mir wo die Männer sind
wo sind sie geblieben?

Sag mir wo die Männer sind,
was ist geschehen?

Sag mir wo die Männer sind,
zogen fort, der Krieg beginnt,
Wann wird man je verstehen?
Wann wird man je verstehen?

Sag wo die Soldaten sind,
wo sind sie geblieben?

Sag wo die Soldaten sind,
was ist geschehen?

Sag wo die Soldaten sind,
über Gräben weht der Wind
Wann wird man je verstehen?
Wann wird man je verstehen?

Sag mir wo die Gräber sind,
wo sind sie geblieben?

Sag mir wo die Gräber sind,
was ist geschehen?

Sag mir wo die Gräber sind,
Blumen wehen im Sommerwind
Wann wird man je verstehen?
Wann wird man je verstehen?

Sag mir wo die Blumen sind,
wo sind sie geblieben?

Sag mir wo die Blumen sind,
was ist geschehen?

Sag mir wo die Blumen sind,
Mädchen pflückten sie geschwind
Wann wird man je verstehen?
Wann wird man je verstehen? •

OD BLEIBURGA DO VRŠCA (II.)

Križni put hrvatskoga časnika Ante Čelana Gagana

Budući da je svrha ovog teksta prikazati njegov život i djelovanje za vrijeme Drugoga svjetskog rata, odnosno njegovo vojničko sudjelovanje tijekom trajanja Nezavisne Države Hrvatske i kasnije opis njegova Križnoga puta, držim potrebnim naglasiti da je otac kao školovan čovjek odslužio obvezni vojni rok za vrijeme Kraljevine Jugoslavije te je završio Školu rezervnih oficira u Bileći 1933. i položio ispit za pričuvnoga pješačkog potporučnika. Godinu dana kasnije, 1934., odslužio je dvomjesečnu vojnu vježbu u kažnjeničkoj XII. Pukovniji („Puku“) cara Lazara u Debru, na albanskoj granici i te iste godine promaknut je u čin potporučnika, a 1940. u čin poručnika.

II.

Na braniku Nezavisne Države Hrvatske

Drugi svjetski rat, koji se proširio na ove prostore, zatekao je mog oca u na vojnoj vježbi u 85. pješačkoj pukovniji vojske Kraljevine Jugoslavije u Mostaru. Iz toga doba ostalo je jedno pismo upućeno šuri Adamu (Marijanu) Poštenjaku, a iz sadržaja se vidi kako je rat pred vratima.

„Mostar – Bijelo Polje, 30.III.1941.

... Molim te, javi mi onako zaokruženo kako izgleda situacija. Ja za sada ne znam ništa, jedino znam da ćemo duže vremena ostati. Sada to nije važno, već je važnije sačuvati živu glavu i zdravlje... Što si naumio u slučaju najgorega sa ženom i djetetom? Vidiš, moj Adame, od kada se rastadosmo – skoro osam dana, što se je toga izmjenilo! Što će biti u toku ove sedmice, to je veliki upitnik ???...“

Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske, 10. travnja 1941., kao istaknuti Hrvat i angažirani katolik, otac stavlja na raspolažanje svoje stručno i vojno znanje vlastima novouspostavljene hrvatske države. Odlukom Ministarstva seljačkoga gospodarstva NDH zadržan je u službi tog Ministarstva u istom svojstvu – kotarskog agronoma i upravitelja Voćnog i loznog rasadnika pri Kotarskoj oblasti u Maglaju. Krajem 1941. premješten je u Tuzlu, u Veliku Župu Usora i Soli, a tu je i početkom 1942. godine.

Priredio:

Ante ČELAN GAGANIĆ

Od 19. veljače 1942. do 19. prosinca 1942. bio je u domobranstvu, u 9. pješačkoj pukovniji u Travniku, kao zapovjednik satnije. Te iste godine promaknut je

u čin natporučnika Hrvatskih oružanih snaga. Jedan dio 1942. proveo je na važnom strateškom brdu Ćusine kod Jajca, u svojstvu zapovjednika 5. sata II. bojne. To se vidi iz pisma i dopisnice upućenih ženi Veroniki, datiranima 26. lipnja, odnosno 4. srpnja 1942. godine.

Ante Čelan (desno)

... za stolom, prvi slijeva

Njegov dobar kolega – agronom **Antun Močinić** piše mu 24. kolovoza 1942. iz Osijeka u šaljivu stilu: „... Čuvaš li još uvijek Ćusine? Da ne bi i drugi snijeg na njima dočekao?!...“

Prema dopisnici koju mu je 31. kolovoza 1942. uputio badžo (šogor) **Marko Ralica**, i dalje je kao zapovjednik 5. sata II. bojne u Jajcu. Početkom listopada 1942. otac je ranjen prilikom partizanskog napada na Jajce, na položaju Ćusine. O tome očev prijatelj i suborac, domobraniški pukovnik **Faik Hadžimehanović** iz Travnika piše mojoj majci Veroniki:

„... Znam da ste u brizi za Vašega muža, jer Vam se dugo nije javljaо. Prilikom napada na Jajce nalazio se na svom položaju, gdje je lakše ranjen. Za povlačenja u Travnik ostao je u Jajcu, jer bi mu bilo previše naporno dugo pješačenje. Jajce je prije dva dana oslobođeno, ali saobraćaj neće biti uspostavljen za nekoliko dana...“

Tu vijest majci je iz Travnika, gdje je bilo zapovjedništvo II. bojne 9. pješačke pukovnije, 8. listopada 1942. prenio drugi očev suborac, razvodnik čije je prezime na papiru izbljedilo, pa se može pročitati tek da se je zvao **Luka Ba...**: „... Jučer sam doputovao u Travnik na 7. X. i odmah sam saznao da je Vaš gospodin ranjen u nogu i da su ga ufatili partizani i da je upućen u Glamoč u bolnicu i nemojte plakati i kucati. Ako Bog dade, on će za koji dan izbiti kući ili ovamo u našu Komandu...“

U svezi s ovim zarobljavanjem, poznati su mi još neki detalji. Naime, otac je kao vojni zapovjednik grada Jajca bio zarobljen s još nekoliko hrvatskih vojnika, među kojima su bila i dva časnika (spominjao je natporučnika **Smiljanića**). Ispitivali su ih partizanski oficiri na čelu s **Aleksandrom Rankovićem**. Dugo je to trajalo, jer su mještani Jajca i okolnih sela, dok su bili pod vlašću Hrvatske vojske, svjedočili da su kroz to vrijeme domobrani bili jako korektni, da nisu nikakva nedjela činili prema pučanstvu. To ih je spasilo. Uz ovo, Ranković je ponudio mom ocu i ovim drugim zarobljenicima da prijeđu u partizane, nudili im visoke činove, jer da Hrvata ima malo u partizanima. I otac i ostali su tu ponudu odbili, a partizani su ih pustili u zamjenu za više zarobljenih partizana.

Nakon zarobljavanja i razmjene ponovno se je prijavio zapovjedništvu II. bojne

9. pukovnije u Travniku. Poslije rata, 17. lipnja 1950., otac je bio poslom u Banjoj Luci, odakle nama – našoj obitelji, šalje razglednicu: „... Prošao sam kroz Bugojno i Jajce – uspomena na minule dane...“

Vezano za taj događaj i vrijeme provedeno u Travniku, spomenut će i jedan događaj iz 1973. godine. Te sam godine kao sveučilištarac na Hrvatskom sveučilištu, nakon istjerivanja iz studentskoga doma, stanovao privatno kod jedne *gazdarice* iz Hercegovine, na Bukovačkoj cesti u Zagrebu. Otac me je posjetio. Jednoga jutra, kad mu je moja gazdarica otvorila vrata, nakon predstavljanja, on je upita: „Gospodo, jeste li Vi 1942. radili u trafici u Trav-

niku?“ Ona iznenadeno potvrđi i nasmije se kako ju je prepoznao. Od toga je prošlo trideset i jedna godina. Gospoda je bila dobro posijedila, k tome, nagrižena bolesku i ostarjela, ali ju je on ipak prepoznao. Poslije mi reče, da je u mladosti bila vrlo lijepa.

Inače, otac je tijekom rata bio ranjan nekoliko puta. O tome mi je pričao on, a i pokojna majka.

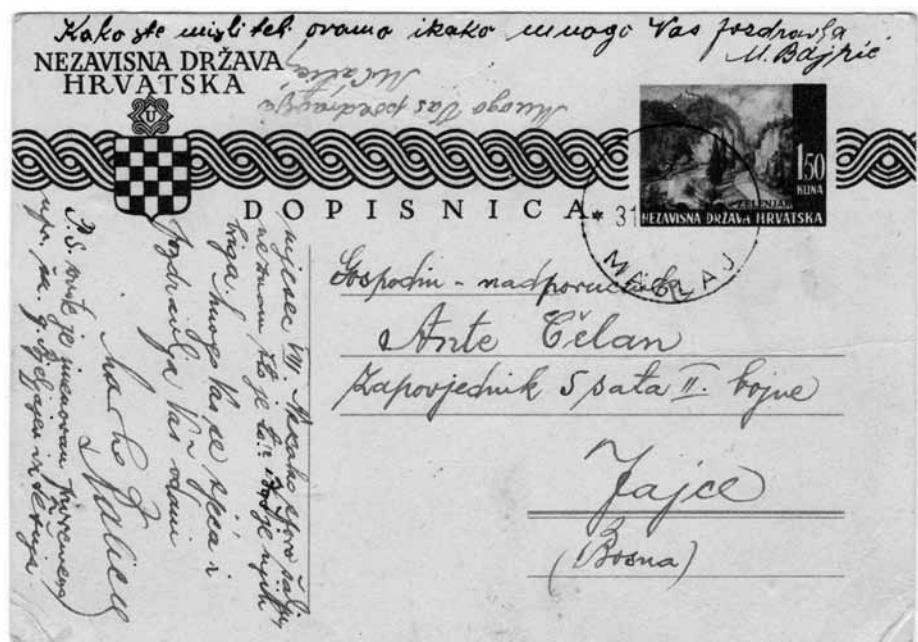
U veljači i ožujku 1943. bio je s vojskom u Tuzli, a te je godine tijekom proljeća bio na dvomjesečnom pješačkom tečaju u Varaždinu, te je zbog svojih vojničkih sposobnosti i zasluga promaknut u

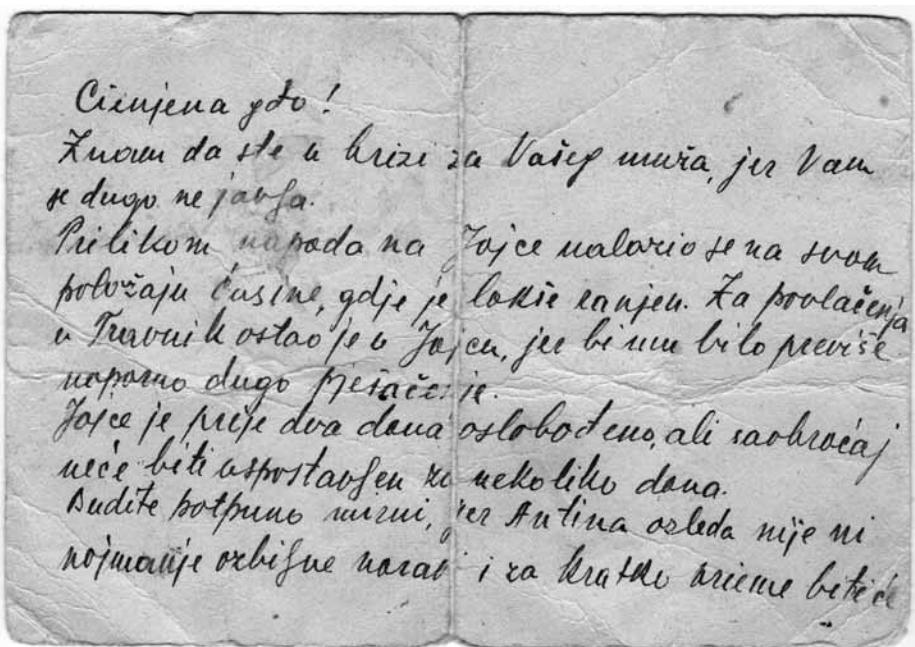
... četvrti slijeva (na nogama)

... drugi slijeva (sjedi)

Dopisnica badže Marka Ralice iz Maglaja Anti Čelanu u Jajce 13.VIII.1942. godine

Dopisnica domobranskog poručnika Faika Hadžimehanovića iz Travnika Veroniki – Veri Čelan u Maglaj, 6.X.1942. godine

čin domobranskog satnika Hrvatskih oružanih snaga.

Naravno, on se je s vojskom stalno kreao diljem Nezavisne Države Hrvatske, pa se 13. svibnja 1943. javlja ženi Veroniki iz Bosanskog Novog: „...Neobično mi je kada ne dobivam ima već toliko vremena poštu od tebe, jer mi je to sve. To će naročito osjetiti ukoliko se ne zadržim na jednom mjestu jer će lutati po ovim brdima...“ Adresa mu je tada glasila: Stožer II. gorskoga zdruga.

Mjeseca rujna 1943. opet je kao agrom u Tuzli.

Poštivalo ga je i stanovništvo u područjima kojima bi prolazio ili se zadržavao s vojskom. Njegova ratna pronicljivost je u više prilika spasila dosta vojničkih života i stanovništva. Kao zapovjednik vodio je računa o svakom vojniku, imao je razumijevanja za njihove probleme. Vojnici bijahu uglavnom mlađi od njega i on je osjećao obvezu da zbog mladenačke ne-promišljenosti ne izgube glavu. Početkom 1944. (12. siječnja) mom ocu piše jedan mladi Varaždinac, **Franjo Hohnjec**: „...Budući da se nalazim na kratko vrijeme doma na odmoru, stoga se i Vas rado sje-

ćam kao velikoga prijatelja naših prošlih vremena koje smo kratko proveli s Vama. Svi Vas se mi dosta puta sjećamo, jer ste nam bili čuvari naših života, te danas vidimo da ste ih poštivali. Stoga Vas u moje ime, kao i nas ostalih koji se ovdje nalazimo, puno pozdravljamo. [Sanski] Most je pao i mi smo bili u ropstvu i sada se nalazimo u Varaždinu. Poručnik Pavličić je poginuo u teškim bitkama – eto, što smo mi doživjeli poslije Vašeg odlaska...“

Od ožujka do lipnja 1944. bio je zapovjednikom radne satnije u I. priradno-zaštitnoj bojni, V. posadni zdrug u Lipovljanim. Iz Lipovljana ide u Zagreb gdje se od 21. srpnja do 10. kolovoza 1944. nalazi u Glavnoj vojnoj bolnici zbog liječenja toksične guše, odakle ga upućuju u Oporavilišnu satniju II. doknadne lovačke bojne u Vinkovce te tamo boravi od 20. srpnja do 15. rujna 1944. godine. Nedovoljno oporavljen, dodijeljen je Uredskoj službi u zdravstvenoj i veterinarskoj satniji u Vinkovcima i Osijeku do veljače 1945. godine.

S poslijeratnoga poslovnog puta, otac nam se 18. lipnja 1954. javio razglednicom iz Vinkovaca: „...Evo me u Vinkovcima – gdje sam u prošlosti proživio ništa manje već trideset bombardiranja – pa me to podsjeća na tužna vremena...“

Početkom siječnja 1945. prebačen je 15. hrvatskoj diviziji kao nadzornik „vojne bašće“ u Doboju. U veljači je, po svoj prilici, prema nekim dokumentima, u Derventi, a Liečničko nadpovjerenstvo oružanih snaga u Zagrebu upućuje ga 16. travnja 1945. u 16. pješački zdrug Doboju pri 15. hrvatskoj diviziji.

III. Povlačenje i zarobljavanje

U vrijeme sloma Nezavisne Države Hrvatske, u svibnju 1945., povlačilo se više od 200.000 pripadnika Hrvatskih oružanih snaga (među kojima je bio i moj otac) prema slovensko-austrijskoj granici, očekujući primjenu međunarodnoga ratnoga i humanitarnog prava, dakle – zaštitu zapadnih Saveznika. Ostavši bez obrane i u strahu od najezde jugoslavenskih partizana koji su u prethodnome razdoblju pokazali svoju krvoločnost, vojsci se pridružilo mnoštvo civila iz cijele NDH, po nekim procjenama i do 500.000 ljudi. Prema zapadu se je povlačila velika, nepregledna masa ljudi, vojske, ratne tehni-

Varaždin 12. I. 1944. g.

Cj. godbochine Agnione!

Djuhač obi se molozum za to krotko-
mene sloma na vremenu, istoči se
vodo ječom krov velikog projekta, mož
pristih nemena koje smo kroz mene
pružili. Kroz tri godine se mi slobodni put
njemom ješi se ovom haliču u mreži
mladih žena, te i slavoljubljivim da
stih poštavlja. Stoga vas u svoje imen
krov i mrežu oštih koji se ovje se može

Dopisnica mladog suborca Franje Hohnjeca Anti Čelanu
iz Varaždina, 12.I.1944. godine

Julio Fiščur, načelnostki
mreževi R.-Lak, Maredben
Lipovljan Osob. broj 9087 Taj
od 29.IV.1944 premeštanj je
iz I. boje S. Lovadineg tabora
Lipovljani u kapovjedničko
Lovadineg tabora k. boje b.
Lovadineg tabora (Tuzla).

ke, kamiona, automobila, zaprežnih kola, stoke i slično.

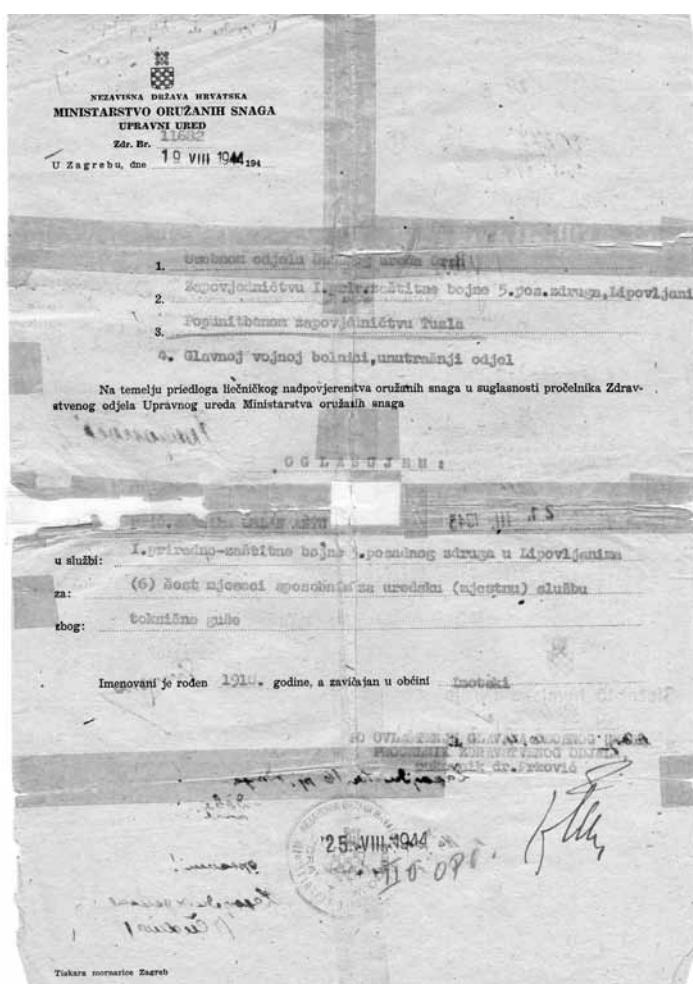
Došavši s vojskom u Sloveniju, otac
se, suočen sa smrću i spašavajući glavu,

zajedno s još nekoliko hrvatskih vojnika
(jedan je bio profesor i novinar), uspio ti-
jekom noći nekako provući preko sloven-
ske granice u Austriju, ne bi li se domogli

Bilješka o premeštaju hrvatskog vojnika
Julia Fiščura iz Lipovljana u Tuzlu,
29.IV.1944. godine

savezničkih logora o kojima se je pričalo
među hrvatskom vojskom u Sloveniji.

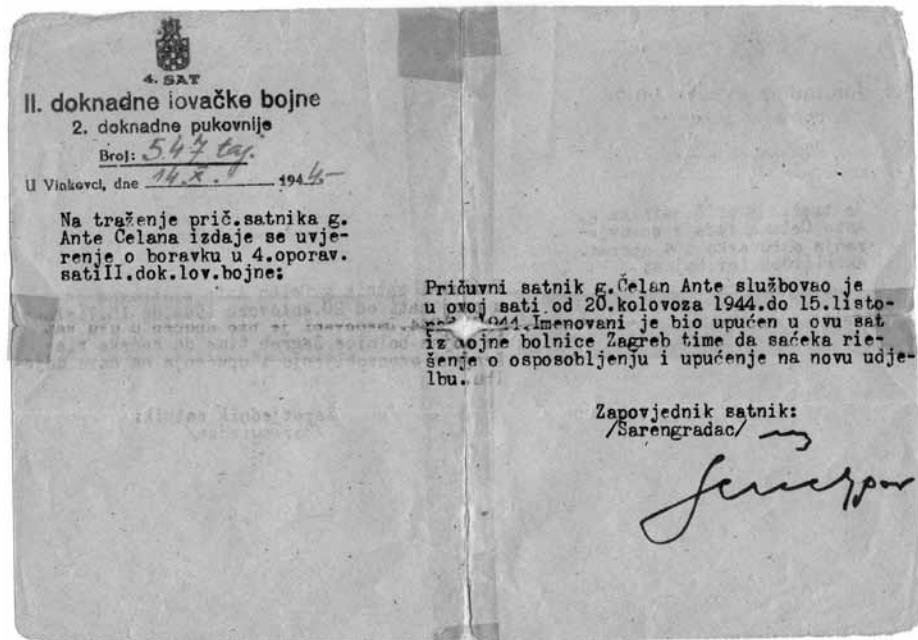
Iako mi je kazivao, ne sjećam se više
pojedinosti o tome, u kojim su se sloven-

Potvrde o lječenju i osposobljavanju za vojnu službu Ante Čelana 1944. i 1945. godine

Odpustnica iz Glavne vojne bolnice, 10.VIII.1944. godine

Potvrda II. doknadne lovačke bojne o boravku na liječenju, 14.X.1944. godine

skim naseljima uz granicu i preko granice – u Austriji, skrivali, a iz onoga što sam zapamtio, navodim da je to bilo oko Bleiburga, u okolnoj šumi oko polja, čak još sire i dublje u tom dijelu te države. Spominjao je još neko poljce, šumarke, rječicu, dvorac... Kad je otisao u mirovinu, prigodom posjeta mlade kćeri Marije – Božane i njezine obitelji u Beču, obišao je ta mjesta uz granicu u Austriji.

Vidjeli su još dvije-tri manje skupine hrvatskih vojnika, koji su, kao i oni, prešli slovensko-austrijsku granicu i nadali se

spasu na Zapadu. Budući da su svi u toj njegovoj skupini vojnika bili oženjeni i imali djecu, pritižešnjeni neizvjesnošću i stalnim mislima na ostavljenja ognjišta i nezaštićene obitelji prepuštene na milost i nemilost partizanima, donesoše odluku da se sutradan navečer vrate natrag s tuđe – austrijske zemlje u Sloveniju, odnosno u Hrvatsku, pa što im dalje bude. Odlučiše svoju sudbinu podijeliti sa sudbinom svojih najbližih. Pod okriljem iduće noći, kroz šume, puteljcima, preko rječica, potoka i vrleti, vratili su se u Sloveniju u

kojoj je još bilo rasuto mnoštvo hrvatskih vojnika i civila. Nemajući kamo, jer su bili opkoljeni neprijateljima, položili su oružje i predali se Titovim partizanima.

IV. Križni put je započeo

Odmah po zarobljavanju pripadnika Hrvatskih oružanih snaga, jugoslavenski su partizani razdvjili časnike od vojnika. Kako je moj otac bio satnik, njega su prijavili ostalim, već zarobljenim časnicima. On je sačuvao popis hrvatskih časnika koji su s njim bili na Križnom putu. Evo njihovih imena, onako kako ih je rasporenila partizanska komanda:

V.vod 2.četa 3.bataljon II.desetina:

1. Čelan Ante, kapetan,
2. Ravšl Ivan, poručnik,
3. Sokolić Julije, potporučnik,
4. Andrlić Jerko, potporučnik,
5. Petrović Miroslav, zastavnik,
6. Marš Rudolf, poručnik,
7. Mišić Franjo, zastavnik,
8. Dizdarević Asim, kapetan,
9. Alispahić Hasan, zastavnik,
10. Feric Matija, poručnik.

Zanimljiv je sastav ovih časnika, jer je među njima bilo Hrvata katoličke, islamske i pravoslavne vjeroispovijesti, a bilo je i Slovenaca. Otac se je prisjećao i nemalog broja Židova, te pripadnika drugih narodnosti (Madara, Nijemaca, Rusina, Slovaka, Čeha, Roma...), koji su, prema njegovim riječima, odreda bili čestiti ljudi i vjerni vojnoj odori svoje domovine Nezavisne Države Hrvatske, iako su im partizani, prilikom zarobljavanja i tijekom dugih marševa smrti na Križnom putu, nudili da prijeđu u Jugoslavensku armiju.

Prilikom zarobljavanja partizani su od svakoga vojnika oduzeli sve što su vrijedno imali. Rijetko je tko kao moj otac, iako su i njega očerupali, sačuvao dio vojne i druge osobne dokumentacije.

Kad su razvrstali hrvatske vojниke, od njih napraviše nepregledne kolone i kao obespravljeno ratno roblje zaputiše ih na put, za mnoge – put bez povratka.

S priličnim naporom uglavnom sam rekonstruirao križni put koji je moj otac prošao s pripadnicima Hrvatske vojske. Naime, otac je mjesto kuda se kolona kretnala neopazice „tintanom olovkom“ zapi-

sivao u jedan notes. Dosta je zapisa izblijedilo i oštećeno, jer Bog znade koliko se puta smočio i oznojio, a da i ne govorim da je to morao kriti, jer je bilo krajnje opasno. Neki, koji su tako nešto pokušavali i bili primijećeni, bijahu pokošeni rafalom iz strojnica ili zaklani. Isto tako, moram napomenuti, otac mi je na to skrenuo pozornost, da je u tim zapisima zabilježio samo dio gradova, mjesta, sela i zaseoka kojima su prolazili ili zadržavali u sabirnim logorima. Ono najvažnije, što je toliko puta u kazivanjima naglašavao i što mi se trajno urezalo u pamćenje, jest podatak da je propješačio više od 700 kilometara i prošao kroz trideset i šest partizanskih koncentracijskih logora.

Od velikoga je značenja svaki datum i mjesto koje je on upisivao, a ja sam onda na temelju papirića, pisama ili njegova pripovijedanja ubacio još neki datum i mjesto. Znam da je, na primjer, spominjao Lipovljane, Pakrac i još neka druga mjesta. Kada sam to gledao i uspoređivao

na zemljopisnoj karti, uvidio sam da su ta mjesta stvarno uz put onih koja je on pribilježio.

Dakle, evo kako je, prema zapisima, tekao križni put mog oca i drugih hrvatskih vojnika koji su pješice s njim bili na dugom putu od austrijsko-slovenske granice do Vršca u Vojvodini – Srbiji (blizu rumunjske granice), odnosno kasnije do Pančeva i Kovina (južni Banat):

11.V.1945.

- Celje (izblijedilo)
- Samobor (izblijedilo)
- Karlovac (izblijedilo)
- Vojnić
- Perjasica
- Koransko Selo (izblijedilo)
- Potok
- Srednji Poloj
- Točak
- Gašćansko selo izblijedilo)

R e t u r - Vojnić - Slunj

- Vrgin Most

- Topusko

- Glina

- Petrinja

- Sisak

30.V.1945. - Popovača

6. VI.1945.

- Krenuli put Srijema

- Repušnica

- Kutina

- Lipovljani (otac nije zapisao, ali je spominjao)

- Gradiška

- Rešetari (izblijedilo)

9.VI.1945. - Slavonski Brod (prema pismu upućenom ženi i djeci u Maglaj)

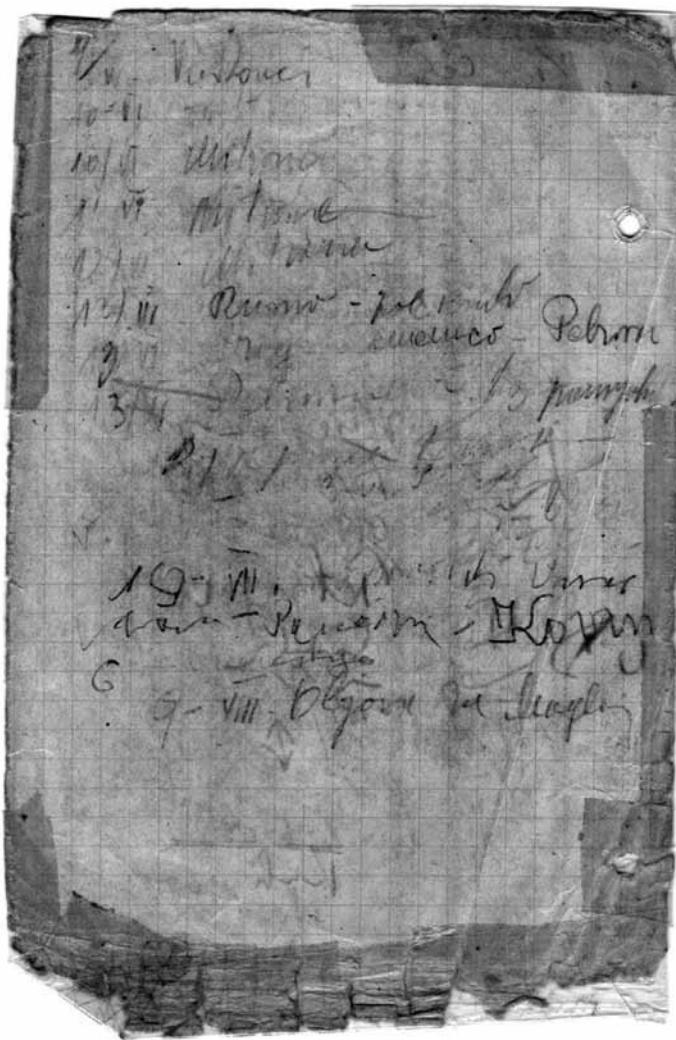
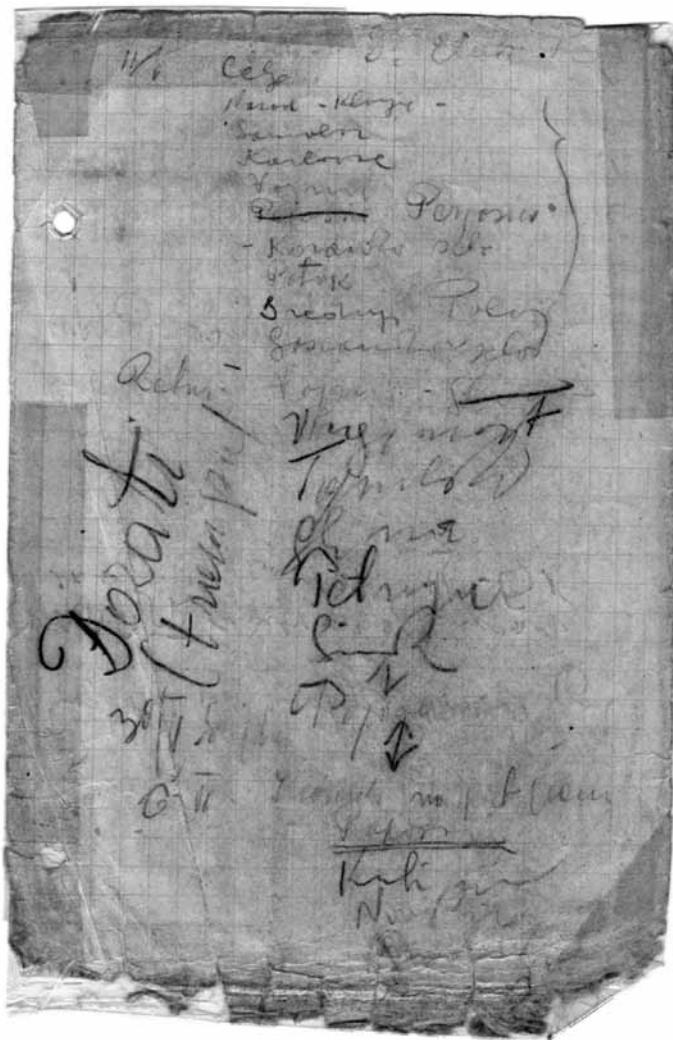
9.VI.1945. - Vinkovci

10.VI.1945. - Vinkovci

10.VI.1945. - Srijemska Mitrovica

11.VI.1945. - Srijemska Mitrovica

12.VI.1945. - Srijemska Mitrovica

Zapis o datumima i mjestima kretanja kolone zarobljenih hrvatskih vojnika na Križnom putu 1945. godine

- 13.VI.1945. - Ruma
 13.VI.1945. - Irig – Srijemska Kamenica
 – Petrovaradin
 13.VI.1945. - Petrovaradin
 21.VI.1945. - Kovin (izbjlijedilo)
 3.VII.1945. - Kovin (izbjlijedilo)
 19.VII.1945. - ... (izbjlijedilo) – Vršac
 Vršac - Pančevo – Kovin
 23.VII.1945. - Kovin (prema priznanci o oduzetim kunama)
 24.VII.1945. - Kovin (prema pismu upućenom ženi i djeci u Maglaj)
 3.VIII.1945. - Kovin (amnestija)
 8.VIII.1945. - Kovin (prema napisanoj Objavi o otpuštanju iz zarobljeništva i upućivanju u mjesto prebivališta – u Maglaj)
 9.VIII.1945. - Krenuo s Objavom u Maglaj

Kroz Kordun, Baniju, Slavoniju i Vojvodinu

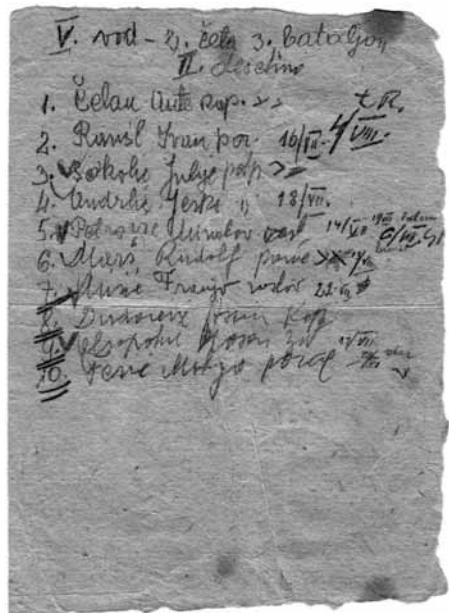
Analizirajući ovaj prijeđeni put, otac bi se s ogorčenjem sjećao kako je izgledalo kad je kolona zarobljenih vojnika u kojoj se i on nalazio, prolazila kroz Kordun i Baniju (Vojnić, Perjasica, Koransko Selo, Potok, Srednji Poloj, Vojnić-Slunj, Gašćansko Selo, Vrgin Most, Topusko, Gličina, Petrinja ...). U tim krajevima u kojima je bilo dosta srpskoga življa i odakle su regrutirani zloglasni četnici i partizani, mještani su zarobljenike udarali, mlatili toljagama, boli vilama, pljuvali, poljevali kipućom vodom, gađali kamenjem i vrijeđali. Ožednjeljim vojnicima davali su zasljenu vodu. Neki su zarobljenici, ionako malaksali od bolesti i od naporna pješačenja, od tih maltretiranja i umirali.

Da bi ih dotukli, hrvatske su vojnike jugoslavenski partizani ponovo sproveli kroz ta prijeđena četnička i partizanska mjesta i tako ih još jednom izložili nečovječnom srpskom iživljavanju. Otac je u svom notesu naglasio ponovni prolazak kolone: *retur* - Vojnić, Koransko selo, Potok, Srednji Poloj, Vojnić...

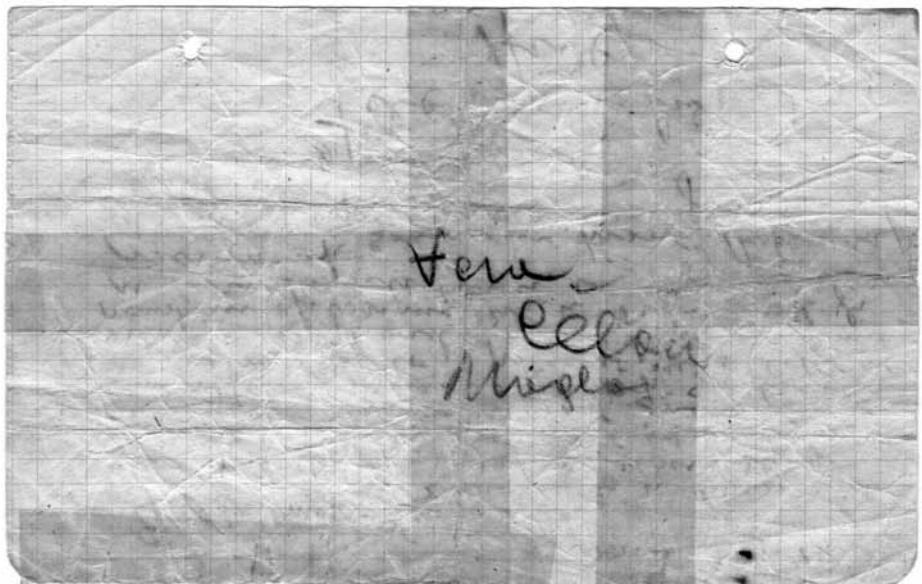
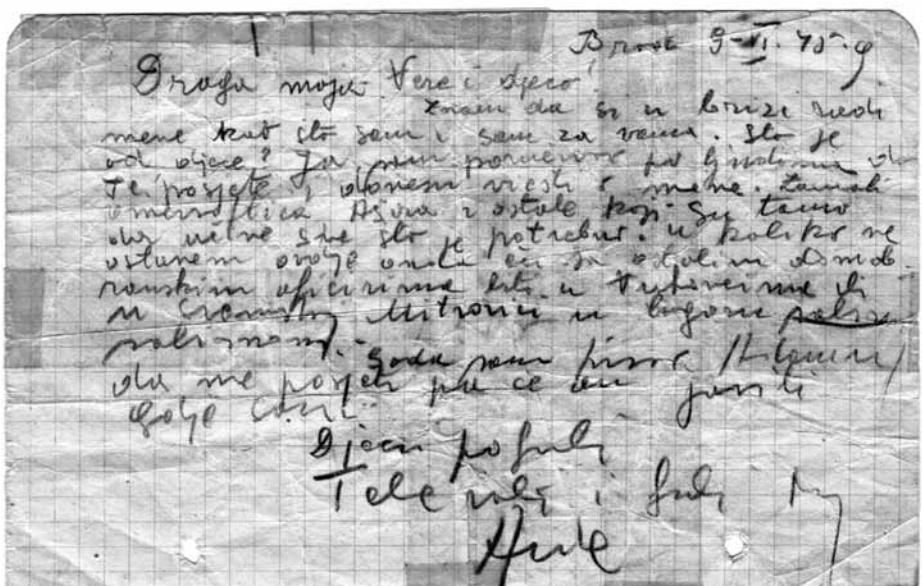
Međutim, prilikom prolaska kroz hrvatska sela i gradove, naročito u Slavoniji i u Vojvodini, hrvatskim su vojnicima mještani uz veliku opasnost za vlastiti život, ostavljali uz put hranu i vodu, a donosili su im i u logore. U ovome su se osobito istakle žene, koje su tako tražile svoje muževe, očeve, braću i prijatelje, te pod

okriljem noći, prateći zarobljenike duž cijelog križnog puta, donosile i odnosile poruke, hranu, lijekove i slično, potvrdivši svojim hrabrim žrtvovanjima da se ni u najvećoj nevolji ne gube vjera, volja, nada i ljubav. Dosta ih je u tim plemenitim načanama pobijeno rafalima iz automatskog oružja. Samo one znaju kakav su pakao proživjeli. Usuđujem se hrvatske žene usporediti s pobožnim jeruzalemskim ženama koje su s molitvom na usnama vjerno i hrabro pratile i svjedočile veličajnost Isusa Krista kada je bio nevino osuđen na smrt, pa je put gore Kalvarije nosio na svojim ramenima preteški križ, potom raspet, mučen, pokopan i uskrsnuo – radi nas i našega spasenja.

(nastaviti će se) +

Popis zarobljenih domobranskih časnika

Pismo ženi Veroniki – Veri i djeci s Križnog puta iz Slavonskog Broda u Maglaj (koje im nikada nije prispjelo), 9.VI.1945.

JEDNO BUSOVAČKO SVJEDOČENJE

Šimun Čaljkušić iz Belišća član je osječke podružnice HDPZ-a. U Belišću živi od 15. srpnja 1964., a rođen je 27. kolovoza 1929. godine u Busovači (BiH). Sin je **Nikole i Lucije rod. Ivanić**. Bio je oženjen **Ružom rod. Lulić** koja mu je rodila četvero djece, a jednu su kćer, **Zorici rod. Čaljkušić**, posvojili. Šimun prijavljuje:

„Dobro se sjećam Drugoga svjetskog rata i porača. Moj otac Nikola bio je politički aktivan pri HSS-u u Busovači. Kako je bio ratni invalid iz Prvoga svjetskog

Zabilježili:

Ivo TUBANOVIĆ & Šimun ČALJKUŠIĆ

na u Kubanskoj Sovjetskoj Republici, na jugu SSSR-a. Tek 1958. sam u Fojnici, u kavani, posredovanjem jednog prijatelja stupio u kontakt s jugoslavenskim veleposlanikom Dizdarevićem, pa sam bratu poslao pismo. A godine 1967. sam napokon dobio putovnicu i vizu za SSSR, pa sam išao posjetiti Peru. On je umro u istoime krasnodarskom kraju, u Labinsku, 13. siječnja 1985. godine.

Drugi moj brat, **Jozo**, rođen 1919. u Busovači bio je vojnik blizu rumunske granice u vrijeme kad je počeo Drugi svjetski rat. Zarobili su ga Nijemci, a ubrzo je pušten kući. Bio je oženjen **Androm rođenom Grubešić**. Imali su sina Peru, koji je dobio četiri sina. Jozo je mobiliziran u redarstvo u obranu Staroga Travnika. Tamo je zarobljen u listopadu 1944. te je s drugim braniteljima Starog Travnika otjeran

do obližnjeg Turbeta, u ciglanu. Tamo su pobijeni na poznatom stratištu.

Brat **Mato** rođen je 1. siječnja 1923 u Busovači. Godine 1943. unovačen je u hrvatsku vojsku i poslan u Austriju na vojnu izobrazbu. Nakon šest mjeseci vraćen je na područje Županje kao pripadnik neke njemačke postrojbe. Godine 1944 bio je na bojištu kod Gospića i Široke Kule. Tamo je ponovno prešao u Hrvatske oružane snage. Oženio se iz Široke Kule **Ivkom rod. Strilić**. Imali su kćer **Zoricu** koja je ostala bez oba roditelja, jer je majka stradala poslije rata. Brat Mato je zarobljen na Bleiburgu. Viden je u logoru u Mariboru i tamo mu se gubi trag u masovnoj grobnici. Njihovu kćer Zoricu ja sam posvojio. Zorica je imala dva sina u HVO-u. **Zvonka** su kod Viteza ubili Muslimani, a Željko je umro u Busovači od posljedica rata.

Skupa s još desetoricom ljudi uhićen sam 13. listopada 1958. godine. Neki od njih bili su moji mještani, a neki su s područja današnje Republike Hrvatske. Optuženi smo da smo pripadnici HOP-a, domovinske ilegalne organizacije. Nas jedanaest osudili su u Zenici na 140 godina robije. Ja sam osuđen na 10, a nepunih pet godina sam izdržao u Zenici. O našem uhićenju, suđenju i robijanju pisao je u knjizi *Za dostojanstvo i slobodu pok.* **Slavko Milić**. U Domovinskom ratu pomagao sam naše branitelje u Belišću kao prijevoznik i mehaničar. Preuređivali smo protugradne topove i rakete za obranu od JNA. Moja četiri unuka sudjelovala su u Domovinskom ratu: dva ovdje u HV, a druga dva u HVO-u.“•

Gužva na busovačkim ulicama nekad

rata, nije unovačen u vojsku, nego je u Busovači bio u civilnoj zaštiti. Neprijateljima je i to smetalo, pa su ga u vlastitom dvorištu ubili 27. studenoga 1944. hitcem iz vatrenog oružja.

Moj najstariji brat **Pero**, rođen 1917. u Busovači, bio je oženjen **Ivkom rod. Šantić**, a imali su troje djece. Malo nakon njemačkog napada na SSSR, 27. srpnja 1941. pridružuje se hrvatskoj legiji i potom odlazi na istočnu frontu. Nakon stalingradske bitke je zarobljen i deportiran u Sibir u logor. No, kad su se 1945. vraćali neki zarobljenici iz Sibira, čuli smo da je živ i da radi kao pekar u selu koje se zvalo Guljeković ili tako nekako, kod Kropotki-

Panorama Busovače

STRAHOTE HRVATSKOGA KRIŽNOG PUTA SVJEDOČENJE SUDIONIKA IVANA HEĆIMOVIĆA

Od sloma Nezavisne Države Hrvatske, povlačenja na Zapad, neizmjerne patnje i počinjenih zločinstava nad Hrvatima na križnom putu od Graza do Pančeva, minu puno godina. Mnogo toga sam zaboravio, ali ono čega se sjećam priopćavam, da se taj namjerno prešućivani dio naše krvave nedavne povijesti ne zaboravi i da uđe u hrvatsko povijesno pamćenje.

Titova je Jugoslavija stvarana i nestala u moru prolivenih hrvatskih krvi. Naš je hrvatski „teški grijeh“ što smo željeli svoju državu i što smo Hrvati. Velikosrbi, jugoslavenski komunisti i partizani uskratili su nam to neotuđivo pravo, koje imaju svi slobodoljubivi narodi. Evo moga sjećanja na te teške dane patnje, bola i neviđena zločina.

Zovem se **Ivan Hećimović**, rođen sam 18. listopada 1927. u Prvan Selu (Perušić). Godine 1943. nisam imao ni punih 17 godina, kad sam u jesen 1943. unovančen u ustašku 34. bojnu. Moj pokojni otac **Ive** preko dobre veze i vojnih zapovjednika ishodio je u veljači 1944. moj premještaj u Zagreb. Raspoređen sam u ustašku Samovoznu bojnu. Tu sam našao petnaestak mladića starih 17 do 20 godina, mojih znanaca iz Gospića i Perušića.

Iz Samovozne postrojbe sjećam se: **Bože Marasa**, sina Luke, rođena 1929. u Brušanima, **Milana Kušljana**, rođena 1928. u Perušiću, **Ante Kurteša**, rođena 1928. u Perušiću, **Ivana Gavrana**, rođena 1928. u Kvartama, Perušić, **Ivana Prše**, rođena 1928. u Kaluđerovcu, Perušić, **Jose Šnjarića**, rođena 1929. u Čanku, Perušić, **Milana Rukavine**, rođena 1929. u Gospiću, jednog Lovinčana kojem sam zaboravio ime, **Martina Jurkovića**, rođena 1929. u Križ Brdu, Perušić, **Ivana Milkovića**, rođena 1929. u Varošu, Perušić, **Jure ...**, rođena ... u Varošu, Perušić, **Ivana Hećimovića**, rođena ... u Prvan Selu, Perušić i **Milana Brozičevića**, rođena 1928. u Ribniku, Gospic.

Ante Kurteš i Milan Kušljan preminuli su u logoru u Pančevu. Proživljene strahote na križnom putu, usputnim logorima, a posebice u logoru Pančeva iscrpile su ih i dotukle.

Nažalost, jedini sam preživjeli iz svoje skupine, koji može svjedočiti o svim strahotama križopuća od Bleiburga, Gratza, Maribora, Celja, Varaždina, Podravske Slatine, Vinkovaca, Šida, Zemuna, Beo-

Priredio:

Ivan VUKIĆ

grada do Pančeva. Čudim se i danas kako sam nakon zvijerskog mučenja ostao živ. Ostali dečki došli su kući živi, ali iscrpljeni glađu, žeđu i svakodnevnim bestijalnim jugopartizanskim i četničkim batinanjima na križnom putu i logorima, zdravlje im je bilo narušeno, pa su brzo nakon povratka kući umrli.

Pred slom Nezavisne Države Hrvatske u svibnju 1945. povlačili smo se iz Zagreba preko Slovenije na zapad. Uz ustaše, domobrane i njemačke vojnike bilo je jako puno civila različite dobi: žena, muškaraca i djece. Kada smo pali u ruke Titovim krvnicima, mjesec dana tukli su i mučili nevine ljudi.

Na putu uzmaka, na granici između Slovenije i Austrije, nastao je zastoj. Zaustavili su nas engleski tenkovi i oklopna kola. Naši predstavnici pregovarali su s engleskim predstavnicima da nas propuste. Englezi nisu imali razumijevanja za nas. Tražili su da predamo sve naoružanje. Rekli su da smo mi Hrvati bili njemački saveznici, a partizanski neprijatelji, pa nas

neće primiti pod oružjem. Pregovaranje s Englezima trajalo je dva dana i dvije noći. U tome natezanju s njima pojavio se jedan domobranski pukovnik i tražio da ne predamo naoružanje. Rekao je, ako predamo oružje vidjet ćemo što će nam se golorukima dogoditi.

Pozvao je vojnike da mu se pridruže. Nekoliko stotina nije predalo oružje i on ih je poveo u Austriju.

Nas razoružane Englezi su sproveli prema Grazu. Zajedno smo bili vojnici i naši časnici. Doveli su nas u logor u kojem su nas smjestili u šatore. Bila je organizirana i vojna kuhinja i dobivali smo kuhanje objede. Tu smo bili osam dana. Potom su nas Englezi u skupinama po pedeset vojnika ukrcali u kamione. Nismo znali kamo nas voze, dok nismo bili opkoljeni partizanima na slovenskoj granici. Kod željezničke postaje, ne sjećam se kako se zvala, naredili su nam da siđemo s kamiona i postrojimo se u dvored. Na ulazu u željezničku postaju stajali su naoružani ruski i Titovi stražari. Rusi su nam posvali majku. Satove i zlatni nakit su nam oduzeli. Vikali su da smo banda i da ulazimo u stočne vagone. Toliko nas je uguranog u vagone da se nismo mogli okrenuti.

Ulazak Jugoslavenske armije u glavni grad Hrvatske u svibnju 1945.

Panorama bleiburškog polja

Zatvorili su vrata. Ne znamo u koliko su nas vagona nagurali i kamo nas odvoze. Oko sat vremena stajali smo na postaji. U mome pretrpanom vagonu bez prozora bilo je nesnosno vruće. Ljudi su povraćali, padali u nesvijest i vapili za vodom.

Konačno je vlak krenuo. Vozimo se sporo do sljedeće postaje. Vlak staje, stržari otvaraju vrata i viču: „Bando, ispadaj van!“ Postrojili su nas u četverored. Pod jakom partizanskom pratnjom stigli smo u logor opasan žicom. Ne sjećam se u kojem je to mjestu bilo. U logoru smo bili zajedno časnici, dočasnici, ustaše, domobrani i veliki broj civila. Civili su bili hrvatski intelektualci, učitelji, profesori i liječnici. Uz ogradu logora na svakih 5 metara stražario je partizanski vojnik naoružan strojnom puškom.

Nakon 48 sati od dolaska u logor za jelo smo dobili sirove krumpire, koji se nisu mogli jesti. U logor ulaze naoružani partizani. Zapovjedili su da im predamo sve vrijedne stvari koje smo sačuvali. Razdjenuli su one koji su imali sačuvanju odoru i cipele, dali su nam svoju iznošenu odoru i cipele, pa nas je dosta ostalo odjveno u dronjke i raspadnute cipele.

Jedan partizanski oficir zapovjedio je da se naši časnici i dočasnici postroje u četverored. Odveli su ih, nisu se natrag vratili, pobili su ih.

Nismo u logoru ni prenoćili. Postrojili su nas. Pod jakom partizanskom pratnjom predvodenom partizanskim oficirom koji jaše na konju, sprovode nas u Maribor. Sve koji ne mogu pratiti hod stroja

životinjski tuku, a iznemogle ubijaju. Ne znam koliko nas je u stroju. U Mariboru nas zatvaraju u veliki logor. Ne znam koliko nas je u njemu, samo se sjećam da su nas nabili jednog do drugog kao srdele.

U stroju do mojeg stroja uočio sam tri poznanika iz Perušića: **Juku Murgića**, službenika u općini Perušić, te Perušičkog trgovca i poštara. Juka Murgić me je pitao kada sam unovačen u ustaše. Odgovorio sam: 1943. Savjetovao me neka kažem da sam u ustašama od 1944., jer strijeljuju sve koji su ranije unovačeni. Zamolio me, ako živ dođem kući, a oni ne, neka reknem njihovima da sam ih video i da im se ne nadaju. Juka Murgić, laka mu crna zemљa, spasio je život meni i drugima koji su ga poslušali.

Na području Bleiburga i Maribora izvršeno je stravično nasilje i ubijanje hrvatske vojske i civila. Među prvima su izdvojili časnike i dočasnike i strijeljali ih. Vojnike su razvrstali po godištima rođenja od 1913. do 1926. Ova godišta bez suda su pobijena. Prije smaknuća sami su sebi kopali grobove. Svjedok sam tih strahotnih događaja, koji me cijelog života progone. Godišta 1927., 1928. i 1929., kao mladi, izdvojeni su i tobože, pošteđeni. No, nažalost, većinu su također pobili.

Partizani naoružani strojnim puškama sprovode nas od logora do logora. Ne sjećam se imena usputnih logora. Noćivali smo na stočnim sajamštima, gdje su nas partizani lakše čuvali. Svake noći odvodili su skupine od 10 do 50 zarobljenika, koji se više ne bi vratili. Ubijaju ih.

Nakon četiri dana patnje na putovanju i prolazu kroz usputne logore konačno smo dobili jedan kruh na 30 zarobljenika. Partizanski stražari zlurado nas opominju da pazimo kako dijelimo kruh, jer svatko mora dobiti dio. Tko može podijeliti jedan kruh na 30 izgladnjelih ljudi? Iscrpljeni, izgladnjeli i izbezumljeni ljudi još bi u zraku kruh raskomadali. Većina je bila uskraćena, ne bi dobili ni mrVICU. Izgladnjeli ljudi jeli su travu i bukov list. Moji prijatelji i poznanici padali su kao snoplje od gladi i batinjanja.

U logoru sam zapazio stabla divljih kestenja. Na svakom je 40 do 50 ljudi. Pitao sam zarobljenike koji su u logor stigli prije nas, što ovi ljudi rade na drveću. Rekli su mi da su ti nevoljnici stigli u logor prije 10 dana, čekaju strijeljanje, ne dobivaju hranu i u grčevitoj borbi za preživljavanjem jedu kestenov list.

U tom logoru nas je mnogo, nisam mogao procijeniti koliko nas je tisuća. Zarobljenici onako gladni, iscrpljeni, zamazani u poderanoj odjeći i obući izgledaju kao sablasti. Nad logorom je lebdio zadah smrti.

Na sredinu logora postavili su tri stola i za svakim su sjedila tri partizana. Natjerali su nas da se postrojimo u tri jednoreda i neka pristupamo stolovima. Partizani nam drže govor neka kažemo istinu o sebi, te da ne smijemo lagati. Ako ovdje slažemo, u našim mjesnim odborima utvrdit će se istina za svakog od nas, pa ako smo lagali, teško nama, jer će nas tada strogo kazniti.

Pitali su nas:

Kada i gdje si rođen?

Kad si stupio u neprijateljsku vojsku?

Tko ti je bio zapovjednik?

Gdje si sve sudjelovao u borbenim akcijama?

Koliko si poklao Srba i gdje?

Ovakvim ispitivanjem dobili su podatke za svakog koji je rekao istinu. Najteže je bilo starijim godištima. Njih su izdvajali i pobili bez suda i prava na obranu. Mlađa godišta, 1927., 1928. i 1929. sprovode u druge logore. Putem nas neljudski muče, a iznemogle ubijaju.

Na križopuću kroz Sloveniju, slovenski narod nije nam ništa dao jesti. Bili su hladni i bezdušni na našu patnju. Prokleti bili.

Iz logora u stroju pod jakom stražarskom partizanskom pratnjom, pješice krećemo na neizvjestan put. Na križopuću dnevno prelazimo do 40 km. Iznemogao sam i blizu Celja padam na cestu. Gdje tko padne, tu i ostane, jer ga stražar strije-

lja. Kažem svojim kolegama iz postrojbe da dalje ne mogu. Na cipelama potplati su mi istrošeni, zemlja i pijesak raniili su mi tabane, otvorile su se žive rane. Zamolio sam ih ako živi dođu kući neka kažu mojima gdje sam ostao. Božo Maras i Ante Kurteš rekli su mi da me neće ostaviti, nego će me nositi dok budu mogli, a kada ne budu mogli, neka nas zajedno pobiju. Njih dvojica u nošenju su se izmjenjivali i tako je to bilo 20 dana. Spasili su mi život, laka im crna zemlja.

Ne znamo kamo nas vode, no među nama pronio se glas da nas vode u Beograd. Više ne noćivamo po sajmištima, već izvan naselja. Na prvom noćistu na močvarnom zemljištu voda i kaljuža duboka je 20 do 30 cm. Prijatelji i poznaniči okupljaju se u skupine od četvorice do petorice. Sjedamo oslanjajući se leđima jedan na drugog.

Sprovode nas prema Varaždinu. Narod je u Varaždinu saznao da dolazimo. Dočekali su nas s punim kantama mlijeka, čvarcima, slaninom i kruhom. Sve su odložili uz rub ceste. Partizanska pratinja, Titovi krvnici, nisu nam dopustili uzeti hranu. Gladu izbezumljeni ljudi, premda su bili batinani, nešto su uspjeli dohvati. I moji prijatelji Božo Maras i Ante Kurteš ugrabili su nešto hrane, pa su i meni malo dali. Hrana me malo ojačala, počeo sam uz veliki napor hodati. Eto, hvala Bogu i mojim prijateljima prezivio sam.

Kroz Slavoniju prolazili smo ispod stabala duda. Plodovi su padali na cestu, pa su snažniji među nama uspjeli nešto ubrati. Mnoge bi stražari udarali strojnom puškom po glavi i ubili. Zapovjednik pratinje jahao je na konju. Ljudima iz pokrajnih kuća govorio je neka pokopaju tu bandu.

Na stočnoj tržnici, mislim da je to bilo u Podravskoj Slatini, čekali smo da nam dadu nešto jesti. Zbog gladi i žeđi bili smo izbezumljeni, travu smo jeli gdje smo noćivali. Na početku križnog puta imao sam 80 kg, a na kraju 50 kg.

Na cesti smo ugledali zaprežna kola kojima su upravljala dva seljaka. Na njima su bile dvije ili tri kace zapremine oko 700 do 1000 litara. U kacama je bila rijetka blututava kukuruzna kaša. Onako gladni kao divlji čopor navalili smo na te kace. Prevrnuli smo ih. One bliže kolima kaša je polila. Mi koji smo bili dalje nismo kašu

okusili, a kako i bismo, kad nas je bilo nekoliko tisuća.

U mojoj koloni bilo je više postrojbi. Do Pančeva nismo znali koliko nas je. Po procjeni, iz Maribora i drugih gradova u Varaždin je došlo 12.000 zarobljenika, a u Pančevu nije stiglo niti 6.000. Od tih 6.000 kući nije došlo ni 3.000. Ljude su pobili putem, a mnoge je u logorima pokosio tifus, malarija i dizenterija.

Sjećam se da se prilikom razvrstavanja u Mariboru nešto starijih godišta uspjelo ubaciti među nas. Nažalost, pobijeni su u usputnim logorima.

Pred Osijekom, mislim da se to mjesto zvalo Zeleno polje, odmarali smo se i dobili malo hrane. Zapovjednik kolone rekao nam je, ako se netko ne osjeća sposobnim za daljnji put, neka izide i postroji se, pa će ih autima prevesti do Beograda. Izšlo je oko 50 ljudi. Rekao sam svojim prijateljima da idem i ja. Oni me odgovaraju, a ja sam se ipak priključio ovom stroju od

50 ljudi. Kao da mi je Bog rekao: Ivane, vrati se. Kad su mi stražari okrenuli leđa, vratio sam se k svojim prijateljima. Za dvadesetak minuta dolazi jugopartizanski ili četnički razbojnik, krupan, crn, visok, star oko trideset godina. U svakoj ruci drži nož, a rukave košulje je zasukao. Zapovijeda ovom izdvojenom skupinom od 50 ljudi: „Mirno, nadesno, naprijed marš“. Pedesetak metara dalje odvaja se cesta. Zapovijeda zarobljenicima da se poredaju u jednu vrstu i sjednu u grabu uz rub ceste. Ide od jedne do druge žrtve. Klekne joj na prsa i zakolje s oba noža. U životu sam video kako kolju živinu, ali ovakvo sadističko klanje ljudi nisam nikada video.

Kolona smrti nastavlja put prema Vinkovcima. U Vinkovcima su nas ošišali, obrijali i raskužili, jer smo bili puni usiju.

Iz Vinkovaca naš križni put nastavlja se prema Šidu, najzloglasnijem mjestu na našem putu. Na izlazu iz Šida susrećemo oko 50 njemačkih vojnika, odjevenih u svoje odore. Bez pratinje išli su iz Pančeva kroz Šid. Uspjeli su neki od njih reći: „A joj, braćo, što vas čeka?“ U Šidu prolazimo glavnom ulicom. Dočekali su nas civili i vojnici oborужani vilama, motikama, lopatama, sjekirama, ciglom, kamenjem, koljem i vrućom vodom. Poredani su bili s obje strane ulice. Zapovjednik pratinje nas je zaustavio, a ova krvoločna partizanska i četnička rulja tukla nas je i ubijala. Ulica je bila crvena od mučeničke krvi. Partizanima i njihovu zapovjedniku dali su litre žestokog pića. Ovo krvoproljeće trajalo je oko jedan sat. Nakon toga krvavog orgijanja zapovjedili su nam da krenemo dalje. Dotjerali su nas izvan grada u jamu dugačku 2 km, široku 1 km i duboku 10 m, iz koje se kopala glina za ciglani. Tu smo boravili dva dana i dvije noći. Bio je srpanj mjesec, velika vrućina, pa smo trpjeli nepodnošljivu glad i žeđ. Pili smo svoju mokraću. Umrlo je tu puno ljudi, pravi broj nikad se neće znati. Sve je ovo rađeno po nalogu zločinca Tite. Vrag mu kosti iz zemlje vadio i svima onima koji ga štite.

Iz Šida krećemo za Zemun. U Zemunu su nam dopustili piti vodu i oprati se u potoku, a to je bila gradska kanalizacija. Pojavio se tifus i jaki proljev. Puno je ljudi umrlo.

Prošli smo kroz Zemun i krećemo u Beograd. Od stražara usmeno se prenosi zapovijed da ni jednom zarobljeniku ne smije pasti ni vlas s glave. Nažalost, za mnoge prekasnno. Na putu kroz Beograd svjetina se okupila s obje strane ulice. Psiju nas, ali nas ne smiju tući.

Stižemo do Dunava. Stražari govore da se napijemo i operemo. Dunav trebamo preći, ali ne možemo svi odjednom. Prevest će nas kerepom (kerep je splav) u više navrata. Ukrcao sam se u prvoj skupini. Na sredini Dunava čuli smo kako stražari govore da idemo u Sibir. Na tu vijest zarobljenici su pokušali naći spas skačući u Dunav. Stražari su pucali po njima, Dunav je bio crven od njihove krvi. Ne znam koliko je zarobljenika pobijeno ili se utopilo. Kada smo se iskricali na drugoj obali, krenuli smo u Pančeve. U logoru u Pančevu stajao sam blizu ulaznih vrata. Čuo sam da zapovjednik logora kaže zapovjedniku koji nas je doveo, da neće potpisati popis,

jer brojno stanje nije u redu. Ovaj mu je odgovorio da popis nije u redu, jer su ljudi putem umrli od tifusa.

U logoru Pančeva nakon mjesec dana gladovanja dobili smo hranu. Njemački zarobljenici skuhali su grah. Pohlepno smo ga jeli. Naši želudci zbog gladovanja su se stisnuli, pa nisu mogli primiti i probaviti tu tešku hranu. U normalnom životu to je bio mali obrok, ali u stanju u kojem smo mi bili, za mnoge je bio bolan i smrtonosan. Skupo smo platili taj obrok. Sedamnaest naših supatnika umrlo je preko noći. Zakopali smo ih izvan logora.

U Pančevu je bila tvornica za preradu konoplje. U postupku prerade konoplja se natapala u bazenu veličine 20 m x 20 m i 2 metra dubine. Kad su ruski vojnici ušli u Srijem i Banat, sve su opljačkali pa tako i ovu tvornicu. Strojeve su demontirali i odvezli u Rusiju. Ostao je neoštećen bazen i u njemu zagađena voda. U jutro i navečer tjerali su nas da skačemo u taj bazen. Naša izmučena tijela teško su podnosila hladnu jutru, sumrak i hladnu vodu u bazenu. Uz bazen bila je crpka za vodu i na njoj crijevo većeg promjera. Morali smo jedan po jedan pristupiti crpki i otrpjeti „tuširanje“ hladnom vodom. Bilo je to strašno.

Ujutro smo dobivali decilitar gorke crne kave i 5 dkg kruha, u podne pola litre juhe od bijelog luka, a za večeru pola litre juhe u kojoj nije bilo ni 10 zrna graha i 10 dkg kruha.

Ujutro su nas razvrstavali u skupine od desetak zarobljenika. Tjerali su nas na vježbe za razgibavanje, a potom na rad u polje. Oni koji su bili zanatlije, kao brijači, dimnjaci, limari, kovači, stolari i građevinari, bolje su prošli. Raspoređeni su na posao prema svojoj struci. Navečer su se vraćali u logor. Za razliku od nas bez zanata, običnih radnika, barem nisu toliko gladovali kao mi.

Nas bez zanata gonili su gladne i žedne u Belu Crkvu kositи pšenicu. Krajem

kolovoza proglašena je amnestija. Mlađa godišta, 1927., 1928., i 1929. otpušteni su kući. Nažalost, u logoru je vladao tifus, pa sam otpušten kući 15 dana kasnije.

Prilikom otpusta iz logora u Pančevu dobili smo pratnju do Zemuna. Ne znam koliko nas je otpušteno iz logora. To je bio mali broj od onoga kada smo krenuli iz Maribora. Sve ove žrtve od Maribora do Pančeva nisu popisane. Nikada se neće saznati pravi broj žrtava, a posebice ne poimenično koje su.

U Zemunu nas je napustila pratnja. Ukrcale su nas u stočne vagone i dovezli do Vinkovaca. U Vinkovcima smo trebali presjeti u putnički vlak. Putnici nam ne dopuštaju ući u vlak, jer se boje da ih ne zarazimo. Onako zamazani, u poderanoj odjeći, bos, puni ušiju, djelovali smo zastrašujuće. Popeo sam se na krov vagona i tako doputovao u Zagreb. Ne znam je li se itko uspio ukrcati u taj vlak osim mene.

U Zagreb je stigao i moj kolega Ivan Prša. Na križopuću pomagao sam mu do Vinkovaca. U logoru Pančeva je oslijepio i ostao je u Zagrebu. Drugim vlakom doputovao sam do Generalskog Stola. U vlaku sam susreo kolegu Ivana Gavrana. Nažalost, Ivan je u logoru oglušio. Uspjeli smo doći k svojoj obitelji u Perušić. Nije bio lagan put do Perušića, jer je lička pruga bila na kraju rata miniranjem oštećena.

Iz naše patnje i prolivene krvi uskrisila je Republika Hrvatska, protiv želje svjetskih moćnika i velikosrba. Sustavno se i danas rastače, ali unatoč svima koji su nam neskloni, Hrvatska će opstati i ostati!•

VIŠEGRAD 1943.

I.

Izmilili su iz tamnih šuma, iz brloga zločina i noći.
Stavili su na glave šubare crne s kostima i lubanjama.
Kobno svjetlucaju oštре kame i nizovi redenika.
U plamenu vatre drhte ubojničke ruke.
Tajno, bez glasa, bez jeke i buke -
Opanci razbojnika šušte uzanim putanjama.
Zvekće u džepu Trideset Srebrenika...

Zaista je mrkli mrak u ovim bosanskim gorama
Užas plazi projecima silovitih voda hučeći kobno.
Ove rieke divne u čaru se ljeskaju ponoćne vedrine,
Šutnja caruje u planinama, mrak mrtvih šuma šumi grobno:
Kad zora svane, krvavi bit će šumni vali Lima i Drine
I bit će mrtvo čedo i starac s dubokim borama...

II.

Sunce je obasjalo užas razbojštva i krvavu hajdučku gostbu:
Na pragu kuće preklani su muževi i žene,
Mrtve oči djece još začuđene uprte su u mirnu plavet neba.
Pucketu oganj, sukla plam. Sablastne igraju sjene.
I Smrt je zamišljeno stala:
Ovim slugama svojim i ona - počast odati treba.

Plamen proždire sela. Sukla plamen, a razbojnici piju.
Tu leže mrtvi u mlakama krvi.
Živi -
Sa suzom u oku i tugom u drhtavom srdu
Napuštaju zgarista crna.
Sipa jesenja kiša, planinski vjetar piri -
Goli i gladni u kraj tuđi idu muhadžiri...

III.

Ova je krvava žrtva zalog naše sudbine
Pokleklj nismo i vratiti čemo se u skori dan,
U Kruni Patnje sve krvave kapi znače divne rubine.
Dić čemo selo novo, podići novi dom.
Tek mržnja vjekom će kipjet,
a patnje proć ko san.

Teku krvave vode, u zemlju daleku teku,
Rieke bučno šume i svemu govore svetu
O žrtvi za rod i dom...

Emilijan TREML
(Lirika, Sarajevo, 1944.)

ZATOČENICI SRPSKOG LOGORA U KNINU (II.)

Prijepis dnevnika Bože Jamičića iz Budaka i svjedočenje braće Paje i Ivice Jamičića

Nakon tih 15 dana hrana se popravila. Tjerali su nas na posao, radili smo što god je trebalo, utvarali smo i istovarili ugalj, drva, krumpir, brašno, grah i sve ostalo. Kada nije bilo utovara i istovara vagona išli smo oko nove bolnice u Kninu uređivati okoliš sa nešto malo slabog alata, golin rukama čupali smo travu. Komandir Srđo Potkonjak uživao je kad bi nama netko od njihovih bolesnika i ranjenika s prozora dobacivao pogrdne riječi i vikao: „Daj pušku da ga ustrijem, ovoga ubij za mene, zakolji ga, iskopaj mu oči i odsijeci mu ruke i noge“. Vozili su nas na posao u kombiju, a da smo išli pješice bilo bi od nas svašta.

Jedne prilike na istovaru ugljena, već je bio mrak, ne osvrćući se na stražare, neka pijana budala napao je mene, sjede kose, najstarijega. Tražio je da mu stražar dade pušku, mora me ubiti, jer sam imao kada razmišljati o ratu, a da su mladići zavedeni, te ako drugi dan dođem na posao, da će me ubiti. Neki mladići, naši zatvorenici, rekli su mi da se bilo kako izvučem sutra od posla i doista sam se drugi dan izvukao, pošto su tražili samo dobrovoljce, jer je bilo manje posla. Treći dan sam ipak išao istovariti ugljen, na moju sreću napasnika nije bilo.

Hrana se nešto popravila dobivali smo kruh za svaki obrok i kuhanu obrok dva puta dnevno. Istu hranu su jeli stražari i mi. Hrana za njih i nas donošena je u istim posudama. Najprije su jeli oni, a kada bi se najeli, ostatak bi se dijelio nama. Tako su prolazili dani i duge jesenske noći, koje smo najteže provodili. Večera je bila u 6, povečerje u 10 sati. Prije i nakon toga iščekivali smo tko će biti žrtva batinanja. Kad bi se čuli komandirovi koraci u hodniku, nastala bi grobna tišina u sobi, a i inače nije bilo govora, samo bi šaptali. U toj nastaloj tišini zujanje najsitnijeg komarca, kad bi ga bilo u sobi, doimalo bi se kao velika buka. Strepilo se samo hoće li se čuti umetanje ključa u našu bravu. Ako bi imali nesreću i naša vrata bi se otvorila skakali smo i stajali mirno kraj svojih kreveta, ili kako je to po prozivu već određe-

Priredio:

Ivan VUKIĆ

no, svrstali bi se jedan za drugim, da ne bi zakasnili, jer zadnji koji staje u stroj, ili se još vrpolji, kad **Saša Počuća** ulazi sigurno će dobiti udarac nogom u trbu.

Taj Saša Počuća nam je tako više puta priredio nevolje u samoj sobi. Kažnjavao nas je da po njegovoj zapovijedi liježemo na pod i dižemo se, da radimo sklekove, te da pojedinac ili svi skupa odgovaramo na njegov poklič: „Za koga?“ a mi: „Za kralja i otadžbinu!“, on: „Vrlo dobro!“ a mi: „Služim srpskom narodu!“, te da se križamo s tri prsta.

Neki put su znali pustiti i rezerviste u našu sobu pa smo morali svi skupa lajati na sijalicu i mijaukati. Jednu večer doveli su jednog vodnika-rezervistu, koji nam je rekao da je došao izvršiti razmjenu, nas osmoricu, za neke svoje, i dok je on nama tako laskao i govorio, Saša Počuća i Branko su odabранe izvodili na hodnik i tukli. Batinali su i one koji su više od tri mjeseca

ca u istom zatvoru. Ta sadistička priredba trajala je cijelu noć do 2 sata ujutro. Vodnik je hodao po našoj sobi i cinično pitao što oni to rade na hodniku i tražio da sobni starješina odredi koji će ići sutradan u razmjenu, koja se, naravno, nikada nije dogodila. Ipak je bio naivan **Dane Knežević** iz Ričica, povikao je nekoliko puta, da on ide u razmjenu. Iz Ričica je bio i **Mile Skorup** koji je umro u našoj sobi. Dane je bio toliko slab da smo svi bili uvjereni da ne može preživjeti. On je bio pretučen deset dana prije razmjene.

Te noći nisu me tukli. Branko me ujutro, kad je bilo ustajanje, pozvao na hodnik. Na brzinu sam se obuo i po njegovoj zapovijedi iz hodnika iz jednog kuta uzeo sanduk u kojem su stražari ubacivali smeće i ponio ga u sumrak do kontejnera. Na straži su bila dvojica rezervista, kojima je Branko doviknuo: „Nemojte ga ubiti, to je ustaša i dva sina su mu ustaše, kao i dvojica sinovaca.“ Vratio sam se do stepenica, očekujući svaki čas kako će stražari zapucati i ubiti me. Branko me samo odgurnuo kada sam prolazio kraj njega, valjda se tu noć izgustirao kada me nije udario.

Pajo Jamičić

Rezervisti su bili opaki, kad bi mi radili nešto u dvorištu, prilazili bi k nama i maltretirali nas, vadili noževe, i u onom svome ritualu podnosili nam ih pod vrat. Jednoga dana poslije podne došao je vojvoda Šešelj u našu sobu u pratnji nekih grubih vojnika, pristupao je od jednog do drugog logoraša i pitao tko smo i što smo bili. Kad je došao do mene, a do mene su stajali Čančani Šnjarić **Ivan** i još neki stari kao i ja, rekao je da su ovi stari trebali kod kuće čuvati unučad, a ne se boriti protiv narodne vojske i krenuo prema vratima. Na vratima se okrenuo i rekao, da nas sve treba pobiti. Mi ga nismo odmah prepoznali, neki su naslućivali tko je, a bili smo sigurni da je on, tek kada su pri povratku u sobu komandiri rekli da nas je posjetio Šešelj, koji će ovih dana osnovati 6. ličku i da će poći na Gospic.

Tako smo iz dana u dan proživiljavali neizvjesnost što će donijeti novi dan. Išao sam raditi van po mrazu i vjetru, oskudno odjeven i u plitkim cipelama, koje sam imao na sebi, još za lijepih dana, prilikom uhićenja. Bilo je i nazeba i svašta, a zadnji deset dana dolazio je redovito liječnik. Počeli smo dobivati tablete protiv bolova najviše andol, brufen, aspirin, brineldin. Lijekovi su bili kod komandira, ako je bio dobre volje dao bi nam ih, ako nije, onda nikom ništa. Sedamdeset drugi dan moga robijanja ušao je komandir Novaković u sobu i rekao da ima muštuluk za nas, da idemo u razmjenu. U sobi smo bili Pajo i ja, a Ivica je bio u sobi broj 3. Otišao je i u sobu 3 i rekao Ivici da se spremi, a mi nismo imali što spremati, jer ništa od stvari nismo imali. Tako smo bili u iščekivanju po prilici od 10 do 15 sati.

Bio je s nama **Ivan Atelj** bivši direktor Hotela u Zadru, koji se uklopio s njima u svim poslovima, kao u zidariju i soboslijarske rade. Javlja se dobrovoljno na svaki poziv, a imao je nekih poznatih komandira, pa je Atelj donosio vijesti da će biti razmjena i tako iz dana u dan uvijek nešto novo, ali to novo nikako doći, svašta čovjeku dođe u glavu i ono najgore, da će četnici izvršiti odmazdu, te da nikada neću izići iz ovog pakla.«

Imena vlaških tzv. srpskih mučitelja iz Božina dnevnika: **Zdravko Novković**, **Srdo Potkonjak**, **Drača**, **Saša Počuća**, **Branko** iz Ploče, **Boško Mašić** (dobri, nije tukao), **Nikola Potkonjak Mrki** (zlovoljan iz Otočca ili Dabre), Podmukli posjet moj, Podmukli s naočalama.

Ivica Jamičić

Ovo je popis stradalih u Mariboru 1945. prema Božinu dnevnik: **Ive Sušić** (Mate), **Mike Blažetić** (Čivanko), **Ive Zorica** Ića, **Marko Vuković** (Mate), **Božo Vuković** (Martina Pajice), **Grgo Jamičić** Ivančin, **Ive Lenić** (Petra), **Mile Jamičić** (Rože), **Grgajica Grgajičin** iz Mušaluka, **Pate Došen** (Mate Došena) i **Coca** Mate Došena.

Svjedočenje braće Paje i Ivice Jamičića

Pajo Jamičić rođen je 2. siječnja 1954., a njegov brat **Ivica** 22. ožujka 1962. Roditelji su im: otac Antun i majka pok. Ana r. Lenić. Pajo je prije Domovinskog rata radio u *Tvornici Marko Orešković Lički Osik*, alatničar je i radio je na završnoj obradi steznih glava, a Ivica je radio u *Poljoprivrednoj zadruzi Perušić* Obojica su bili pripadnici hrvatske vojske, Zbora narodne garde.

Dana 10. listopada 1991. krenuli su u jutro oko 10 sati od svoje nove kuće u Budaku obići staru kuću i gospodarstvo u zaselku Urije-Budak i obići položaje njihove postrojbe. Zaselak Urije-Budak od Budaka je udaljen oko 400 metara. Bili su naoružani automatskim puškama, no opušteno su se kretali, jer zaselak Urije-Budak nije bila okupirala vojska JNA i milicija tzv. SAO Krajine.

Iznenadio ih je povik: „Stoj, baci oružje“. Stali su. Pajo je repetirao pušku, a Ivica je bila repetirana. Nikoga nisu vidieli, samo su iz grmlja s tri različita po-

ložaja čuli povike: „Imam ih na nišanu“! Procijenili su da nemaju šansu izvući se iz postavljene klopke. Odbacili su oružje. Tada su zamijetili jednog vojnika na prijelaznom putu do kuće strica Bože sa strojnom puškom uperenom u njih. Držao ih je na nišanu i rekao trojici iz zasjede na putu da pokupe oružje i dovedu zarobljenike k njemu. Vidjeli su tada još jednog vojnika koji je držao cijev puške na zatiljku čovjeka koji je ležao potbruške na zemlji. Kada su ih priveli, rekli su zarobljeniku koji je ležao neka ustane. Prepoznali su strica Božu Jamičića, koji je kao i oni pošao obići svoju staru kuću i nahraniti svinje. Zavezali su im ruke iza leđa i poveli ih preko pruge i borova šumarka u *Tvornicu Marko Orešković*.

Na putu ih je prestigao dugajlija **Miće Vejnović** Vejin, kojeg je Pajo poznavao, jer je s njim radio u MOL-u. U prolazu je Miće Vejnović Vejin nešto rekao stricu Boži a Paji: »Pajo, p...a ti materina ustaška, neće ti manjkati paštete i kruha.« Doveli su ih do upravne zgrade *Pirotehničke Tvornice Marko Orešković*. Tu su od poznatih vidjeli **Isu Potkonjaka** Šibonju i **Zorana Spasića** Čombea. Ispitivali su ih vojnici JNA, pitali su tko su, što su, kakvo je naoružanje hrvatske vojske, o njenoj brojnosti i vojnim položajima u Budaku i Gospicu. Nakon ispitivanja odlučili su ih prevesti vojnim vozilom pinzgauer u komandu na Plitvičkim Jezerima.

Vozio je brko koji ih je zarobio, a u pratnji su bili Miće Vejnović Vejin i **Miodrag**

Sudžuković sin Mile Bale iz Klenovca, te neki mršavi vojni rezervist duge kose, koji je više puta Ivicu udarao kundakom u koljeno.

Na Plitvicama prepoznali su vodnika **Suada Šalova** i vojnika **Bešira**, sina oficira JNA, koji je služio u vojarni u Gospiću. Beširev sin, prije rata konobar u Gospiću, rekao je Ivici da ga treba zaklati, a Šalov im je pružio ruku i rekao da im ne može pomoći, te da ni on nije na Plitvicama svojom voljom. Vojska ih je bez ispitivanja izručila miliciji tzv. SAO Krajine. Dva milicajca ugurala su svu trojicu sputanih ruku iza leđa u automobil. Jedan je vozio, a drugi ih je s otkočenom puškom budno čuvao. U Korenici neki gorostas pitao je Paju i Ivicu kako se zovu i čiji su. Rekli su kako se zovu, da su braća, sinovi Antuna Jamičića. Zakimao je glavom i rekao: »A vi ste sinovi Ante Bijelogra, jer vam Tuđman nije pobratio krumpijere, p... a vam materina ustaška.« Snažno ih je udario šakom u glavu i raskrvavio ih. Pali su na pod, nisu se mogli dignuti jer su im ruke bile vezane lisicama. Milicajci nisu mogli naći ključ pa su spajalicom otvorili lisice i prijetili da će im, ako ne uspiju, odsjeći ruke.

Odveli su ih u podrum u odvojene ćelije. Oduzeli su im remene od hlača, vezice od cipela i dokumente. U Pajinoj ćeliji bilo je više zatvorenika, od kojih se samo sjeća **Ante Marunića** iz Otočca. Nakon kraćeg vremena u Pajinu ćeliju došao je Čedo Budisavljević iz Novoga Ličkog Osika s kojim radio u *Tvornici Marko Orešković* na izradi steznih glava. Izveo ga je iz ćelije i poveo u poveću sobu, po namještaju je zaključio da je to soba za sastanke. Posjeo ga na stolicu bez naslona, a on je zaobišao stolove i sjeo na kraj sobe. Uz Paju je stajao **Dragan Vujnović** Catan i još dvojica nepoznatih milicajaca. Počeli su ga ispitivati, pitali su za braću **Ratkoviće**, **Danu Perkovića** i druge iz Ličkog Osika i Budaka, te za neke iz Gospića. Za Gospić je rekao da su dvije žene poginule na mostu od topničkog napada, te da ništa drugo ne zna.

Čedo Budisavljević je ustao i rekao: »Pajo, sjetit ćeš ti, sjetiti.« Prišao je k Paji, stao uz njega i rekao da ga neće tući. Ispod stola izvukao je kolac i iznenada ga počeo njime nemilosrdno mlatiti gdje god je stigao. Slomio mu je ruku i tri rebra, a na nogu se nije mogao osloniti. Od silnog batinanja bio je u polusvjesnom stanju. Urlao je od bola, a Vejnović je donio koš od smeća i naredio Paju da iz njega uzme

odbačeni papir i utrpa ga u usta, i sam ga je kolcem gurao da priguši jaukanje pa ga je nastavio bestijalno batinati. Od silnog batinanja onesvijestio se.

Kasnije mu je supatnik iz ćelije Marić rekao da su ga onesviještena na kolcu provučenom iza leđa i vezanih ruku dovukli u ćeliju. Pajo nije znao koliko je ostao u ćeliji, Marinić mu je rekao da niti pola sata. Došli su ponovno po njega i na kolcu odvukli iz ćelije u dvorište na betonsku površinu na kojoj se Peru automobili, i nastavili ga tući. Isti tretman prošao je i brat Ivica. Krvnički su ih premlatili, onesvijesteni ostali su ležati na betonskom podu. Polijevali su ih šmrkom da se osvijeste. Kada je Pajo malo došao k svijesti, mokar

do kože, drhteći od straha i pothlađenosti, video je brata Ivicu, pričinjao mu se kao mrtvac.

Paji su pokušali bajunetom napisati U na čelu, a onda su odustali i svoj trojici na čelu napisali U flomasterom. Neki od stražara rekao je da ih voze i likvidiraju. Ugurali su u automobil svu trojicu izludenje, do smrti premlaćene, ruku vezane iza leđa i mokre do kože. Sjedili su na zadnjem sjedalu, vozio je Čedo Budisavljević, a Dragan Vujnović otkočenom puškom pozorno ih je čuvao. U takvom stanju dovezli su ih na Udbinu. Udbinski četnici tražili su da Čedo predstavi ustaše njima da im sude. Odgovorio je da ne može, jer mora dalje u Gračac.

Kad su zauzeli Saborski jednu noć smo tu ^{procesi} prepravali onda je posle podne počelo tući Paju i Ivicu to smo mi u ćeliji slušali proces je prvi suton Kad se je otvorila moja ćelija i kako sam bio ja prvi do vrata i kako sam se maglo skocij pala mi je kapa sa glave zgrabilo me jedan od njih dvojice i povukao man tad sam vidio kako jednoga ruka vezanik ruku Glava je visila dolje mrljastom daju mokar a jedan je lezao na petoru mokar od glave do pete tada su ovoga dvojice zatevali vodom pomislio sam da su pivo ali da nas idu ubiti posto je taj koji je prvi počeo tući imao u rukama muku pušku muku starijeg i punio je sa 5 metaka i ^{tipa} govorio ovo je najbolja puška protiv

Iz Božina dnevnika

br. 259, srpanj-kolovoz 2014.

ZATVORENIK

Nastavili su put prema Gračacu, u automobilu su napravili propuh, pa su onako mokri prozebli. Pajo kaže da se sjeća, kada je u Gračacu izišao iz auta da se odmah onesvijestio. Kada je malo došao k sebi među okupljenim prepoznao je milicajca **Jelaču**, koji je službovaao u Gospiću. Nije bio nasilan prema zarobljenicima, nije ih tukao ni verbalno maltretirao. Ivica pak kaže da su svu trojicu nakon izlaska iz automobila počeli nemilosrdno tući dok se nisu onesvijestili. Navečer je neki vojni rezervist duge kose ispitivao Ivicu pozna li **Milošicu Brkljačića**. Odgovorio mu je da pozna, jer je Milošićevu prodavaonicu opskrbljivao raznim živežnim potrepština. Ivici je bilo pozlilo, pao je u nesvijest, pa mu je neka žena u bijelom mantilu izmjerila tlak i rekla da ne zna što mu je. Gorio je od vrućice, bio je jako žedan i pio je puno vode.

Pajo, pretučen, mokar i pothlađen također je dobio vrućicu, imao je visoku temperaturu. Bio je jako žedan i tražio je vode. Iz konobe odveo ga je milicajac **Dukić** brat Ljubana koji je s njim radio u *Tvornici Marko Orešković* do prizemlja da se napije. Popio je veliku količinu vode i to se ponavljalo nekoliko puta.

Sutradan je došao omanji zastavnik JNA s crvenom knjigom u rukama i rekao Paji da pročita koliko su ustaše pobile Srba u Drugome svjetskom ratu. Od Ivice je tražio da mu kaže tko su mu bili suborci u selu. Ispitivali su ga i ne sjeća se što su ga pitali i jesu li ih ili nisu tukli.

Nakon ispitivanja ugurali su ih ponovo u automobile i povezli u Knin. U prvom automobilu je bio Pajo i ne sjeća se je li još netko. Vozio je milicajac Dukić, a ne zna je li netko bio još s njim u pratnji. Za nj nitko nije ni trebao, jer je Pajo bio nesposoban za bilo kakav otpor. Ruke su mu bile vezane iza leđa, a uz to jedna slomljena, tri rebra polomljena, na nogu nije mogao stati, a bio je u polusvjesnom stanju, u bunilu, zbog visoke temperature i silnog batinanja. U drugom automobilu bili su brat Ivica i stric Božo. S njima je u automobilu bio jedan srpski uhićenik, vojnik-rezervist, koji je slomio kundak snajpera zbog čega je osuđen na zatvorsku kaznu. Ne zna tko ih je vozio i tko je bio u pratnji. Sjeća se samo da su nosili milicijsku odoru.

Kiša je padala cijelim putem. U Kninu su ih dovezli u milicijsku stanicu, gdje su ih rasporedili u zatvor u staroj bolnici. U prijavnici Paji nisu mogli skinuti lisice,

jer su mu ruke bile natečene. Govorili su da će ih presjeći motornom pilom ili će mu ruke odsjeći. Ivici je pozlilo, iz kaljuže su nekom posudom grabili vodu i poljevali ga da se osvijesti. Kada se osvijestio doveli su zatvorenika **Tiki Šabana**, piljara iz Zadra i naredili mu da ih tuče. Da on nije tukao njih, premlatili bi njega. Nakon njegova batinanja krvnički su ih premlatili komandir **Jovica** i još neki drugi.

Nakon batinanja odveli su ih u zgradu i razdvojili, strica Božu i Paju u jednu sobu, a Ivicu u drugu. U Pajinoj sobi bio je i **Marko Salopek** iz Plitvica. Posebno ih je mučio i batinao neki komandir Dalmatinac kojem ne zna ime. Brat mu je također bio komandir, ali nije bio tako okrutan kao on.

Ivica je išao raditi sve poslove kao i drugi zatvorenici. Jednom prilikom neki pijani rezervist pucao je po zarobljenicima. Na sreću, onako pijan jedva je stajao na nogama i nikoga nije pogodio. Stražari su znali koji put potplesti nogu zarobljeniku da padne i ispadne mu teret koji bi nosio, a to je bio razlog da ga pretuku.

Pajo nije išao raditi, jer nije mogao, bio je polomljen. Lomovi su bili brojni i veliki pa su ga vodili na hitnu gdje su mu na ruku stavili gips, a potom vodili i u bolnicu na rendgensko snimanje. U kninskoj bolnici bilo je strašno, njihovi ranjenici i civilni krvoločno su ga gledali, svakog trenutka bijesna rulja mogla ga je raskidati. Ni glavu nije smio dignuti.

U bolnici je susreo **Petra Popovića**, svoga poslovođu u pogonu steznih glava u MOL-u. Pitao ga je: »Đe si, nedelje ti, kako si?« Stražarima iz pratnje, a to su mogli i drugi na bolničkom hodniku čuti, rekao je da je bio samo HDZ-ovac i da je s njim radio do zadnjeg dana. Spasio je Paju, a da je rekao istinu, rulja bi ga ubila.

U ovakvom stanju dočekali su razmjenu. Pred razmjenu došao je komandir **Zdravko Novković** i pitao, što će mu tri Jamičića i Medunić dati za muškuluk.

Rekao je da će u razmjenu, te da se idu obrijati i spremiti. Paju je uhvatio grčevit plač, nije mu vjerovao. Mislio je da ih vode strijeljati, a ostavlja iza sebe nezbrijuetu djecu i ženu.

Nije vjerovao ni kada su se njih osmorica izabranih za razmjenu okupila ispred autobusa, a iz drugoga automobila je izišao Gospičanin **Krešo Tomljenović**, koji je ispod ruke vodio oficira JNA **Bajića**, kojega je doveo na razmjenu. U bunilu se pitao, što Krešo ovdje radi i na čijoj je on strani. Sve mu se pobrkalo i činilo nestvarnim, nije bio siguran je li doista razmjena, pa ni kada im je jugoslavenski mornarički oficir bojnog broda **Zelenbabu** rekao da kada dođu kućama neka govore istinu radi njihova dobra, te dobra hrvatskih i srpskih zarobljenika.

Dok su se vozili cestom i uz put gledali zapaljene i razrušene kuće, strah i nada u razmjenu u valovima su se izmjenjivali. Polako su počeli shvaćati da je razmjena ipak zbilja i da razmjenu s naše hrvatske strane vodi Gospičan Krešo Tomljenović.

Razmijenjeni su u večernjim satima 20. prosinca 1991. u Žitniću, Pakovo Selo. Večerali su u hotelu u Šibeniku, a prespavali u Pagu. Sutradan su stigli preko otoka Paga u Gospic. Nakon službene izjave i izjave za TV, te jedne prespavane noći u Gospicu pošli su u Rijeku, gdje su im bile žene i djeca. Gips s ruke skinut je Paji u riječkoj bolnici.

Kada se malo smirilo stanje na gospičkoj bojišnici, u srpnju 1992. vratili su se kući. Trpe i sada velike posljedice zbog premlaćivanja, osjećaju svaku promjenu vremena, prije nego do nje dođe. Žive od mirovine i dodatnog prihoda od ovčarenja i poljodjelskih proizvoda s njihova gospodarstva, nešto prodaju na tržnici, a veći dio je za osobne potrebe. Rad ih opušta i donekle ispunjava mirom. Da toga nema, ne znaju što bi bilo s njima..

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine kolovoza 2014., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Ivan Račić	100,00 kn
Rafo Maričić	100,00 kn
Mladen Đaković	200,00 kn
Ivo Tubanović	500,00 kn
Tonći Marinković	200,00 kn
Alfred Obranić	240,00 kn
UKUPNO:	1.340,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

BONOVI RADNOG LOGORA ZEMUN MUP-A FNR JUGOSLAVIJE IZ 50-IH GODINA XX. STOLJEĆA

U Jugoslaviji su nakon Drugoga svjetskog rata za prehranu i opskrbu ratnih zarobljenika i kažnjenika, osoba osuđenih na lišenje slobode s prisilnim radom, logoraša i zatvorenika, korišteni i različiti novčani bonovi. Naime, kada su se prilike u poslijeratnim jugoslavenskim logorima i kaznionicama donekle ustalile, logoraši i zatvorenici su za rad, i to uglavnom prebačaj norme, dobivali novčane bonove koje su mogli koristiti u logorskoj odnosno zatvorskoj kantini za nabavku najneophodnijih potrepština, za osobnu higijenu, ali i hrane i pića. Prema iskazima logoraša i kažnjenika jugoslavenskih poslijeratnih logora i zatvora ponuda robe u logorskim/zatvorskim kanticama bila je ograničena i strogo nadzirana.

*

Među kolezionarima i u numizmatičkim katalozima, najprošireniji i najpoznatiji su novčani bonovi "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA", za prehranu i opskrbu ratnih zarobljenika i kažnjenika u Radnom logoru Zemun, uvedeni najvjerojatnije 1950. godine. Na ovim novčanim bonovima je i napomena: "VAŽI SAMO ZA SNABDEVANJE U KANTINI". Napisi na novčanim bonovima su latinicom i srpskim jezikom.

Talijanski numizmatičar **Gastone Söllner**, koji je prvi 70-tih godina XX. stoljeća objavio ove novčane bonove, navodi da su korišteni nakon Drugoga svjetskog rata u jugoslavenskim zarobljeničkim radnim logorima za njemačke ratne zarobljenike. Američki, pak, numizmatičar **Lance K. Campbell** navodi, da su ovi novčani bonovi korišteni neposredno nakon Drugoga svjetskog rata za njemačke i hrvatske ratne zarobljenike u logoru Zemun. Prema slovenskom numizmatičaru **Zmagi Jelinčiću** ovi su novčani bonovi bili u upotrebi počevši od 1950. za opskrbu kažnjenika u kanticama zatvora/kaznionice, no ne navodi i gdje. Hrvatski numizmatičar **Borna Ba-**

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest

rac za ove novčane bonove navodi, da su bili u upotrebi u Radnom logoru Zemun za ratne i političke zatvorenike, a kao vrijeme korištenja bonova određuje razdoblje od 1950. do moguće 1960. godine.

*

Na kolecionarskom tržištu općenito, pa i na numizmatičkom tržištu, posebice na internetskim numizmatičkim portalima i internetskim numizmatičkim prodajnim stranicama prisutan je uglavnom kaos i pomutnja, i moguće je naći svašta, pa i raznih gluposti.

Prema nekim internetskim numizmatičkim prodajnim stranicama, primjeri-

ce <https://www.katespapermoney.co.uk>, novčani bonovi "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA", navedeni su kao bonovi Radnog logora Zemun ("Labour Camp Zemun") korišteni za ratne zarobljenike "Prisoners of War in Labour camps" 1940.-1945. ili se, pak, na <http://www.ebay.ie> nude na prodaju kao novčani bonovi zarobljeničkog logora Zemun, iz razdoblja 1941.-1944., s naznakom "YUGOSLAVIA/GERMANY POW CAMP OPERATED 12/41-9/44 ZEMUN BELGRADE". Neki, pak, *genijalci* novčane bonove "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA", na web-stranicama <http://colnect.com> prikazuju kao novčane bonove izdane u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, 1941. te navode "Zemun koncentracijski

The screenshot shows a page from the "CROATIA Paper Money" website. At the top, there is a logo with a swastika and the text "CROATIA Paper Money, Zemun Concentration Camp, 1941-44". Below the logo is a navigation menu with links: Home, Catalog Index, Bourse, Site Map, Search, About, Contact, and HRV Index. The main content area features a black and white photograph of Adolf Hitler in military uniform. Below the photo, the text reads: "German Chancellor: Adolf Hitler 30.1.1933 - 30.4.1945". To the right of the photo, it says "Camp Commander: Herbert Androfer".

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA - CROATIA Banknotes, 1848 - Present Issues

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA Independent State of Croatia	Autonomy 1939; Independent State 10.4.1941; DEU occupation 17.4.1941 - 8.5.1945
Koncentracioni logor Sajmiste Sajmište Kamp Zemun Concentration Camp	Nazi POW camp operated from 12.1941 - 9.1944 at Zemun on the outskirts of Belgrade.
	Back same design as front

kamp izdanje-Hrvatska", i tvrde da su vrijednosti u "Hrvatskim dinarima". I web-stranica <http://numismundo.net> ove novčane bonove pripisuje NDH, i navodi: "Croatia Paper Money, Zemun Concentration Camp, 1941-44 Koncentracioni logor Sajmište Sajmište Camp Zemun Concentration Camp". Naravno, da bi sve bilo *ljepše* i uvjerljivije ova web-stranica sa novčanim bonovima "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA" ukrašena je nacističkim kukastim križem i fotografijom **Adolfa Hitlera!!!**

Zarobljeničke logore i kažnjeničke logore za prisilni rad NOV i PO Jugoslavije osnivaju odmah nakon uspostavljanja svoje vlasti na pojedinom području, već tijekom ljeta i jeseni 1944., što će i kasnije, do kraja Drugoga svjetskog rata i u poraću, biti učestalo i uobičajeno.

Prvi radni logori u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata osnovani su u ljeto 1945. za ratne zarobljenike i one građane Jugoslavije koji su bili osuđeni na lišenje slobode s prisilnim radom. Nazivani su najprije "kažnjenički logori", a od početka 1946. "zavodi za prisilni rad". Zatim su 1949. osnovani "logori za popravni rad" i "logori za društveno koristan rad" za koje se u onodobnoj službenoj terminologiji koristio naziv "radna skupina". U zatvorskim ekonomijama su uz poljoprivredne proizvode i hranu nastajali i razni zanatsko-industrijski proizvodi. Izmjenama jugoslavenskoga kaznenog zakonodavstva 1951., novim Kaznenim zakonom i Za-

konom o izvršenju kazni, mjera sigurnosti i odgojno-popravnih mera, bile su kazne prisilnoga rada, popravnoga rada i društveno korisnoga rada ukinute, ali radni logori i prisilni rad osuđenika u stvarnosti nisu bili ukinuti.

Novčani bonovi "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA", izdani su bez oznake godine puštanja u upotrebu, u nominalama od 1, 2, 5, 10, 50 i 100 dinara. Tiskani su na običnom žučkastom papiru bez novčarske zaštite (vodoznak i slično). Lice i naličje ovih novčanih bonova su jednaki, sa različitom bojom tiska, 1 dinar (lice crveni i naličje smeđi otisak), veličine 83x55 mm, 2 dinara (lice crveni i naličje smeđi otisak), 85x56 mm, 5 dinara (lice crveni i naličje smeđi otisak), 89x59 mm, 10 dinara (lice crveni i naličje smeđi otisak), 94x62 mm, 50 dinara (lice i naličje plavi otisak), 99x65 mm i 100 dinara (lice i naličje zeleni otisak), 100x66 mm. Boja otisaka svih apoena ovih novčanih bonova je često i različita, tamnija ili svjetlijaa, i riječ je o različitim serijama otisaka.

Poznato su nekoliko tipova novčanih bonova "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA", koji se razlikuju po žigu kojim su ovjereni.

Zabilježen je tek manji broj ovih novčanih bonova sa okruglim žigom: "EKONOMIJA UPRAVE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI * FNRJ * ZEMUN (u sredini)" ["EKONOMIJA UPRAVE DR-

ŽAVNE BEZBEDNOSTI * FNRJ * ZEMUN (u sredini)"], otisnutim u pravilu na obje strane bona, ali bez potpisa.

Učestalije je zabilježen, na svim apoena, okrugli žig: "ПОЉОПРИВРЕДНО ДОБРО * '13. MAJ' ЗЕМУН" ["ПОЉОПРИВРЕДНО DOBRO * '13. MAJ' ZEMUN (u sredini)"], i javlja se u dvije veličine. Žigovi "ПОЉОПРИВРЕДНО ДОБРО * '13. MAJ' ЗЕМУН (u sredini)" otisnuti su uvijek na jednoj strani novčanog bona. Uz ove tipove žigova potpis je plavom tintom, cirilicom.

Riječ je, također, o ekonomiji Uprave državne bezbednosti [sigurnosti] (UDB-a) odnosno Službe državne bezbednosti [sigurnosti] (SDB) u Zemunu. Naime, Vrhovni komandant Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije Josip Broz Tito potpisao je 13. svibnja 1944. u Drvaru dokument o osnivanju Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN-a), prethodnice UDB-e i SDB-a.

Postoji i mnoštvo novčanih bonova "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA", svih apoena, i s u pravilu nejasno otisnutim okruglim žigom, cirilicom i nekoliko različitih potpisa odnosno parafa plavom kemijskom olovkom, također cirilicom. Najvjerojatnije, riječ je o namjerno nejasnim otiscima, jer teško je naći među mnogobrojnim primjerima donekle jasan otisak žiga. Naime, na svim apoena ovih novčanih bonova otisnut je žig: "ФИСКУЛТУРНИ АКТИВ СИНДИКАЛНЕ ПОДРУЖНИЦЕ * ПРЕДУЗЕЋА [nečitko] * БЕОГРАД" ["FISKULTURNI AKTIV SINDIKALNE PODRUŽNICE * PREDUZEĆA [nečitko] * BEOGRAD"] (u sredini grb FNR Jugoslavije/SFR Jugoslavije). Upotreba kemijske olovke za potpis (paraf) ukazuje na kasne 60-te i (li) 70-te godine XX. stoljeća ili i kasnije vrijeme. To, pak, ukazuje i na veliku vjerojatnost, da je riječ o žigu i potpisima (parafima) koji izvorno i stvarno sa novčanim bonovima "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA", ustvari nemaju veze. Štoviše, usuđujemo se ustvrditi, da je žig "ФИСКУЛТУРНИ АКТИВ СИНДИКАЛНЕ ПОДРУЖНИЦЕ * ПРЕДУЗЕЋА [nečitko] * БЕОГРАД"

otisnut i potpisani (parafiran) na ove mnogobrojne novčane bonove, koji su očito preostali i nisu pušteni u upotrebu, iz spekulativnih trgovачkih razloga.

Pretpostavka, da su novčani bonovi "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA" korišteni u Radnom logoru Zemun uvedeni 1950. vrlo je vjerojatna, iako nije manje moguće da su uvedeni i ranije. Veće količine ovih novčanih bonova, svih apoena, dobro očuvanih pa i očito nekorištenih, upućuju i da je znatna količina bonova ostala neupotrebljena. Moguće je njihovo stavljanje izvan upotrebe uslijedilo već početkom 50-tih godina XX. stoljeća, jer oznaka "Radni logor" nije bila u suglasnosti sa odredbama novog Kaznenog zakonika i Zakona o izvršenju kazni, mjera sigurnosti i odgojno-popravnih mjera.

*

Iako su novčani bonovi "INDUSTRIJSKO ZANATSKO PREDUZEĆE - MUP - FNRJ" "UPRAVA RADNOG LOGORA" često nalaze na kolecionarskom i numizmatičkom tržištu, podrobnijih podataka o njima nije do sada pronađeno. No slikovit su prilog poznavanju ne samo novčarstva i zanimljivi kao kolecionarski i numizmatički primjerici, već su i zanimljivi i nezaobilazni dokumenti u poznavanju logorske i zatvorske povijesti i uzništva i Hrvata u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata.

Izvori i literatura:

- Gastone SÖLLNER, *Catalogo della Carta – Moneta d’Occupazione e di Liberazione dei Partigiani e dei Campi di Prigionia (Seconda Guerra Mondiale)*, Asti, 1974.
- Zmago JELINČIČ, *Katalog bankovcev jugoslovenskih dežel/Katalog novčanica jugoslavenskih zemalja/Paper money catalogue of Yugoslav countries, 2. del – Pomožne izdaje/2. dio - Pomoćna izdanja/Part 2 – Auxiliary issues*, Ljubljana, 1989.
- Lance K. CAMPBELL, *Prisoner of War and Concentration Camp Money of the 20th Century*, Port Clinton, Ohio, 1993.
- Borna BARAC, *Papirni novac bivše Jugoslavije i zemalja na području bivše Jugoslavije/Banknotes of the Yugoslavia and the States of the Former Yugoslavia 1767-2002.*, Zagreb, 2002.
- Vladimir GEIGER, *Zatvorski/logorski novac (bonovi) u Hrvatskoj u razdoblju "narodne demokracije" (1945.-1951.), Politički zatvorenik*, god. XIX, br. 204, Zagreb, 2009.
- Vladimir GEIGER, *Prilog poznavanju zatvorskoga/logorskoga novca (bonova) u Hrvatskoj u razdoblju "narodne demokracije", 1945.-1951., Numizmatičke vijesti*, god. 51, br. 62, Zagreb, 2009.
- <https://www.katespapermoney.co.uk/item.asp?ID=12656> [12. svibnja 2014.]
- http://www.ebay.ie/item/YUGOSLAVIA-GERMANY-POW-CAMP-OPERATED-12-41-9-44-ZEMUN-BELGRADE-50-DIN-/201088515899?pt=UK_Coins_Banknotes_GL&hash=item2ed1cf3f3b [12. svibnja 2014.]
- http://colnect.com/hr/banknotes/list/series/110479-Zemun_koncentracijski_kamp_izdanje/country/4008-Hrvatska/catalog/361-World_Paper_Money [13. svibnja 2014.]
- <http://numismondo.net/pm/hrv/indexC9151.htm> [12. svibnja 2014.]•

Na Petrovo, 29. lipnja 2014. pod pokroviteljstvom Općine Brinje, Udruge hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata i brinjskoga ogranka gospičke podružnice HDPZ-a, u Obadinama kraj Brinja otkriven je spomenik hrvatskim žrtvama, koje su 1943. na zvјerski način pobili jugoslavenski partizani. Spomenik su o svome trošku i vlastitim radom izgradili supružnici **Ivan i Nada Sertić**, na spomen Ivanovu ocu **Milanu** i ostalim žrtvama.

Poznata je dvadeset i jedna žrtva: **Blaž Biondić** iz Crnog Kala, **Milan Brdar** iz Škalića, **Mile Frohlich** iz Brinja, **Katica Gerovac** iz Jezerana, Đuro Hajduković iz Brinja, **Tereza Javor** iz Brinja, **Marija Jerković** iz Brinja, **Petar Jotić** iz Brinja, **Mile Katalinić** iz Brinja, **Milan Nećak** iz Prokike, **Milka Nećak** iz Prokike, **Anton Pavlović** iz Križpolja, **Tomo Perković** iz Letinca, **Joso Rupčić** iz Brinja, **Milan Sertić** iz Žute Lokve, **Tonka Sertić** iz Brinjske Kamenice, **Martin Šimunić** iz Brinja, **Kata Šojat** iz Žute Lokve, **Stipe Švegar** iz Brinja, **Lovre Vučetić** iz Brinja i **Ivan Vučković** iz Žute Lokve.

Nedužne žrtve nisu samo iz brinjskog kraja, već i s područja Delnica, Mrkoplja, Vrzića, Saborskog i drugih krajeva s kojih su ih jugopartizanski zlotvori doveli na smaknuće, te pobili nakon višednevног životinjskoga mučenja. Njihova imena, nažalost, vjerojatno ne će biti otkrivena, jer su svjedoci toga strahotnog zločina umrli i svoja svjedočenja ponijeli sa sobom u vječnost. Nakon svete mise za duše pobijenih u Drugom svjetskom ratu, poraću i Domovinskom ratu u brinjskoj župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije, koju je predvodio župnik **vlč. Pejo Ivkić**, puk se uputio do spomenika na Obadina udaljenog oko 2 km od Brinja.

Tamo se je nazočnima obratio **Davor Vičić**, predsjednik općinskog vijeća Brinje koji je pozdravio ugledne goste, a napose obitelj pokojnog **Mike Perkovića**, te **Slavka i Vladimira Sertića**, koji su darovali zemljište na kojem je spomenik izgrađen, kao i **Darka Dasovića** i **Ivana Mustapića** koji su uredili okoliš oko spomenika. Spomenik su otkrili njegovi

NA OBADINAMA KRAJ BRINJA OTKRIVEN SPOMENIK HRVATSKIM ŽRTVAMA IZ 1943. GODINE

graditelji Ivan i Nada Sertić, a dojmljivim govorima skupu su se obratili i Iva Horvat, **Zlatko Fumić**, načelnik općine Brinje, **Vlade Dasović** predsjednik brinjskog ogranka HDPZ-a, **mr. sc. Marko Grubišić**, predsjednik HDPZ, **Branko Borković**, brigadir HV, **Tomislav Merćep**, predsjednik UHDDR., **dr. Anto Kovačević**, **Ivan Vukić**, predsjednik Podružnice

Komadina zvani Lavud, rođen u Brinju, kasnije u Titovoj srboslaviji živio je u Ljubljani, te **Josip Mesić zvani Harašo** rođen u Stajnici, kasnije je bio nastanjen u Slavoniji. Kažu da je imao sina **Stjepana**. Još žive izmrcvarene žrtve partizani su zatrivali zemljom. Stravično!

Zašto ovakav bestijalni zločin? Komunistička partija Jugoslavije i Hrvatske

nadahnjivala se mržnjom i zločinstvima. Opjeni mržnjom, komunistički zločinci ubijali su sve za koje su pretpostavljali da su protivnici njihove ideologije, pa tako i viđenje i bogatije Hrvate i Vlahe. Ovaj zločin izvršen na Obadinama nije izuzetak. Sličan zločin iz istih pobuda jugoslavenski partizani predvođeni zločinačkom komunističkom partijom izvršili su i u Žutoj Lokvi...“

A prije zajedničkog ručka u restoranu **Viktorija**, predstavljena je knjiga pokojnog **Drage Sudara**, političkog uznika *Odrastanje u Titovim zatvorima*. O knjizi je govorio njezin urednik **dr. Andelko Mijatović**, a u ime nakladnika prevoditeljica knjige s engleskog na hrvatski, gospoda **Zdravka Bušić**. Knjiga je prodavana po promotivnoj cijeni od 50 kn, a novac od prodanih knjiga namijenjen je Hrvatskom društvu političkih zatvorenika. •

Ivan i Nada Sertić otkrivaju spomenik

Gospic HDPZ, **Nikola Matičić**, predsjednik udruge ‘Hrvatski Domobran’, Zvonimir Zorić, član Družbe Braće hrvatskog zmaja i **prof. dr. Željko Holjevac**. Uslijed ograničenog prostora, izdvajamo tek nekoliko rečenica iz govora Ivana Sertića:

„Moga pokojnoga oca Milana, za kojega je žicom bila zavezana Vlahinja **Milka Nećak** i ostale mučenike, danas su nam poznata imena dvadeset i jednoga, među kojima je bio i Milkin otac Milan, gostioničar, na izuzetno okrutan način ubili su partizani. U zločinačkoj partizanskoj postrojbi bili su Hrvati iz brinjskog kraja i Vlasi tzv. Srbi. Nakon strahotnog mučenja u kojem su se posebno isticali **Stipe**

Mr. sc. Marko Grubišić

SVJEDOČENJE O MENTICIDU U JUGOSLAVENSKIM ZATVORIMA

Drago Sudar: Odrastanje u Titovim zatvorima, izd. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb, 2014., str. 121 + ilustracije

Knjiga „Odrastanje u Titovim zatvorima“ Drage Sudara, poznatoga dugogodišnjeg zatvorenika i progonjenika jugoslavenskoga komunističkog sustava te progonjenika i zatvorenika kanadsko-američkog sustava, prijevod je istoimene knjige objavljene 1987. u Los Angelesu

na engleskom jeziku pod naslovom „Coming of Age in Tito's Prisons“. Na hrvatski jezik preveli su je dugogodišnji Sudarovi prijatelji i poznati javni djelatnici, gospoda **Zdravka Bušić i Ivan Miletić**, kojih je prijateljstvo s autorom počelo u SAD-u i nastavljeno u suverenoj Hrvatskoj. Objavljanje knjige bila je zamisao samoga autora. Pripeđivana je u suradnji s njim još za njegovu životu, pa i u njegovoj teškoj bolesti, a rad na njezinu objavljanju nastavljen je u skladu s njegovim uputama. U tomu smislu ispušteno je sve što je autor smatrao da je poznato hrvatskom čitatelju i što je on osobno odredio. Knjigu su za tiskarne priredili Zdravka Bušić, Ivan Miletić i **Andelko Mijatović**, a urednik je izdanja Andelko Mijatović. Lektor je **Smiljana Šunde**, a naslovnicu je izradio i pripremnu za tiskarne obavio **Mladen Miletić**.

Autor knjige Drago Sudar rođen je 1930. u Brušanima kraj Gospića. Nakon

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

završetka pučke škole u rodnom mjestu, gimnaziju je 1943. upisao u Zagrebu, ali je to školovanje prekinuo 1944., kad su američko-britanski zrakoplovi bombardirali Zagreb pri čemu je Dragina rodbina kod koje je stanovao pobijena i kuća im srušena te se on morao vratiti u rodno mjesto, gdje je i dočekao kraj rata i sve one strahote koje je hrvatski narod u jugoslavensko-komunističkom teroru doživio u gospičkom kraju i većini Hrvatske.

Tri godine nakon završetka rata Sudar je kao osamnaestogodišnjak, zbog pružanja pomoći onima koji nisu prihvatali obnovu Jugoslavije i komunističku vlast te su joj pružali otpor, s još tri prijatelja u studenom 1948. kao osamnaestogodišnjak uhićen i u svibnju 1949. osuđen na trinaest godina strogoga zatvora s prisilnim radom. Kaznu je izdržavao u Staroj Gradiški, u istarskim rudnicima bazena Raša te u Lepoglavi. Vjerojatno su njegove malodobničke godine i obilježe njegova kaznenog djela pridonijele tomu da mu je kazna amnestijom Saveznog izvršnog vijeća dva puta smanjena, pa je nakon izdržanih osam godina u vrlo teškim uvjetima, iz zatvora izšao u listopadu 1956. godine.

U srpnju 1957. godine, kada je morao ići u jugoslavensku vojsku, pobjegao je preko granice u Austriju, a odatle u Kanadu, gdje se je zaposlio u jednoj kanadskoj vojnoj bazi te se uključio u politički život tamošnje hrvatske emigracije. Bio je tajnik udruge Ujedinjeni kanadski Hrvati, surađivao u brojnim emigrantskim glasilima i slično. U Torontu je na zahtjev američkih vlasti koncem lipnja 1981. uhićen i nakon pola godine izručen pravosudnim vlastima SAD, gdje je u sudskom procesu desetericu Hrvata zbog terorizma, Sudar, iako s tim nije imao nikakve veze i makar je osuđivao terorizam kao oblik borbe, u početku 1982. osuđen za „konspiraciju“ (urotu) na dvadeset godina zatvora, od čega je odležao deset godina i osam mje-

seci. To znači da je u jugoslavenskim i američkim zatvorima ukupno izdržao osamnaest godina i osam mjeseci. Za vrijeme boravka u američkim zatvorima završio je studij političkih znanosti i napisao knjigu o kojoj je ovdje riječ. Iz zatvora je pušten 9. ožujka 1992., vratio se u Hrvatsku dva

Drago Sudar u mladim danima

mjeseca kasnije, čim je sredio dokumente, i uključio se u rad sigurnosne Hrvatske izvještajne službe. U toj službi radio je do promjena vlasti u Hrvatskoj 2000. godine.

Nakon dulje i teške bolesti umro je 30. travnja 2011. u Bolnici Sestara milosrdnica u Zagrebu u 82. godini života, a pokopan je 3. svibnja u rodnim Brušanima, uz vojne počasti i u nazočnosti rodbine i prijatelja iz domovine i inozemstva.

Knjiga „Odrastanje u Titovima zatvorima“ je skraćeni prijevod već navedene knjige. Ima 127 stranica, a ona na engleskom jeziku imala je tek sedam stranica više. Tri četvrtine knjige sadrži prevedeni tekst, a jedna četvrtina su preslici dokumentata sudske i udbaške provenijencije koji se odnose na Sudara, njegovo djelovanje i ponašanje u zatvoru te o njegovu djelovanju nakon povratak u Hrvatsku, što sve zorno svjedoči o njemu, njegovu značaju i djelovanju.

Kao predgovor knjizi uvršten je tekst poznatoga hrvatskoga političkog emigranta i publicista **dr. Ive Korskoga**, priređen za englesko izdanje. U njemu je Korsky naglasio značenje Sudara kao pisca i važnost njegova svjedočenja u prikazivanju institucionalnog nasilja i terora jugoslavenskih vlasti prema nacionalnim hrvatskim težnjama za koji je zaključio da je prinos budućoj hrvatskoj slobodi.

U knjizi Sudar svjedoči o svojem uhićenju 1948. i suđenju 1949. te uvjetima u gospičkom zatvoru, premještaju u Staru Gradišku i prilikama koje su vladale u toj po zlu posebno poznatoj jugoslavenskoj kaznionici u kojoj je onih godina na desetine političkih zatvorenika godišnje likvidirano ili umiralo od posljedica istrage i neprimjerenih uvjeta života, zbog loše i nedostatne prehrane, teškog i iscrpljujućeg rada, prenatrpanosti prostorija i mnogim oboljenjima te odnosom i postupcima uprave prema političkim osuđenicima, s raznim fizičkim i psihičkim iscrpljivanjima koje je autor nazvao pravim mentidom, najokrutnijim ubijanjem duše u osuđenika. Pri tom dolasku u Staru Gradišku autora se je posebno dojmio prizor postrojenih zatvorenika hrvatskih vojnika, invalida i bespomoćnih staraca, koju scenu nije nikad zaboravio.

U knjizi dalje svjedoči o danonoćnom zatvoreničkom životu koji je bio do pojedinosti programiran i iscrpljujući, pravima zatvorenika koja su bila minimalna i obično nisu poštivana, o dovođenju informbirovaca u Staru Gradišku, njihovu smještaju i odnosima uprave prema njima te o njihovu preodgoju, o odlasku zatvorenika u kolovozu 1950. na rad u istarske rudnike u sastavu rudarskoga bazena Raše, u rudnicima Strmac i Podlabin, prikazuje svu složenost i teškoće rada u tim rudnicima, prikazuje supatnike s kojima je tada dijelio sudbinu od kojih su mnogi već bili poznati u javnosti po svome djelo-

vanju u vojnom i upravnom sustavu NDH i u općem kulturno-javnom djelovanju. Jako su zanimljivi opisi rada i prilika u kojima su u tim rudnicima radili, gdje je ostao do svibnja 1952. kada su vraćeni u Staru Gradišku.

Sudar je posebno prikazao torture tzv. revidiranja političkoga mišljenja. Naime, nakon što su informbirovci premješteni na Goli otok, starogradiška zatvorska uprava iste metode nastoji provoditi nad hrvatskim političkim zatvorenicima, sileći i lomeći pojedince najokrutnijim metodama i obećavajući da će biti pušteni iz zatvora kako bi ih privoljeli na javno priznavanje svojih zabluda, otkrivanje prešućenih djebla i slično. Prikazao je i perfidne igre uprave između zatvorenika i njihovih obitelji, uvjeravajući članove obitelji da njihov voljeni član može odmah izići iz zatvora ako izrazi lojalnost vladajućem sustavu. Prikazao je iscrpljujući rad u tzv. prijevoznoj skupini pod posebnim režimom, ponovno uhićivanje tobože zabunom amnestiranih osoba i njihovo ponovno dovođenje u Staru Gradišku, prikazao je mnoge sudbine zatvorenika, njihovo stradanje, ali i doстоjanstveno držanje većine u strahotama kojima su bili izloženi itd.

Dalje Sudar svjedoči o svom preseljenju u prosincu 1952. u kaznionicu u Lepoglavlju, gdje je ostao skoro četiri godine. I iskustvo u Lepoglavlju prikazao je na isti način. Vjerojatno, malo toga mu je promaklo iz zatvoreničkoga života u lepoglavskoj kaznionici, a da nije podsjetio na njega, opisao ga i vrlo uspješno prikazao. Nevjerojatno je koliko je opisanih događaja i spomenutih imena u ovom relativno neveliku tekstu. Tomu je svakako pridonijelo autorovo jednostavno priopovijedanje i sve duboko doživljeno i proživljeno, kako svoje patnje tako i tuđe, jer se samo u onajkim teškim prilikama kakve su vladale u ondašnjim jugoslavenskim zatvorima moglo preživjeti s nadom da će se sve te neprilike jednoga dana preživjeti, strpljivošću i solidarnošću s patnicima za istu uzvišenu ideju.

Sudar u svojim opisima spominje više desetaka svojih supatnika. Uredništvo je radi bolje informiranosti nastojalo u pregledima političkih zatvorenika u komunističkom sustavu pronaći podatke o njima, te je za šezdesetak njih uspjelo naći osobne podatke, kada

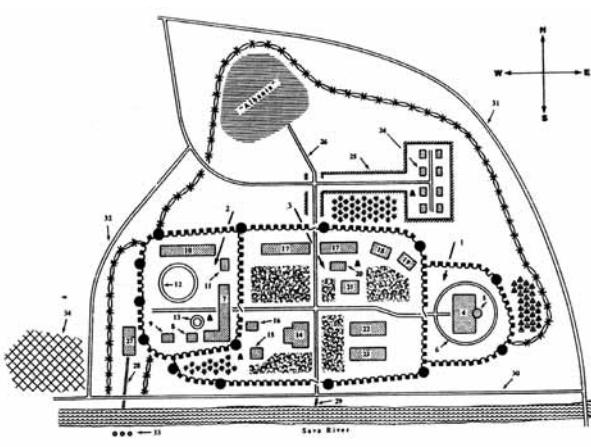
GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)
ISSN 1331-4668

su i na kolike kazne osuđeni, što potvrđuje Sudarove navode i tekstu daje posebnu vrijednost istinitosti, svjedoči o njihovim dostojanstvenim osobnostima, ljudskim značajevima i zatvoreničkim stradanjima.

Kako je već spomenuto, knjiga sadrži više ilustracija. Uz već navedene preslike određene dokumentacije, uvršteni su tlocrt starogradiške tvrđave i fotografije nekih objekata te tlocrti starogradiške i lepoglavske kaznionice s naznakama onda postojećih objekata koji čitatelju pomažu da se bolje snađe u relevantnom prostoru. Na kraju knjige nalazi se pogovor **dr. Augustina Franića**, koji je u vrijeme izdržavanja prve kazne sa Sudarom bio u Staroj Gradiški i u istarskim rudnicima, a u vrijeme izdržavanja druge kazne 1954. sreća ga je u Lepoglavlju. Bili su supatnici i postali su prijatelji, a Franić je u ovoj prigodi želio pogовором oprostiti se od prijatelja i svjedočiti o njemu, pa i o tajnama koje su samo njima bile poznate. Tu je i bilješka o životu i djelovanju Drage Sudara koju su priredili priređivači knjige da bi informacija o njemu bila potpunija, a uvršteno kazalo osobnih imena i mesta pomoći će čitatelju u boljem snalaženju.

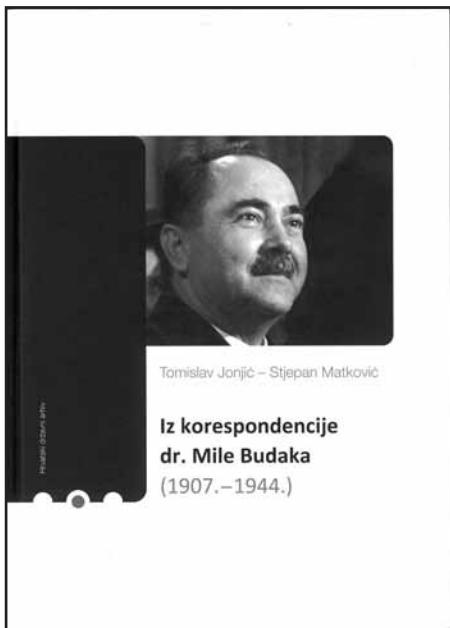
Već su Sudarovi supatnici u Staroj Gradiški primijetili njegovu darovitost, nastojali mu pomoći u proširivanju znanja i daljnjoj izobrazbi, a on je sam za to bio zainteresiran, puno je čitao, naučio je engleski i njemački jezik, a u američkim zatvorima završio je studij političkih znanosti. Tu svoju darovitost posebno je potvrdio knjigom „Odrastanje u Titovim zatvorima“ koja se može usporediti s najuspješnijim memoarsko-literarnim djelima iz zatvoreničkoga života u Hrvata..

Približan tlocrt starogradiške kaznionice

TOMISLAV JONJIĆ - STJEPAN MATKOVIĆ: IZ KORESPONDENCIJE DR. MILE BUDAKA (1907.-1944.)

Iako je na njoj označeno da je izšla krajem 2012. godine, koncem 2013. u Zagrebu je u izdanju Hrvatskog državnog arhiva objavljena knjiga *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.-1944.)*, autorskog dvojca **Tomislava Jonjića** i **Stjepana Matkovića**. Na ukupno 766 stranica autori su u knjizi objavili 500-tinjak dokumenata, uglavnom pisama i brzojava iz

Budakova dopisivanja s raznim osobama tijekom razdoblja od srpnja 1907. do prosinca 1944. godine. Navedenoj korespondenciji prethodi opširna rasprava o književniku i političaru **dr. Mili Budaku**, koja je prema najavama istih autora, skraćena verzija monografije o Budaku, koju pripremaju za tisak.

Objavljeni dokumenti većim su dijelom probrađani iz osobnog arhivskog fonda Mile Budaka, nastaloga 1992. godine kada je Hrvatskomu državnom arhivu predana Budakova obimna korespondencija, koju je nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske i Budakove smrti prikupila i pohranila Uprava državne bezbjednosti (UDB), vjerojatno kako bi spriječila da se o Budaku stvori slika, koja bi se kosila s onom što ju je o njemu stvarao jugo-komunistički totalitarni režim. U uvodnom dijelu rasprave autori navode mišljenje da tom režimu nije u tolikoj mjeri smetalo Budakovo

Piše:

Dr. sc. Mislav GABELICA

protukomunističko, koliko njegovo protujugoslavensko djelovanje. Time autori iznose i stajalište o ideoološkim prioritetima jugo-komunističkog režima, odnosno o njegovoj pravoj prirodi. Ovo njihovo mišljenje potkrijepljeno je samom raspravom o Budaku te navedenim dokumentima, iz kojih probija temeljni Budakov politički identitet, njegov hrvatski nacionalizam.

Kakav je to bio Budakov hrvatski nacionalizam vidljivo je već iz njegova životopisa od gimnazijalnih dana do početka Prvoga svjetskoga rata, kad Budak ulazi u hrvatski javni život. On je u to vrijeme istaknuti pripadnik mladohrvatskoga pokreta bliskog frankovačkoj struji Stranke prava. Kao takav smatrao je da katolička vjera ne određuje hrvatski nacionalni identitet, te je zagovarao suradnju katalističkih Hrvata s bosansko-hercegovačkim muslimanima radi ostvarenja hrvatskoga nacionalno-političkog programa, samostalne i neovisne hrvatske države, u kojoj bi se našla i cijelovita Bosna i Hercegovina. Ovo su bile odrednice klasičnog hrvatskog nacionalizma, kakvog su ga ustavili pravaški nauk i pravaška tradicija, a koje su oživotvorene u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Novost u odnosu na ovaj nauk i tradiciju bilo je Budakovo onodobno prihvatanje postojanje Srba u hrvatskim zemljama, odnosno Budakovo mišljenje da Srba u hrvatskim zemljama „nešto ima“. Negiranje Srba u hrvatskim zemljama bilo je jedno od bitnijih elemenata pravaške ideologije do konca Prvoga svjetskoga rata, a temeljilo se je na teoriji da je pravoslavno stanovništvo u hrvatskim zemljama dijelom vlaškog a dijelom hrvatskog porijekla, te da je posrbljeno sustavnom propagandom Pravoslavne crkve i srpske države. U do-tadašnjoj praksi, kada bi netko od pravaša ili pravaških skupina priznao postojanje srpskog naroda u hrvatskim zemljama, to je gotovo uvijek bio korak prema priznanju nacionalne ravnopravnosti Srba s Hrvatima u hrvatskim zemljama, odnosno

korak prema prihvatanju jugoslavenskoga nacionalno-političkog programa.

To kod Budaka nije bilo slučaj, mada autori u navedenoj raspravi dio prostora posvećuju dvojbi, je li Budak kasnije, blisko surađujući s prvakom HSS-a **Vladkom Mačekom**, bio spremjan prihvati jugoslavenski okvir rješenja hrvatskoga pitanja. Budući da autori bilježe da je primjerice i **Pavelić** u razdoblju koje je slijedilo, smatrao da „pravih Srba u Hrvatskoj nema mnogo“, vjerojatno je da je to mišljenje bilo zajedničko mladoj pravaškoj inteligenciji uoči raspada Monarhije. Možda izvor ovom učenju valja tražiti u uvodu obrazloženja optužnice u veleizdajničkom procesu iz 1909. godine, koji je prema nekim tvrdnjama pomogao sastaviti **Iso Kršnjavi**, a gdje se navodi da pravoslavno stanovništvo u banskoj Hrvatskoj nije došlo iz Srbije te da nije srpskog, nego dijelom hrvatskog a dijelom vlaškog podrijetla, osim pravoslavaca iz

PROTEST I APEL

Hrvatskih književnika, umjetnika,
kulturnih i drugih javnih radnika

POVODOM ATENTATA NA ŽIVOT
MILE BUDAKA
DOKTORA PRAVA I HRVATSKOG
KNJIŽEVNIKA

okolice Pakraca i Daruvara, koje su Turci u 16. st. naselili iz Srbije, i onih iz istočne Slavonije i Srijema, koji su koncem 17. stoljeća prebjegli iz Srbije.

Osim toga, sudeći prema onodobnom Budakovu mišljenju o prvaku Stranke prava, asimiliranom Hrvatu **Josipu Franku**, Budak je uoči Prvoga svjetskog rata

učinio pomak od dotadašnjeg pravaštva i stajalištem da samo etnički Hrvati, ne i asimilirani Hrvati koji prihvataju pravaška načela, mogu na pravi način osjetiti bilo svoga naroda. Prema nekim tvrdnjama, pravaštvo je dotad odbacivalo etnički primat u određenju nacije, te je prednost davalo shvaćanju da naciju oblikuju prvenstveno države i da su pripadnici te nacije svi njeni građani podjednako. Ipak, utemeljenje nacionalne ideologije u državnom pravu, koje je bilo temelj takvom poimanju nacije, nije bila stvar slobodnog uvjerenja pravaša, nego je bilo određeno time što je državno pravo u konzervativnoj Monarhiji bilo vrjedniji argument od prirodnog prava.

Čini se da ovaj iskorak od klasične pravaške ideologije svjedoči o tomu da su Budak i mlađa pravaška generacija, koja je kasnije ustanovila ustaški pokret, uoči sloma Austro-Ugarske Monarhije željeli revolucionirati pravašku politiku, prenošenjem njenog fokusa s države na narod. Državnopravna politika, koja je bila etablirana u konzervativnoj Monarhiji i koju je vodila starija pravaška generacija, očito nije mogla probuditi odgovarajući nacionalni zanos. U Hrvatskome državnom arhivu nalazi se pismo mladohrvata **Nikole Ljubičića** iz Tuzle, u kojem se ovaj žali, da mladohrvatske organizacije „fabriciraju po kojeg Hrvata sa historijskom svijeću, ali bez nacionalnog osjećaja i energije“. U ovoj se raspravi spominje, da Budak za razliku od starijih frankovaca nije bio emotivno vezan uz Monarhiju i njene vrijednosti, te da za razliku od njih raspad Monarhije nije doživio tragično. U novoj državi pravaši su svoju nacionalnu borbu vodili isključivo na načelu prava naroda na samoodređenje.

Stajalište o ishodištu hrvatske nacije u hrvatskom narodu Budak je razradio 1933. godine kao ideolog ustaškog pokreta u knjizi *Hrvatski narod u borbi za samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu*, gdje „dobrodušnim asimilantima“ nije osporio ljubav prema Hrvatskoj i njihove dobre namjere, nego sposobnost da kao nositelji tuđe tradicije na pravi način shvate hrvatske nacionalne potrebe. Već sama činjenica da se u toj tvrdnji ne promiče ničija manja vrijednost, upućuje da se tu ne radi o prihvaćanju rasne teorije,

Na list Hrvatski narod Budak je bio ponosan kao na svoja najbolja književna djela

koja uči o postojanju vrijednijih i manje vrijednih rasa i naroda. Osim toga, u ovoj se raspravi na niz mesta ističe da su u međuratnom razdoblju Ante Pavelić i njegove pristaše javno zagovarali „demokratske vrijednosti i pravo naroda na samoodređenje,“ zbog čega su primjerice, do **Hitlerova** uspona na vlast bez problema nailazili na sugovornike na različitim dijelovima njemačkoga političkog spektra, osim kod nacionalsocijalista i komunista, da bi do laskom nacionalsocijalista na vlast djelatnost hrvatske političke emigracije u Njemačkoj bila potpuno onemogućena.

Autori napominju da je Pavelićev spis *Die kroatische Frage* iz 1936. godine, koji je bio namijenjen isključivo njemačkim nacionalsocijalističkim krugovima i u kojem se Pavelić upustio u ideološka razmatranja „svjetske židovske urote“, bio usamljen i uzaludan pokušaj približavanja ustaške emigracije Njemačkoj, a ne odraz ustaške ideologije. Da je tomu tako autori dokazuju i u dijelu rasprave, koja se odnosi na Budakov povratak u domovinu, 1938. godine. U tom dijelu autori spominju oštре sukobe u Hrvatskoj između ustaške struje te pronacišćih skupina oko dr. Stjepana Buća. Suvremenici su Bućeve pristaše smatrali „fašističkim

elementima“, dok su primjerice Budaka držali zagovornikom „građansko demokratskih ideja, što ih isповijeda Hrvatska stranka prava.“ „Hitlerovce“ je od „pavelićevaca“ u to vrijeme razlikovao i jugoslavenski režim. Posredno pišući o sustavu vladavine u NDH, autori navode da je u to vrijeme sam Budak kao ministar bogoštovlja i nastave „zastupao nedemokratski, ali ne i totalitarni model društva,“ pri čemu je ispred pojedinačnih sloboda stavio vrijednost uspostave i obrane hrvatske države. Prema mišljenju autora, zakonske odredbe koje su spadale u tzv. rasno zakonodavstvo NDH, donesene su iz praktičnih razloga: zbog težnje hrvatske vlade da kod Nijemaca nađe zaštitu od talijanskih aspiracija, te zbog pritska Nijemaca na hrvatsku vladu.

Velik dio ove rasprave posvećen je političkim vezama što su ih Hrvatska stranka prava te iz nje stvorena ustaška organizacija u međuratnom razdoblju uspostavila s fašističkom Italijom. Ove veze također nisu bile uvjetovane ideološkim simpatijama hrvatskih nacionalista za fašizam, nego spoznjom da Velika Britanija i Francuska pod svaku cijenu žele sačuvati jugoslavensku državu kao bitnu sastavnici versailleskog poretka, zbog čega su hrvatski nacionalisti bili upućeni na suradnju s protivnicima poratnog uređenja Europe. Slične su veze, zbog istih razloga i s istim ciljem u to vrijeme uspostavljali i prvaci Hrvatske (republikanske) seljačke stranke.

Dok su nacionalsocijalistički i fašistički pokreti u svom začetku težili apsolutnoj vlasti, iz ove je rasprave vidljivo, da ustaški pokret nije imao takvih ambicija. Već je navedeno da su Pavelić i njegove pristaše u emigraciji 30-ih godina zagovarali demokratska načela. Usto, velik dio ove rasprave posvećen je odnosu hrvatskih nacionalista u domovini i emigraciji prema HSS-u i njegovu prvaku Vladku Mačeku. Vjerujući da Maček teži hrvatskoj državnoj neovisnosti, hrvatski nacionalisti su mu sve do druge polovice 30-ih godina priznavali prvenstvo u vodstvu hrvatskog naroda. Konačni raskol nastao je tek kada se Maček potpuno priklonio rješenju hrvatskoga pitanja unutar jugoslavenskog okvira. Prema autorima, Maček je upravo zbog odnosa prema tom okviru, a ne zbog odnosa prema demokraciji, u pro-

Dr. Mile Budak kao doglavnik i ministar bogoštovlja i nastave

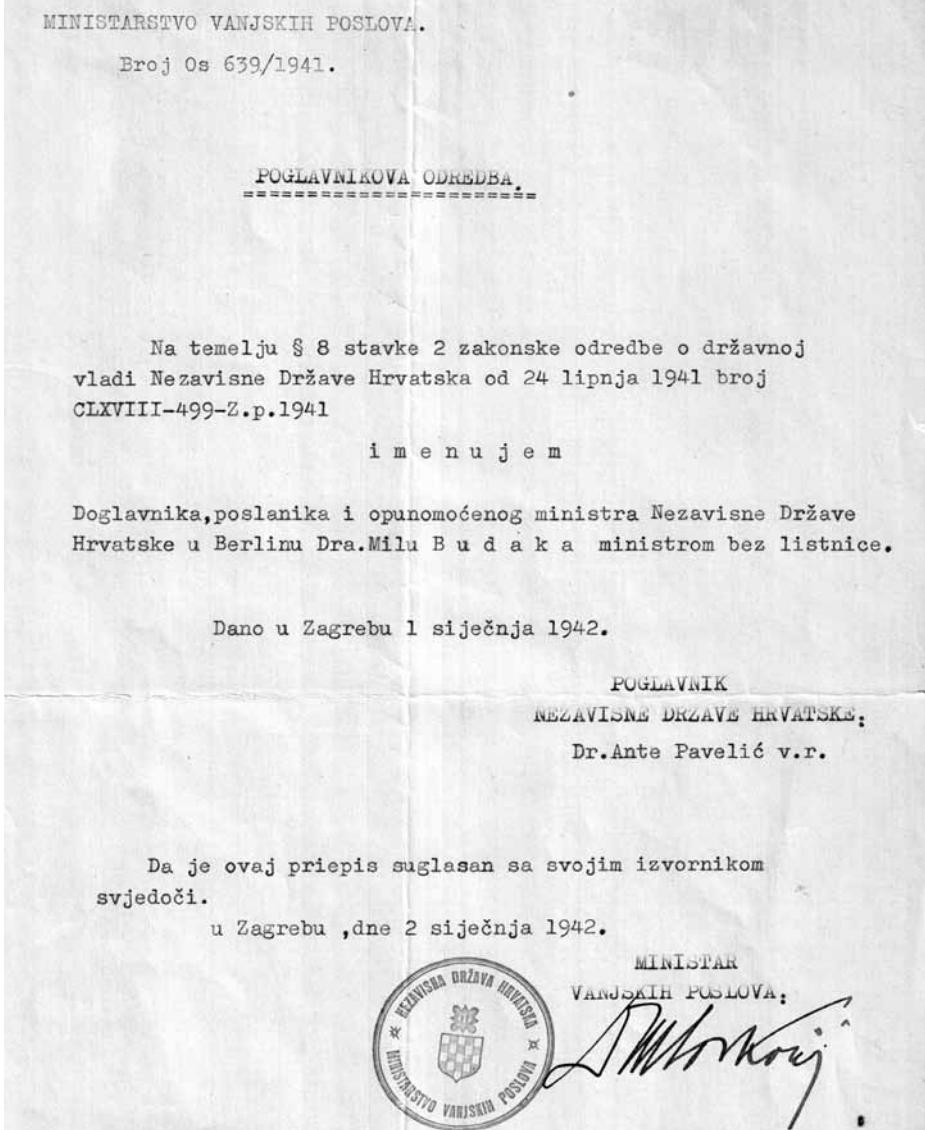
Iječe 1941. godine odbio svaku pomisao na stvaranje hrvatske države pod okriljem Osovine. Da je tomu tako potvrđuje nedomopravni režim Banovine Hrvatske, koji je progonio hrvatske nacionaliste i zatvrao ih u koncentracijski logor, isključivo zbog straha od konkurenčije u vodstvu hrvatskoga naroda.

Nacionalsocijalizam i fašizam bili su militantni pokreti i kao takvi odraz njemačke i talijanske imperijalne politike. Neovisna hrvatska država je u viziji ustaškog pokreta trebala biti nekonfliktna država. Sam Budak, koji je nakon Pavelićeva odlaska u emigraciju postao glavnim predstavnikom zabranjenog HSP-a u domovini, da bi potom u emigraciji bio imenovan i drugom osobom u ustaškoj hijerarhiji, 1933. godine je smatrao da bi se hrvatska država nakon osamostaljenja trebala urediti na načelima HSS-a: „kao seljačka država“, te „kao republika i po mogućnosti - neutralna.“ Preuzimajući HSS-ovu ideologiju, Budak je pisao je da su po pravedno uređenje države pogibeljni i kapitalistički i komunistički sustav, koji jednako porobljuju čovjeka i koji se oba nalaze pod vodstvom židova. Nasuprot ta dva sustava, Budak se izjasnio za „seljačku državu“, koja bi javnim rado-vima intervenirala u izgradnju prometne, kulturne, obrazovne i gospodarske infrastrukture zemlje, koja bi štitila malo poduzetništvo, u kojoj bi bili oživljeni neki aspekti zadružnog života i koja bi bila „najmirotvornija država na svijetu.“

Prema Budaku, ta bi hrvatska država morala biti pravedna prema svima, pa i hrvatskim Srbima, „budući da se ne da ni zamisliti seljačka država, u kojoj svaki pošteni seljak ne bi mogao biti zadovoljan.“ Ipak, autori već u međuratnom razdoblju primjećuju i primjere Budakovih „neprimjerenih i huškačkih“ istupa protiv hrvatskih Srba, te kao „poseban problem“ navode da je Budak takvu retoriku povremeno upotrebljavao i kao ministar u vladu NDH. S druge strane autori navode da Budak nikada nije rekao, da trećinu Srba treba pobiti, trećinu pokatoličiti, a trećinu iseliti, niti je za vrijeme NDH upotrebljavao krilaticu: „Srbe na vrbel!“ Prema njihovo tvrdnji, vlasti NDH nisu imale na umu riješiti srpsko pitanje u Hrvatskoj genocidom, nego iseljavanjem srpskog pučanstva u Srbiju, diskriminacijom Srba, te ograničavanjem djelovanja Srpske pravoslavne crkve na prostoru NDH. Prema autorima, pitanje uloge NDH u poticanju prelaska pravoslavnog stanovništva

u NDH na katolicizam i danas je sporno, „te i danas izaziva brojne, često neobično žustre prijepore u historiografiji i publicistici.“

Uz navedene teme, ova rasprava otvara i mnoge druge teme prvenstveno važne za razumijevanje samoga Budaka. Tako se rasprava dotiče Budakova književnoga rada, Budakove djelatnosti kao ministra bogoštovlja i nastave, zatim njegove djelatnosti kao poslanika u Berlinu i kao ministra vanjskih poslova u vladu NDH, te njegova odnosa prema pogлавniku Antu Paveliću u tom razdoblju. Posredno se rasprava bavi ustaškim pokretom te funkcijanjem NDH u složenim vremenima Drugoga svjetskoga rata. Sama rasprava, koja je argumentirana i uravnotežena, a još i više prikupljena i objavljena korespondencija, jamci su da će ova knjiga postati nezaobilazno štivo u izučavanju hrvatske kulturne i političke povijesti prve polovice 20. stoljeća.♦

Kao poslanik u Berlinu, Budak je imenovan ministrom bez listnice

SVJEDOČENJE MILANA KOVAČA S HRVATSKOGA KRIŽNOG PUTA

Milan Kovač „Banović“ rođen je 28. studenoga 1925. u Osoju kod Posušja. Sudionik je Bleiburškog egzodusa hrvatskog naroda, u proljeće 1945., koji je Božjom providnosti preživio. Od Milanove najbliže rodbine, s jednoga istog ognjišta, četiri su žrtve nesmiljenoga jugokomunističkoga krvavog pira: Milanov stric **Ante Kovač „Zele“** (rođen 1917.), stričević **Pere Kovač** (1915., umro u Argentini), stričević **Ivan Kovač „Ikota“** (1925.) i također Milanov stričević **Mate Kovač** (1919.). Osim rečenog Pere, koji je jedini od spomenutih registriran od strane Međunarodnoga crvenog križa, ostalim trima žrtvama poraća mjesto smaknuća i grob do danas su ostali nepoznati.

U postrojbu Poglavnikove tjelesne bojne unovačen je 27. ožujka 1944. u Zagrebu. Vojarna rečene postrojbe nalazila se u Ljubljanskoj ulici. Poglavnikova tjelesna bojna imala je četiri satnije, a svaka satnija je imala tri voda. Milan je unovačen u treći vod jedne od četiriju satnija Poglavnikove tjelesne bojne. U Tvrđavi br. 2, u Osijeku, potom je bio na tromjesečnoj vojnoj izobrazbi. Milana i druge novake u vojnim vještinama podučavali su dvojica dočasnika: **Zdenko Jelenčić**, rodom iz zapadne Hercegovine i **Petar Repušić**, rodom iz Runovića kod Imotskoga.

Poslije stečenih vojnih vještina u Osijeku, Milan je skupa s drugim bojovnicima raspoređen na položaje u Podravinu, uz rijeku Dravu. S partizanskim odmetnicima teške okršaje je imao u Pitomači, Virju, Kloštru, Đurđevcu, Hercegovcu i na drugim mjestima. Glavna je vojna zadaća pripadnika Poglavnikove tjelesne bojne u podravskome području bilo zaustavljanje partizanskog prodora iz Mađarske. Zima 1944./1945. u Podravini bila je vrlo oštra. Snijeg je bio viši od metra. Unatoč tomu, Milan i njegovi suborci hrabro su držali položaje u Podravini, do travnja 1945. Štoviše, partizanima su nanijeli brojne vojne poraze, primjerice, kad su ih sprječili u naumu zauzeća Špišić Bukovice, najvišeg podravskog brda kod Virovitice. Za uspješno ratovanje s partizanima, ustaše su u Podravini koristili bijele plahte, kako bi neopazice mogli ići u izvide i iznenadne napadaje na partizane. U okršajima s partizanima, tamošnji ustaški bo-

Piše:

Ivica KARAMATIC

jovnici uspjeli su ih više stotina zarobiti. Partizani su bili neuredna vojska, oskudno odjevena, bez valjane logistike. Ustaše su ih nazivali opančarima i rutavcima. Više su nalikovali drumskim razbojnicima nego sređenim vojnicima.

Milan Kovač

U sklopu Poglavnikove tjelesne bojne, Milan se iz Zagreba povlačio prama Sloveniji i Austriji, počevši od 8. svibnja 1945. S njim su u povlačenju bili: **Zdenko Jelenčić, Mate Vodopija, Pere Galić, Jure Stipić, Frano Boban, Pere Senjak, Bože Topić, Frano Romić, Ivan Čamber, Jure Stipić** i drugi ustaše. Iz Zagreba su se povlačili pod zapovjedništvom bojnika **Josipa Šarića**. Kroz Sloveniju su prošli kroz Celje. Prema Milanovu svjedočenju, sve do njegove predaje Englezima, osjetnijih partizanskih napadaja na njih tijekom povlačenja nije bilo. Englezima su se predali nedaleko od Dravograda, na austrijskom području te bili potom izručeni partizanima. Milanov stricević Pere Kovač nije se htio predati, već je nastavio put u unutrašnjost Austrije. Tijekom opstojnosti Nezavisne Države Hrvatske, u Bjelovaru je obnašao dužnost zapovjednika oružničke postaje. Rečeni Pere savjeto-

vao je Milantu da se preda Englezima, jer je držao da mu kao veoma mlađu momku ne prijeti opasnost.

Čim je mladi Milan s drugima završio u partizanskim rukama, svi zarobljeni hrvatski vojnici postrojeni su u četverorede i pošli na dugi, teški Križni put. Sa strane četveroreda, na svakih pet metara, nalazili su se namrgođeni partizanski pratioци, s puškama na ramenu i dugim štapovima u ruci. Ako bi netko posustao i pao, partizani bi ga odmah izdvajili. Milana i druge ustaše smisljeno su lagali da će po te nesretnike ubrzo doći zaprežna kola. Umjesto toga, ubrzo se mogla čuti rafalna paljba. Tko nije mogao dalje ići, kao pseto je bio nemilice ubijen. Partizani koji su sprovodili brojne zarobljenike bili su uglavnom srpske nacionalnosti. Dok su sprovodili zarobljene u nepoznato, često su ih udarali i na druge verbalne načine ponižavali.. Među partizanskim pratioциma bili su neki Hrvati, rodom iz Posušja, što su kao hrvatski legionari 1943. zarobljeni na istočnom bojištu te potom mobilizirani u partizane.

Četveroredi su iz Dravograda preko Slovenije išli u Hrvatsku. Nikakva jela ni pila partizani nisu davali zarobljenicima. Tko bi pokušao na bunaru ili potoku ili iz lokve napiti se vode, sebi je potpisao odmah smrtnu osudu. Narod je uz ceste, napose žene, iznosio hranu napačenim zarobljenicima. Da te hrane nije bilo, broj žrtava u četveroredima bio bi puno veći. Milan je u Podravskoj Slatini golin rukama uspio zahvatiti iz lonca vruću zamšenu puru. Pritom je ostao bez kože na rukama, jer nije htio iz ruku nipošto isputiti grumene vruće pure. Ta pura mu je spasila goli život.

Milana su doslovce kao tjelesno slabijega u četveroredu vukli sa sobom trojica starijih ustaša, unovačenih 1941.: **Jure Šego, Iko Kovač „Duje“ i Stipe Kovač**. S Milanom su još u četveroredu bili: **Bože Topić, Ivan Čamber, Andelko Topić, Frano Romić, Pere Senjak, Pere Galić** i drugi zarobljenici. Tijekom Križnog puta, partizani su petnaestogodišnjim dječacima davali strojnice u ruke, da nasumično pucaju po četveroredu. U okrutnom ubijanju hrvatskih zarobljenika isticale su se mlade partizanke.

Prvi komad kruha od partizana, Milan i drugi patnici, dobili su tek kad su stigli u Osijek. Sljedeća mjesta Milanova Križnog puta bila su: Bjelovar, Kučević u Srbiji, Skoplje i Kriva Palanka. Pamti kako su mu pri prolasku kroz Topčider na željezničkoj postaji psovali ustašku majku. S drugim zarobljenicima u logoru Kučević Milan je pravio cigle od blata, u kalupima. Naporan rad nastavljen je i u Krivoj Palanki, gdje su zarobljenici bili podvrgnuti teškim graditeljskim poslovima. Naposljetku, na svetkovinu Svih Svetih 1945., Milan je dobio otpusnicu s rada u Krivoj Palanki, odakle je širokom prugom u vlaku doputovao do Slavonskog Broda. Nadalje, uskotračnom prugom je doputovao iz Bosanskog Broda do Mostara. U studenome 1945. iz Mostara je pješice stigao kući, u Osoje kod Posušja. Kad se vratio u Posušje obolio je od malarije, koju je dobio tijekom neljudskih patnji na Križnom putu. Bolovao je četiri mjeseca, dakako bez bolničkog liječenja. Tijekom svoga dugog života, Milan nikad nije bio u bolnici.

Život ga nije milovao. Kad je navršio godinu dana, majka **Pera** mu je umrla pri porodu sina **Mije**, koji je umro nakon dvadesetak dana. Milanov otac **Cvitan** umro je početkom travnja 1944., netom iza Milanova unovačenja u Poglavnikovu tjelesnu bojnu. Cvitanu su zacijelo pomogle umrijeti teške posljedice četničkog mučenja iz ožujka 1943., kada su ga četnici udarali kundakom u prsa i izbatinali te mu kuću temeljito opljačkali. Nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske, komunisti su Milana desetljećima držali „moralno-politički nepodobnim elementom“, kao i cijelu njegovu obitelj. Milanov sin **Dinko** iz političkih je razloga morao emigrirati iz jugokomunističke satrapije. Milan je mirovinu čestito zaslužio, radeći godinama u Njemačkoj. Bog ga je cijeli život čuvao u dobru tjelesnom i duševnom zdravlju, kao uvjereni katolika i čestita Hrvata. Umro je 6. studenog 2012., nakon kratke bolesti, o čemu je netom poslije njegove smrti izvijestio *Politički zatvorenik*.

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BEJLOKOSIĆ: Svećenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIC: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji , Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču , Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini , pri. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad , pri. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADICEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“ Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićevo, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićevo, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićevo, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn

U SPOMEN NA KREŠIMIRA PARAĆA (1933.-2014.)

Na zagrebačkom je Mirogoju 8. kolovoza 2014. pokopan **Krešimir Parać**, koji je u 81. godini umro šest dana ranije u rodnome Skradinu. Parać je izdržao 15 godina teške tamnica, a svoju je borbu nastavio i nakon sloma Jugoslavije, pa je bio dragovoljac i časnik Samostalne uskočke satnije Hrvatske vojske i suočivač Hrvatskog obranbenoga reda. Umjesto nekrologa, objavljujemo pretežan dio spomen-slova koje je nad njegovim grobom održao prijatelj mu i suradnik **Branimir Petener**:

„Spomenimo se s veleštovanjem i zahvalnošću Krešimira Paraća pri njegovu odlazku s ovoga Svieta. Pri tome iztaknimo i Krešine spoznaje!

Kada u mladosti, redom sveučilištarci, za Dom robovasmo od god. 1965. do 1971., bijaše nam čast u jugokomunističkome logoru Staroj Gradiškoj upoznati junačke mučenike Krešimira Paraća i njegova pobratima **Blaža Bordića**. Krešo se i Blaž iz izbjegličkog inozemlja, naime, vratiše u Hrvatsku, u boj za hrvatsku slobodu, pa ih zato punih 15 godina – od 1961. do 1976. – po nalogu jugokomunističke Partije na muke neopisive udarahu logorski četničko-udbaški upravno-stržarski zločinci, koji sada mnogi grabe mirovine u Republici Hrvatskoj!

Mi pak upravo na Krešinu i Blaževu mučeničtvu naučismo ne zdvajati zbog uzničtva svojega. Naučismo se skromnosti suočeni s nadljudskim samoprijevorom dvojice junaka na djelu za Dom: Krešo i Blaž u samicama godinama okivani, smrzavani, trovani, na domak smrti premlaćivani – ne izgubiše ni vjeru ni san o nezavisnosti hrvatske Države i Naroda! Uz Krešu i Blaža upoznadosmo i devetoricu Hrvata, što robovahu od god. 1963. pa sve do 1985., i to kao predhodnica devetnaestorice Bugojanskih viteza iz god. 1972. Providnost nam Božja i njih uz Krešu i Blaža dade za uzore: vidjesmo, kako skromni, tihi, samopriegorni Hrvati sebe daju, da obstane Dom.

Zgranuti u logoru vidjesmo i branitelje Nezavisne Države Hrvatske, vojnike NDH, koji robovahu i preko 26 godina, i to u Hrvatskoj za Hrvatsku! Do tada, naime, ne znadosmo, da još ima vojnika hrvatskih u titoističkim logorima. Bili su

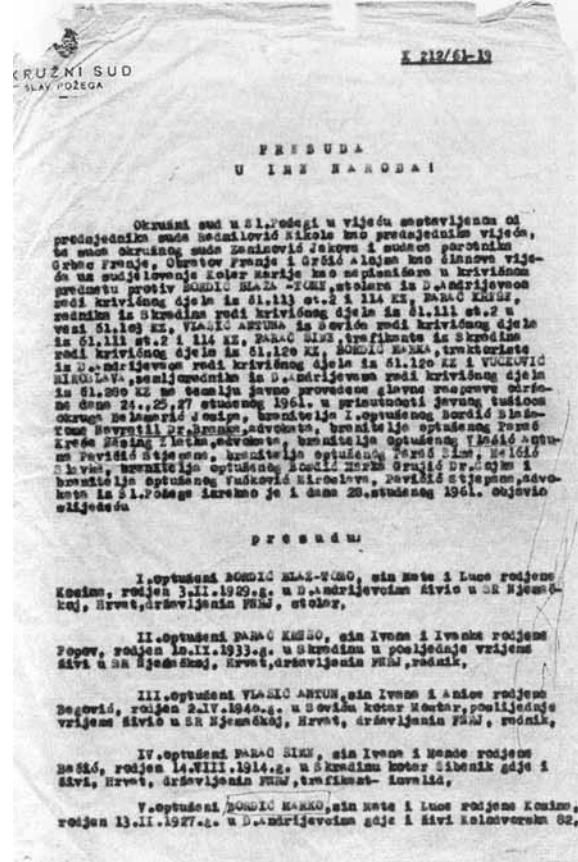
to ostatci ostataka Hrvatskih Oružanih Snaga, niti jedan poсто preživjelih kraj stotina tisuća zvijerski pobijenih vojnika hrvatskih nakon rata, od god. 1945. nadalje. Te smo zaslužnjene vojnike NDH zvali ratnjaci. Srbokomunizam ih je mučio vječnim sužanjstvom, nasladivo se umiranjem hrvatskim. A nama, tadašnjoj mладеžи, takvi i toliki sužnji – ratnjaci, Krešo, Blaž i HRB-ovci te ini mnogi za Dom bojovnici – postadoše i ostadoše vječnim uzorom! I Bogu hvala, što uzornici zbog nas pridošlih u logor uzmogoše vjerovati, kako Hrvatska ne će s njima umrijeti, jer će uviek novi naraštaji braniti Dom!

Brate, prijatelju Krešo, i nakon si robovanja nastavio sebe davati za Dom! Tako si se s nama mlađima u Hrvatskom obranbeno-osloboditeljskom ili Domovinskom ratu pridružio kao dragovoljac-branitelj Samostalnoj uskočkoj satniji HV-a, i to premda bolestan i u životnoj dobi od 60-ak ljeta!

Opet si bio za Dom spreman, uskok s nama uskocima HV-a u obrani Domovine.

Bordić i Parać 2000. godine: ovako je izgledala šetnja u kaznioničkom krugu (u pozadini 8. odjel)

Prvostupanska osuda Blaža Bordića, Kreše Paraća i dr.

A povrh svega, Krešo, jedan si od nas desetorice redovnika, što god. 1992. u Rici uzpostavismo HOR – Hrvatski Obranbeni Red!

Krešo, uzore našega Reda!

A ipak, suočeni s mučenictvom poput Krešina, s tragedijom pobijena hrvatskoga Naroda i Vojske god. 1945., s vječnim robstvom ratnjaka, vitežkoga Bratstva te inih za Dom bojovnika, pitati je, ima li smisla takva i tolika muka. Ima li smisla žrtva, osobito nepoznata, nepriznata i nenagradena? Koji je smisao i Tvoje žrtve, Krešo, i može li ga uobće biti?

Ima smisla i svrhe, uči nas naše hrvatsko narodništvo ili nacionalizam!

Svaka žrtva, a osobito neznana, nepriznata i nenagradena, množi ukupno Dobro našega zajedničkoga bića – naroda hrvatskoga – na vječnu putu kroz poviest prema Božjemu veličanstvu. U vječnu životu našega zajedničkoga bića – naroda hrvatskoga – narodnik postiže i osobnu vječnost, svrhu i smisao. I spoznao si, Krešo: Nema li žrtve, ne raste Dobro, pa umire biće zajedničko! Poput obitelji, što umiru, kad u njima pretegne Zlo, u poviestnim olujama nestaju i narodi, ako u njima ne preteže ukupno Dobro!

A hrvatski narod obstaje snagom Dobra unatoč dvostrukim poviestnim olujama – nasrtajima susjednih država i najezdama sveg Iztoka na Hrvatsku preko vječne iztočno-zapadne granice Drine. Taj Iztok i sada pokušava prodrijeti prema Jadranu, ali će Hrvatsku naviek izbavljati novi branitelji, spremni poput Tebe, Krešo, sebe dati, da obstane Dom!

I upravo Te zato Bog obdario puninom osmišljena života po najvišoj i najdubljoj spoznaji našega Reda: U Putu je Smisao!

PREDMET: Bordić Blaž i Parač Krešo, osudjenici
uput na kazneni raport.-

U P R A V I T E L J U KP DOMA

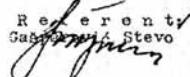
O V D J E

Upućujem na kazneni raport osudjenike Bordić Blaža i Parač Krešu radi slijedećih razloga:
Aprila mjeseca ove godine Bordić i Parač pripremali su bijeg iz ovoga Doma. U tu svrhu oni su organizirali osudjenike Lončarević Josip i Amića da im se nabave pile. Prije nego što su pile nabavljene oni su pokušali bijeg na taj način što su osudjenika Hermanna Adolfa pripeljali vezali, uzeli hrastovu dasku i dana 5.5. 1963. pokušali razmaknuti rešetke na prozorima da se spuste u kanalizaciju i pokušajut izaći. Međutim to im nije uspjelo, pa su od Lončarevića dobili pile i dana 10.V. o.g. pokušali bijeg kroz kanalizaciju sa namjerom rezanja željeznih prepreka i izlaska van kružnog zida.

Na kazneni raport nismo ih izvdili ranije radi toga što se Bordić nije mogao saslušati jer je simulišao paralizu donjih udova tijela.

Predlažem da se osudjenika Bordića kao i Parača disciplinski kazne sa mjesec dana osamjerenja i tri mjeseca zabranju pisanja i primanja pošiljaka, a da se ih zadrži u osamjerenju dok ne stigne rješnje za izolaciju odrsrupe SRH iz Zagreba.

Stara Gradiška, 3.VII 1963. godine.

R e d e r e n t v
G a b r i e l S t e v o

Blaž Bordić i Krešo Parač - kazneni prijavak zbog pokušaja bijega

Ti si, Krešo, uvek znao i prinosio, kako ni prave hrvatske pomirbe ne može biti bez istine o **častnu** Danu 10. travnju i bez mudrosti o svima prihvatljivu Danu 7. lipnju! Jugokomunizam nam je, naime, sve do 1990./91. nametao 29. studenoga za dan državnosti, tzv. Dan Republike, t.j. Jugoslavije. Sada nam vlasti premetanjem nadnevaka zamagljuju blagdane nezavisnosti Republike Hrvatske, zabranjuju spomen 10. travnja, nameću tzv. antifašistički 22. lipnja i sve očitije podupiru četnički 27. srpnja, a ne prepoznaju obćenito pomirben i svakomu hrvatskomu državljaninu prihvatljiv Dan 7. lipnja godine 879., nadnevak Papina priznanja Branimirove Hrvatske!

U tome Ti se duhu nad grobom zavjetujemo, Krešo: Tvoje **ćemo nastaviti** djelo za Dom, za obranu hrvatske gospodarstvene, sigurnostne i duhovne nezavisnosti, za postignuće cjelovite slobode u naravnoj i poviestnoj Hrvatskoj, za

uzpostavu pravog i pravednoga poredka izvan zabluda i zločinstava komunizma i kapitalizma te za rast novih naraštaja hrvatskih u narodničkoj svesti, koja nas uči, da **ćemo** slobodu, pa i život zasluzeno izgubiti, ako nam usahne spremnost na samoprijevor za Dom i za obće Dobro! Na takvu je putu – unatoč ljudskim slabostima – Tvoj i naš HOR! U Putu je Smisao, viša je i vрједnija Težnja od Postignuća, a Dom je Red!

Krešo i svi za Dom sveti mučenici, među bezsmrtnima bezsmrtnici, u Vječnosti bdijte, neka za slobodu hrvatske grude spremnosti vaše i u nas

uviek bude! I ne bi Dom uzkrnsuo bez muke vaše, i Sveti bi cio zaludan bio, i ne bi Smisla bilo bez vječnosti vaše, i ne bi Svrhe bilo bez vašega Puta! Stoljetni bi odpor jednak hinbi bio, bili bismo Zapad, bili bismo Iztok, bili bismo glib u glibu tuđemu, a ne borne Svetu nadmoćne, od kleta Svieta proklete, u jedinoga Boga jedine! I ne bi nas bilo bez muke svete pa Dana Uzkrsnoga! I blista Dan u tami našega doba, da mu djeca spremna mirne smrti nađu i živote vječne, Krešo, za svu djecu Dana, koji naviek od mrtvih ustaje. I ne bi Dana bilo bez Boga jedinoga, ni redovnika, za Dom što stoje, i ne bi Dom uzkrnsuo bez djece takve svoje!

Krešo, brate među bezsmrtnima, zdržite svoj Red pa bdijte vječno nad Hrvatskom i nad nama, kad vam se djelom za Dom pridružujemo! Počivao u miru Božjem!

U SPOMEN

ANTE LJEVAR

1926. – 2014.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

KREŠIMIR PARAĆ

1933. – 2014.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

IN DIESER AUSGABE

In einigen Monaten finden Präsidentenwahlen in Kroatien statt. Obwohl im Rahmen der Verfassung der Präsident der Republik nicht allzu große Bedeutung hat, seine Rolle ist in einem symbolischen Sinne wichtig, auch deswegen weil in Kroatien nicht so lange her ein halb-präsidentielles System war, das dem ersten Präsidenten **Dr. Franjo Tuđman** große Befugnisse gab, die die Öffentlichkeit öfter seinen Nachfolger zuschreibt. In den letzten viereinhalb Jahren präsidiert **Dr. Ivo Josipović**, ein Hochschullehrer und Musiker.

Sein Vater war ein prominentes Mitglied der Kommunistischen Partei Jugoslawiens, und eine Zeit auch Mitglied des Zentralkomitees des Bundes der Kommunisten Kroatiens, und als solcher beteiligte sich 1971-1972 an der so genannten Abrechnung mit dem Nationalismus, d. h. in ideologischer Abrechnung des neostalinistischen Parteiflügels mit den kommunistischen Reformern in Kroatien, die etwa mit den Mitgliedern der „Prager Frühling“ in der Tschechoslowakei vergleichbar sind.

Obwohl er die meisten Zeit seines Lebens aus Politik war, zusätzlich zu diese Familien Hypothek belasten den Präsidenten auch viele seine politischen Züge, sowie personale Lösungen, in denen

offenkundig Sturmtruppen der ehemaligen kommunistischen Ideologie und des Jugoslawentums gefördert werden. In seinem Artikel über dieses Thema, erinnert bis vor kurzem Präsident der kroatischen Verein ehemaliger politischer Häftlinge **Alfred Obranić** daran, dass Präsident Josipović den Begriff des „Antifaschismus“ verwendet um Protagonisten totalitären kommunistischen Ideologie und ihrer jugoslawischen Politik zu schützen, die in Kroatien zu Hunderttausende getötete, eingesperzte und vertriebenen Menschen führte. Parallel dazu geschieht dem Präsidenten Josipović allzu oft, dass er vergießt wer und in wesen Ziele die Aggression 1991 / 92 gegen Kroatien und Bosnien und Herzegowina verübt hat.

Neben dem Text von Obranić bringen wir eine Erklärung der Sozialistischen Arbeiterpartei Kroatiens, die als Nachfolgerpartei des radikalen linken Flügels der ehemaligen kommunistischen Partei Jugoslawiens gilt, und in der Tat bestätigt, dass der kroatische Vaterlandskrieg (Krieg gegen großserbische Aggression im Jahr 1991, und für die Unabhängigkeit des kroatischen Staates) weder Fortsetzung, noch Frucht des sog. antifaschistischen Kampfes im Zweiten Weltkrieg sei, sondern dass der Letzte aus der Perspektive der Kriegssieger nur ein Instrument für die Umsetzung der bolschewistischen

Revolution war. Diese scheinbar komplexe Situation beschreibt sehr klar und prägnant ein Auszug aus einem Interview **Dr. Ivo Banac**, einem kroatisch-amerikanischen Historiker, den wir auch veröffentlichen.

*

In dieser Ausgabe setzen wir die Erinnerungen **Ante Čelans** über die Leiden und Verfolgungen nach dem Zweiten Weltkrieg fort, sowie Erinnerungen **Ivan Hećimović** an diesen Zeitraum die **Ivan Vukić** vorbereitet hat. Nachruf an **Krešimir Parać** aus dem Feder von **Branimir Petener** ist eine Gelegenheit, sich an die kroatischen politischen Gefangenen aus einer späteren Zeit zu erinnern: Parać hat volle fünfzehn Jahren harter Kerker ausgehalten.

*

In diesem Heft bringen wir den letzten Teil des Textes des kroatischen Historikers **Dr. sc. Vladimir Geiger** über die systematische Zerstörung von Friedhöfen von „Feinden des Volkes“ nach dem Zweiten Weltkrieg und seinen Artikel über Gutscheine, die in dem Arbeitslager Zemun (Semlin), einem Nachkriegslager, durch welchen eine große Zahl von Volksdeutschen und sog. Gegner des kommunistischen Jugoslawien durchgehen mussten, spezifische Zahlungsmittel waren. •

Split 1921

IN THIS ISSUE

In a couple of months Croatia is facing presidential elections. Although according to the Croatian Constitution the President of Croatia does not have great power, his role is big in both a symbolic way and because the general public remembers the not so distant semi-presidential system, which gave great power to president **Franjo Tuđman**. Those powers are still often attributed to his successors by the public. In the past four and a half years the president has been **Ivo Josipović**, Ph. D. who is a university professor as well as a musician.

His father was a distinguished member of the Communist Party of Yugoslavia, and a member of the Central Committee of the Communist Alliance of Croatia, and therefore has taken part in the so called cleansing of nationalism in 1971 and 1972., which was an ideological showdown of the neostalinist wing with the reformist communists in Croatia who can somewhat be compared to the members of the „Prague Spring” in Czechoslovakia.

Although the president has spent most of his life away from politics, his family history is even more darkened by a score of his political moves, as well as his staff-picking policy, where the former stormtroopers of communist ideology and yugoslavism are being promoted. In his article regarding that subject, Alfred Obranić, the former president of the Croatian Association of Political Prisoners reminds that president Josipović uses the phrase „antifascism” in order to rehabilitate the protagonists of the communist ideology and their Yugoslav politics that resulted in the deaths of hundreds of thousands, as well as numerous imprisonments and a great deal of expelled persons. At the same time, president Josipović often forgets who has conducted and in the name of which goals the aggression on Croatia and Bosnia and Herzegovina in 1991 and 1992.

Alongside Obranić’s text we bring you the statement of the Socialist Workers Party of Croatia, a follower of the radi-

cal leftist wing of the former Yugoslav Communist Party, which confirms that the Croatian Homeland War (against the Greater Serb aggression in 1991, led for the independence of the Croatian state) is not a result or continuation of the so called antifascist struggle from the Second World War. That struggle was merely an instrument for the future Bolshevik revolution. The situation is complicated at first, but everything is more clear after one excerpt of an interview from **dr. Ivo Banac**, a Croatian-American historian, which we also bring you.

*

In this issue memories of **Ante Čelan** regarding the deaths and exiles after the Second World War are continued, and **Ivan Vukić** has prepared the memories of **Ivan Hećimović** regarding that period. The eulogy for Krešimir Parać written by **Branimir Petener** is a chance to remind

us of Croatian political prisoners from a later time: Parać was imprisoned for fifteen full years.

*

This issue also brings us the last part of the Croatian historian Ph. D. Vladimir Geiger regarding the systematic ruining of resting places of the „public enemies” after the Second World War, as well as his article on coupons, a specific currency in the post-war Zemun working camp, through which a great number of the members of German minority and the enemies of the Yugoslav Communist Party were forced to pass. •

Kotor 1910 (Photo: Matica, Zagreb)

Одељење за заштиту народа Београд

(ОЗНА)

Службено

3. децембра 1944.

Београд

ОВЛАШЋЕЊЕ

Овлашћује се друг НИКОЛА РОТ, професор, да може из кућних библиотека народних непријатеља одузимати књиге које су потребне за библиотеку наше установе.
Овлашћени друг има право издвојене књиге за нашу библиотеку одвојити у посебан формат и запечетати, с тиме да то печење важи као да су га извршили наши извршни органи.

Заменик начелника,

Линчук

5487

PREDMET: Sudar Pavla Drago, osudjenik
predlaže se da ga se premjesti
iz uslužne stolarije, na neko
drugo rādno mjesto.-

UPRAVI KAZNENO POPRAVNOG DOMA

O V D J E

Osudjenik Sudar Drago, nalazi se na radu u uslužnoj stolariji od 25.V.1955. godine, u svojstvu naučnika u privredi. Kroz svoj dosadašnji rad nije pokazao volje za izučavanje zanata, već izjavljuje, pred poslovodjom da ga je uprava doma odredila na ovaj posao, i ~~ako~~ on to nije zahtjevao, te da nema volje za učenje zamata. Nadalje govori, ja nijesam došao ovdje da radim koliko mogu, već samo toliko što moram raditi.

Prema poslovodji je držak i otkazuje poslušnost, govori da on ima još 4 mј. i da on može izdržati pa makar kakove mi mјere prama njem primjenili. Kad ga je poslovodja pozao i opomenu, te ga savjetovao da mu je dobro izučiti zanat kako bi mogao da se zaposli kad izđe na slobodu, na čvo mu je odgovorio, da on neprihvata ničijeg svajeta. Poslovodja ga je upozorio da treba bolje raditi, nato je rekao, da nema za koga raditi, jer da on ovu državu ne mrzi, a niti da je voli, jer da mu je država oduzela život. Kako kroz ovo vrijeme nije pokazao volje za izučavanja zanata, a to se vidi i po dostignutoj stručnoj sposobnosti u stolarskoj struci.

Zbog navedenog, mišljenja smr̄a da ga se treba premjestiti iz pve. radione, jer sa svojim radom i vladanjem negativno djeluje na ostale osudjenike. Postignuta stručna sposobnost u stolarskoj struci, od kako ovdje radi slaba mu je.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Lepoglava dne, 23.VI.1956. godine.

Poslovodja:
Dukarić Antun

pomenuti osudjenik treba da ostane na svem radnom mjestu dok ne završi i
polazi pomoćnički ispit za zvanje stejar, drve prerađivačke struke.

U Lepoglavi dne 27.VI.1956.

REFERENT ŠKOLE :

Sandil Miljančko